د ایمان او مادیت معرکه

لیکوال

مولانا ابوالحسن علي ندوي

ژباړن

مفتي رفیع الله نعماني

علامه ابوالحسن علي ندوي
د ايمان او ماديت معركه، (اردو - پښتو)، ليکوال: علامه ابوالحسن علي ندوي، د كتاب اصلي نوم: معركه ايمان و ماديت؟ ليكوال: علامه ابوالحسن علي ندوي، پښتو ژباړه: مفتي رفيع الله نعماني، چاپلړ: لومړی، پاڼې: ۱۵۲، کچه: ۱۷ x ۲۴سم، افغان خپرندويه ټولنه، کابل، ۲۰۱۶ز - ۱۳۹۵ ل.
ISBN -۹۷۸-۹۹۳٦-٦۱۱-۳۱-۳
آ.عنوان: اسلامي عقيده ب.عنوان: اسلامي ويښتابه ج: دعوت

كتاب پېژندنه

كتاب: د ايمان او ماديت معركه
ليكوال: علامه ابوالحسن علي ندوي
ژباړن: مفتي رفيع الله نعماني
كمپوز: ژباړن
د پاڼو شمېر: ۱۵۲
کچه: ۲۱ x ١٤ سم
چاپ لړ: لومړی
چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوكه
چاپ نېټه: ۲۰۱۷ز (۱۳۹٦ل) كابل
ISBN -۹۷۸-۹۹۳٦-٦۱۱-۳۱-۳
خپرندوی: افغان خپرندیه ټولنه
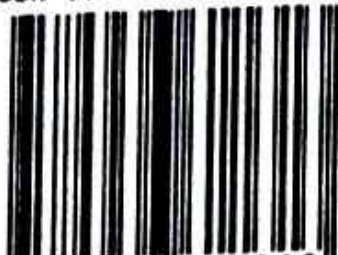
+93 (0) 75 214 6183
+93 (0) 20 251 2019
www.afghanpublisher.com
sales@afghanpublisher.com
afghanpublisher@gmail.com
كابل - افغانستان

لیک لړ

د خپرندوی یادښت

په انسان باندې د الله ﷻ خورا لویه پېرزوینه شوې ده، چې د اسلام مبارک دین یې د بشریت د نېکمرغۍ لپاره د تل پاتې نظام او قانون په توگه را استولی او غوره کړی دی او د انسانیت د سالم او له درښښت څخه ډک ژوندانه ټولې لارې یې ورښوولې دي.

له اسلامي نظام او الهي قانون پرته هېڅ ډول ژوند او قانون بشپړ انسانیت نه شي تضمینولای او هرو مرو به د ژوندانه په یوه برخه کې د ټکر او بې عدالتۍ سره مخ کېږي.

د ایمان او مادیت معرکه کتاب د هند د وچې د نوموتي عالم علامه ابو الحسن علي ندوي لیکنه ده، چې ښاغلي مفتي رفیع الله نعماني له اردو او عربي ژبو پښتو ژبې ته ژباړلی دی او افغان خپرنځی یې د خپلو هېوادوالو د علمي پانگې د بډاینې په موخه خپروي.

علامه ندوي په خپل کتاب کې د ایماني عقیدې او مادي فکر د ټکر او د هر یو د ځانگړنو، زیانونو او بالاخره د ایمان او په الهي حکم د تکیه کوونکو د بریا او سرلوړی په اړه هر اړخیز بحث او څېړنه کړې ده.

د سمڅې د ځوانو یارانو (اصحاف کهف) د ټینگ عزم او د ظلم، استبداد او مادي طاغوتي نظام په مقابل کې د الهي لارې خپلولو او په دې لار کې د هر راز کړاو او تکلیف منلو په کیسه یې بشپړ بحث کړی دی او همدا کیسه یې د خپل کتاب د لیکلو عمده او اصلي لامل بللی دی.

ښاغلي علامه ندوي له قرآن کریم څخه د ځینو پېښو او کیسو څېړنه او تحلیل په دې موخه کړی، چې ایمان لرونکی شخص او په ایماني عقیده ولاړ عزم څنگه د مادې او طاغوتي نظام په مقابل کې برلاسی کېدای شي او د هېڅ ډول شومو تبلیغاتو او د وخت د باطلو افکارو تر اغیز لاندې نه راځي.

علامه ندوي په خپل کتاب کې د پخوانیو باطلو ادیانو په وړاندې د مؤمن استقامت او مبارزه څېړلې ده، همدا راز یې مسلمان او په ځانګړې توګه ځوان د هغو هڅولی دی، چې د هېڅ ډول مادي او طاغوتي نظامونو او پوچو افکارو ښکار نه شي. تل د الهي دین په حقانیت عقیده ولري او په دې لار کې هر راز کړاو او زحمت ګاللو ته چمتو وي، ځکه الهي سنت همدا دي، چې د ایمان او مادیت مبارزه به روانه وي، خو بریا به د مؤمن او د الله د رښتوني بنده په برخه کېږي.

ښاغلي مفتي رفیع الله نعماني ته هم له لوی څښتن تعالی څخه د بختور او اوږد ژوند غوښتونکی یم، چې دا کتاب یې په خوږه او روانه پښتو ژبه ژباړلی دی، په دې تمه چې د نورو علمي اثارو د ژباړې او لیکنو اراده یې لا قوي او غښتلې وي.

نور مو د دې ګټور کتاب لوستلو ته رابولم او هیله من یم، چې افغان کهول په ځانګړې توګه ځوانان وکولای شي د هر طاغوتي او منحرف نظام په وړاندې ټینګ استقامت ولري او د هېڅ ډول باطلو او ناسمو افکارو تر اغېز لاندې رانه شي.

عبدالجبار بهیر

د افغان خپرنځي مؤسس

د ژباړن سریزه

الحمد لله الذي كتب الإيمان في قلوب المؤمنين حتى شاهدوا بعين البصيرة ونور العلم ما كان غائبا عن العيون وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له الحي الكامل في حياته العليم الكامل في علمه القدير الكامل في قدرته فإنما أمره إذا أراد شيئا أن يقول له كن فيكون وأشهد أن محمدا عبده ورسوله إمام المتقين وخاتم النبيين وسيد الموقنين آمن فأيقن وعمل فأتقن واستمر على ذلك حتى أتاه اليقين فصلوات الله وسلامه عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين وبعد!

د سالمو وګړو، امتونو او ټولنو ژوند تل له داسې پېښو څخه ډک وي چې تاریخ یې له صبر او ټینګښت څخه سترګې نه شي پټولای او یادونه یې د راتلونکو وګړو او ټولنو د اصلاح او بریا لپاره ستر لاربښود وي، قرآن کریم هم یو شمېر دا ډول کیسې را نقل کړې دي، د قرآن کریم ځینو کیسو او د نبیانو علیهم الصلاة و السلام حالاتو ته که ځیر شو نو یوه خبره په ډېر صراحت سره موندلای شو او هغه له فتنو څخه د هجرت خبره ده، چې کله به هم د مشرکانو له لوري څخه تکیف رسول له زغم ووتل نو د الله ﷻ د دین د ساتنې او له فتنو څخه د نجات پخاطر به نبیان علیهم الصلاة و السلام هجرت کولو ته اړ کېدل، خپل کلی، پلرنی ټاټوبی، نیږدې خپلوان او هر څه به یې د دین د ساتلو پخاطر ترشا کړل.

هر وخت او هر ځای د دین د ساتلو پخاطر د مظلومو موحدینو هجرت د ماتې یا تېښتې په مانا سره نه، بلکې دا هجرت د الله ﷻ په امر د ټینګار او د هغه مرستې ته د انتظار په مانا دی.

اصحاب کهف له پراخه دنیا څخه د خپل دین د ساتلو، له بدې ټولنې، بدو وګړو او د هغوی له شر څخه د نجات پخاطر یوه تنګ غار ته مهاجر

شول نو ځکه د هغوی دا هجرت د ستایلو وړ شو، د هغوی کړنې او میړانې د تل لپاره د تاریخ په زړه کې ژوندۍ پاتې شوې، په قرآن کریم کې پوره سورت د کهف په نامه سره را نازل شوی او د دې سورت د فضیلتونو او د تلاوت د ډول په اړه ګڼ مبارک نبوي احادیث را نقل شوي دي خوښې هغه چالره ده چې دغه مبارک سورت د هرې جمعې په ورځ تلاوت کړي، په مانا باندې یې ځان پوه کړي او له وعظ څخه یې پند واخلي، په دې سورت کې څو کیسې را نقل شوې دي چې یوه یې هم د اصحاب کهف کیسه ده، دا هغه ځوانان وو چې له ظالم پادشاه څخه یې د خپل دین د ساتنې لپاره د غره یوه غار ته هجرت وکړ څو په دغه غار کې په پوره ډاډ سره د خپل رب عبادت وکړي، هغوی داسې یوه ځوانه ډله وه چې په خپل رب باندې یې ټینګ ایمان درلود، هغوی نیک ملګري وو او د هغوی په ملګرتیا کې بې شمېره خیر او ښېګنې نغښتې وې، که د هغه زمانې خلک په دغو ښېګنو باندې پوه وای نو ټول به په هغوی پسې غار ته تللي وو، موږ وینو چې په دغه هجرت کې یوه سپي د هغوی ملتیا وکړه او د ملتیا له برکته یې سپی هم له هغه خیر څخه برخمن شو له کوم څخه چې اصحاب کهف برخمن شوي وو او یاد یې تر قیامته له هغوی سره مل پاتې شو، همدا د نېکانو د ملتیا او له هغوی سره د ناستې راز دی او دا امید هم شته چې الله ﷻ د ځینو نېکانو له برکته په نورو باندې رحم وکړي.

څرنګه چې ځوانان د ټولنې د ملا د تیر حیثیت لري او د بشریت تاریخ ته په کتو سره تل ځوانانو له خپلو عقائدو، دیني او ملي ارزښتونو او خپلو خاورو څخه د دفاع په لاره کې په خپل سر او خپله ځوانۍ باندې لوبې کړې او د هر تیري کوونکي ځواک په وړاندې یې خپله سینه د نه ماتېدونکي سپر په څېر کارولې ده، نو همدا لامل دی چې د بشریت تاریخ د تل لپاره د ځوانانو له کارنامو څخه ډک دی، او د انسانانو په لاس تر لیکل شویو تاریخونو ډېر اوچت د الله ﷻ په سپېڅلي کتاب قرآن کریم کې هم د ځینو

ځوانانو له پند څخه ډک یادونه شته دي، څو څرنګه چې قرآن کریم د تاریخ یا کیسو کتاب نه دی؛ نو ځکه یې د ځینو کیسو له راوړلو څخه په هره زمانه کې یوازې پند اخیستل او د یادو کسانو په پلونو باندې تلل هدف وي، په هره زمانه کې ځوان ته پکار ده چې د خپلو اسلافو له کارنامو څخه ځان خبر کړي او د هغوی په پله باندې روان شي، د یهودو او نورو اسلام دښمنه ډلو تېپلو په بې ځایه او پوچو تبلیغاتو باندې دوکه نه شي.

د اسلامي نړۍ نامتو عالم مرحوم مولانا سید ابو الحسن علي ندوي رحمه الله د کهف سورت په اړه د قرآن کریم، نبوي مبارکو احادیثو، تاریخ او د موجوده زمانې د نویو مالوماتو په رڼا کې یوه ګټوره رساله لیکلې ده رساله په عربي ژبه لیکل شوې او نوم یې (الصراع بین الایمان و المادیة) دی، د لیکوال وراره ښاغلي مولوي محمد الحسني دغه رساله اردو ژبې (معرکه ایمان و مادیت) ته ژباړلې ده او دا دی د الله ﷻ په مرسته ما له اردو څخه پښتو ته (د ایمان او مادیت معرکه) را وژباړله.

د ژباړې په جریان کې مې د لیکوال اصلي عربي متن هم ترلاسه کړ او ځینې ځایونه چې په اردو ژبه کې ډېر واضح نه وو هغه مې له عربي ژبې څخه را ژباړلي دي، په کتاب کې د ټولو راوړل شویو ایتونو، احادیثو او اثارو عربي متن مې له کمپیوټري کتابتون (المکتبة الشاملة) څخه را کاپي کړي او د قرآن کریم د ایتونو ژباړه مې د قدرمن عالم مولوي جانباز سرفراز صاحب په لاس لیکل شوې د قرآن کریم له پښتو رواني ژباړې څخه را اخیستې ده.

دعا کوم چې الله ﷻ دغه رساله د اخرې زمانې د فتنو په وړاندې د مسلمانانو د استقامت لامل وګرځوي، لومړی ما او بیا نورو ته یې په لارښوونو او سپارښتنو باندې د عمل کولو توفیق را په برخه کړي.

دا چې انسان له هېرې او تېروتنې څخه خوندي نه دی نو که په ژباړه کې

حق ته رسېدلی وم دا د الله ﷻ ځانګړې لورینه ده (فله الحمد و المنة) او د تېروتنې حالت زما نیمګړتیا او د شیطان وسوسه ده (فلا حول و لا قوة الا بالله علیه توکلت و الیه انیب) که ژباړه مو خوښه شوه نو د مهربانۍ له مخې د لیکوال تر څنګ پښتو ژباړن او مور او پلار یې هم له خپلې دعا مه هېروئ!

په درنښت

رفیع الله نعماني

د ۱۴۳۲ کال د رمضان المبارک ۱۵مه نېټه

د پنجشنبې ورځ د سهار ۹:۴۵ بجې

اړیکه: rafiullah_nomani@yahoo.com

د لیکوال سریزه

په لاس کې کتاب "معرکه ایمان و مادیت" د لیکوال د عربي کتاب "الصراع بین الایمان و المادیة" اردو ژباړه ده چې په ۱۳۹۰ هجري قمري (۱۹۷۱) زیږدیز کال کې د کویټ دار القلم ادارې نشر کړې دی، د ژباړې خدمت یې د لیکوال د نورو عربي کتابونو په څېر د هغه قدرمن ورارہ مولوي محمد الحسني د "البعث الإسلامي" مدیر ترسره کړی، د ایتونو ډېره ژباړه یې د مرحوم مولانا ابو الکلام ازاد له "ترجمان القران" څخه را اخیستل شوې څکه چې دغه ژباړې د کتاب له ژبې او د لیکلو له ډول سره ډېر اړخ لگولو، په کومو برخو کې به چې دغه ژباړه ترلاسه نه شوه نو د قرآن کریم له نورو ژباړو لکه د مولانا سید ابو الاعلی مودودي "تفهیم القران" او همدا رنگه د حکیم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله له ژباړې څخه هم مرسته ترلاسه شوې ده.

دا چې دغه کتاب په څه ډول سره را منځ ته شو، د دې مضامین او مطالب څنگه د ارتقاء او تکمیل له پوړونو څخه تېر شول، د دې تفسیر او تشریح څه ده، د مضامینو ماخذ یې کوم دي او د کومو لویانو له څېړنو، سوچ او فکر څخه په دې کې مرسته ترلاسه شوې ده، د موجوده زماني له حالاتو سره څه اړیکه لري او له دغه سورت څخه کومې لارښوونې او رڼا گانې ترلاسه شوې دي، د دې ټولو پوښتنو ځواب به تاسې په خپله په همدې کتاب کې ترلاسه کړئ، تمه ده چې الله جل جلاله دغه کتاب د همدې سورت په علومو او حقیقتونو باندې د فکر کولو او د قران مجید د عامې پوهې او تدبر په لړۍ کې مرسته کوونکی وگرځوي و ما توفیقي الا بالله

ابو الحسن علی ندوي
دائره شاه علم الله رحمه الله رای بریلی
۲۳ محرم ۱۳۹۲ هجري قمري
۱۰ مارچ ۱۹۷۲ زیږدیز

د لیکوال لنډه پېژندنه

ابو الحسن علي ندوي د عبد الحی زوی او د فخر الدین الحسني لمسی دی د نسب سلسله یې علي کرم الله وجهه ته رسېږي، د اووم هجري قرن په لومړیو کې د هغه ځینې نیکونو هند ته هجرت کړی دی، پلار یې علامة الهند او مشهور مؤرخ سید عبد الحی د ډېرو مشهورو تصنیفاتو څښتن وو، مور یې د قرآن کریم حافظه، عالمه، لیکواله او شاعره وه.

پیدا ایښت یې:

د ۱۳۳۳ هجري قمري کال (۱۹۱۴م) د محرم الحرام د میاشتې په ۲مه نېټه یې د هند په شمالي ولایت اترا پردیش د رای بریلي د تکیه په کلي کې دنیا ته سترګې پرانیستې دي، په خپل کور کې یې د خپلې قدرمنې مور په مرسته د قران زده کړه تر سره کړه او بیا یې اردو او فارسي ژبې زده کړې.

دی لا د لسو کلونو نه وو چې قدرمن پلار یې په ۱۳۴۱ هجري قمري کال کې له دې فاني نړۍ څخه سترګې پټې کړې او پالنه یې د ګرانې مور او مشر ورور دوکتور عبد العلي الحسني په غاړه شوه.

له شیخ خلیل بن محمد الانصاري الیماني څخه یې په ۱۳۴۲ کال کې د عربي ژبې زده کړه پیل کړه او په بریالیتوب سره یې پای ته ورسوله، په ۱۹۲۷ زېږدیز کال کې یې د لکنوو پوهنتون د عربي ادبیاتو په څانګه کې داخله وکړه چې د عمر له پلوه د پوهنتون تر ټولو کشر محصل وو، او د عربي ادبیاتو د فراغت سند یې له همدغه پوهنتون څخه تر لاسه کړ.

د ۱۹۲۸ او ۱۹۳۰ زېږدیز کلونو ترمنځ یې انګلیسي ژبه زده کړه او د اسلامي ثقافت، اسلامي تاریخ او تمدن په اړه چې په انګلیسي ژبه کې کوم کتابونه لیکل شوي وو د هغو مطالعه یې پیل کړه.

په ۱۹۲۹ زېږدیز کال کې یې په دار العلوم ندوة العلماء کې د نبوي مبارکو

احادیثو درس له شیخ الحدیث حیدر حسن خان سره پیل کړ، او له خپل شیخ خلیل الانصاري سره پوره دوه کاله پاتې شو او د احادیثو کتابونه یې په پوره ډول سره وویل، تفاسیر او د فقهي ځینې کتابونه یې هم وویل.

د تفسیر درسونه یې له مختلفو شیوخو سره وویل، او په ۱۹۳۲ زیږدیز کال کې یې په لاهور کې له علامه مفسر احمد علي لاهوري سره د پوره تفسیر هغه ځانګړی درس تکمیل کړ کوم چې د اسلامي مدرسو د فارغینو لپاره ترتیب شوی وو، له لوی مجاهد حسین احمد مدني سره په دار العلوم دیوبند کې څو میاشتې پاتې شو او د صحیح البخاري او سنن ترمذي، تفسیر او علوم القران په درسونو کې یې برخه واخیسته، له لوی فقیه او ادیب اعزاز علي صاحب څخه یې په فقه کې استفاده وکړه او له ستر قاري اصغر علي صاحب څخه یې د حفص په روایت سره تجوید زده کړ.

علمي او بلنیز ژوند یې:

په ۱۹۳۴ زیږدیز کال کې په دار العلوم ندوة العلماء کې مدرس وټاکل شو تفسیر، حدیث، عربي ادب، تاریخ او منطق یې تدریس کړل، په همدې کال کې یې واده هم وکړ، خو د خپلو زامنو په بدل کې الله ﷻ هغه ته یو تکړه داعي وراره محمد الحسني او د خور صالح او بلونکي زامن محمد ثاني، محمد رابع او محمد خامس ور په برخه کړل.

په ۱۹۳۹ زیږدیز کال کې یې د هند له علمي مرکزونو څخه لیدنه وکړه او په دغه سفر کې له شیخ عبد القادر رای پوري او لوی بلونکي محمد الیاس کاندهلوي سره بلد او له هغوی سره په اړیکه کې پاتې شو، روحي تربیه یې له شیخ عبد القادر رای پوري، دعوتي او د ټولنې د اصلاح تربیه یې له محمد الیاس کاندهلوي څخه ترلاسه کړه.

په ۱۹۴۳ زیږدیز کال کې یې د اسلامي زده کړو مرکز پرانیست او په دغه مرکز کې یې د قرآن کریم او نبوي احادیثو د درس حلقې جوړې کړې

هماغه وو چې د لوړې کچې تعلیم لرونکو لخوا له ګرم استقبال سره مخ شو.

په ۱۹۴۸ زیږدیز کال کې د ندوة العلماء د اداري مجلس د غړي په توګه غوره او د ندوة العلماء د تعلیمي چارو نائب وټاکل شو او په ۱۹۵۴ زیږدیز کال کې د علامه سید سلیمان ندوي رحمه الله تر وفات وروسته د ندوة العلماء د تعلیمي چارو مسئولیت ور وسپارل شو او په ۱۹۶۱ زیږدیز کال کې د ده د مشر ورور دوکتور سید عبدالعلي حسني تر وفات وروروسته د ندوة العلماء عمومي مسئول وټاکل شو.

لس ګونه واړه او لوی کتابونه یې لیکلي دي، په سلګونو علمي مقالې یې نشر شوې دي، په نړۍ کې یې ډېر تعلیمي مرکزونه او ټولنې جوړې کړې دي او د ډېرو لویو اسلامي مرکزونو غړی پاتې شوی دی، د نړۍ په کچه د لویو مدرسو او اسلامي پوهنتونونو د استاد، د علمي شوراګانو د غړي او د نصاب د غړي په توګه یې دیني علومو ته ډېر ارزښتناک خدمتونه وړاندې کړي دي، د دعوت او د مسلمانانو د را ویښولو په سلسله کې د خپل عصر یو بې بېلګې امام او مقتدا بلل کېږي، د اسلامي امت د ستونزو د حل او د دین د نشر په لړۍ کې یې د نړۍ مختلفو هیوادونو ته سفرونه کړي دي.

دا چې د علامه ندوي رحمه الله په ژوند باندې جلدونه کتابونه لیکل شوي دي نو د هغه معرفي کول د یوې وړې رسالې له توان څخه بهر دي یوازې دا څو کرښې د هغه د تعارف له بحر څخه د یوه څاڅکي مانا لري.

د ۱۴۲۰ هجري قمري کال د رمضان المبارک میاشتې په ۲۳ نېټه یې روح خپل حقیقي مالک ته سپارلی دی او د تل لپاره یې له فاني نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي، فردوس جنت یې د ځای، روح یې د خوښ او یاد یې د تل ژوندی وي.

د کهف له سورت سره زما اړيکه

له پيل څخه چې د جمعې په ورځ د کومو سورتونو ويل زما عادت دي په هغو کې د کهف سورت هم شامل دی.[۱] د نبوي احاديثو د مطالعې په جريان کې مې د کهف سورت د تلاوت او حفظ په اړه ډېره هڅونه وليده او همدا سورت له دجال څخه د نجات لامل بلل شوی دی.[۲]

ما به له ځان سره فکر کولو چې ايا په واقعيت سره په دې سورت کې داسې مانا، حقيقتونه او دا ډول تنبيهات او تدبيرونه شته چې له امله يې انسان له هغه فتنې څخه بچ کېږي له کومې څخه چې رسول الله ﷺ په خپله هم څو څو ځله پناه غوښتې ده او خپل امت ته يې هم له هغې څخه د پناه

---

[۱] په اصل کې زما دغه عادت زما د مرحومې مور د ښوونې او روزنې پايله ده، هغې به تل ما ته ټينګار کولو څو هرو مرو د جمعې په ورځ د کهف سورت تلاوت کړم او ډېر ځله به يې زما ارزونه هم کوله چې د هغې په سپارښتنو باندې عمل ترسره کېږي او که نه؟ په ويلو ويلو سره دا سورت زما ياد شو. مرحومه مور مې د قران کريم حافظه وه، په ديني مطالعه او ثقافت کې هم ممتازه وه. الله ﷻ هغې ته د شاعرۍ هم ډېر لوړ او پاکيزه ذوق ور په برخه کړی وو د هغې د مناجات، دعاګانو، درود او سلام ټولګې د هغې د باور، اعتماد او زړه سوي ترجمانې دي او له شعري ښکلاوو څخه هم بې برخې نه دي. د ۱۳۸۸ هجري قمري کال د جمادی الاولی په مياشت کې وفات شوه.

[۲] له ابو سعيد خدري ؓ څخه روايت دی چې څوک د کهف سورت په هغه ډول سره ووايي لکه څنګه چې نازل شوی دی او تر دې وروسته دجال ښکاره شي نو په دغه شخص باندې تسلط نه شي ترلاسه کولای يا په دغه شخص باندې د کنټرول ترلاسه کولو لاره نه شي پيدا کولای. (مستدرک للحاکم) ابن مردويه او محدث ضياء په المختاره کې له علي ؓ څخه روايت کړی دی چې رسول الله ﷺ ويلي دي: څوک چې هره جمعه د کهف سورت تلاوت کړي نو هغه به تر اتو ورځو پورې له هرې فتنې څخه په امن وي او که دجال را ووزي نو د دجال له فتنې څخه به هم بچ وي. له ابو الدرداء ؓ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ ويلي دي: څوک چې د کهف سورت لومړي لس ايتونه (په بل روايت کې د لس اخري ايتونو يادونه شوې ده) تلاوت کړي هغه د مسيح دجال له فتنې څخه بچ کېږي (مسلم، ابو داوود، ترمذي د دريو اخري ايتونو يادونه کړې ده) د امام احمد په مسند کې رانقل شوي دي چې څوک د کهف اخري لس ايتونه تلاوت کړي هغه د دجال له فتنې څخه بچ کېږي (۲ ټوک ۴۴۲-۴۴۹ مخونه) په نسائي کې رانقل شوي دي چې څوک د کهف سورت لس ايتونه تلاوت کړي د هغه لپاره له دجال څخه د امن او حفاظت لامل جوړېږي (په دې اړه زيات احاديث روايت شوي دي).

غوښتلو ډېر ټینګار کړی دی او کومه چې تر ټولو لویه اخري فتنه ده چې په اړه یې رسول اللهﷺ ویلي دي: مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ أَمْرٌ أَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ.[1]

ژباړه: د ادمعلیه السلام له پیدا ایښت څخه تر قیامت پورې تر دجال بله لویه پېښه نشته.

ما به فکر کولو چې رسول اللهﷺ (چې د الله جل جلاله د کتاب له رازونو او علومو څخه تر ټولو ښه خبر دی) د قرآن کریم په ټولو سورتونو کې اخر ولې دغه سورت غوره کړی دی؟

د اخرې زمانې له فتنو سره د کهف سورت اړیکه

ماته مالومه شوه چې زړه مې تر دغه راز پورې رسېدو ته لالهانده دی او ما غوښتل څو پوه شم چې د دغه ځانګړتیا لامل څه دی او همدا رنګه هغه حفاظت چې یادونه یې رسول اللهﷺ کړې ده له دې سورت سره څه معنوي اړیکه لري؟

په قرآن کریم کې واړه او لوی (قصار مفصل او طوال مفصل) هر ډول سورتونه شته وو څه لامل دی چې هغه ټول یې پرېښودل او دغه سورت یې غوره کړ او ایا دا غوره خاصیت یوازې په همدې سورت کې ایښودل شوی دی.[2]

---

[1] دغه حدیث صحیح مسلم د عمران ابن حصین په روایت سره را نقل کړی دی.

[2] ډېرو راسخو عالمانو او د لومړۍ کرښې محدثینو او مفسرینو همدغه فکري طرز غوره کړی دی او تر ډېر فکر کولو وروسته دې پایلې ته رسیدلي دي چې دغه سورت له دجالي فتنې سره ځانګړې معنوي اړیکه لري.
علامه محمد طاهر الفتنی (مړ ۹۸۲ هـ) په مجمع بحار الانوار کې له ځینو پخوانیو علماؤ څخه داسې نقل کړی دی: لکه څنګه چې اصحاب کهف له هغه ظالم پادشاه څخه وساتل شول، نو همدا رنګه په

په لنډ ډول سره ماته دا یقین ترلاسه شو چې دغه سورت د قرآن کریم هغه ځانګړی سورت دی چې د اخرې زمانې له ټولو هغو فتنو څخه د نجات ستر لامل کېږي د کومو به چې ستر لارښود دجال وي. په دې سورت کې د هغه درملو تر ټولو لویه زهرمه شتون لري کوم چې د دجال له لوري د پیدا کړل شویو او خواره کړل شویو زهرو تاثیر ماتولی شي او د دې زهرو رنځور ته پوره شفا ور ښنلی شي او که څوک له دغه سورت سره پوره اړیکه ټینګه کړي او د دې سورت مانا ته په خپل روح او تن کې ځای ورکړي (چې یوازینۍ لار یې د دغه سورت یادول او ډېر تلاوت کول دي) نو هغه به له دغه لویې او قیامت راوستونکې فتنې څخه نجات ومومي او د دجال په جال کې به هېڅکله را ګیر نه شي.

په دې سورت کې داسې لارښوونې، ښکاره اشارې بلکې داسې بېلګې او انځورونه شته دي چې د هغو په مټ په هره زمانه او هر ځای کې د دجال نومول کېدای شي، له هغه بنسټ څخه خلک خبرېدای شي چې د دجال فتنه او د هغه بلنه وربانډې ولاړ دي، تردې زیات دا سورت ذهن او فکر د دغه فتنې د مقابلې لپاره چمتو کوي او په وړاندې یې د بغاوت لپاره تیاروي، په دې سورت کې یو داسې روح پروت دی چې د دجالیت او د هغه د بیرغ وړونکو فکري طرز او د ژوند تېرولو ډول په پوره وضاحت او قوت سره نفې کوي او په هغو باندې ټینګ ښکاري وارونه کوي.

احادیثو کې د اخرې زمانې له راوتونکي دجال او یا له هر هغه دجال څخه چې فریب، رنګونه او تلبیس کاروي د حفاظت په لړۍ کې د کهف سورت لوی فضیلت بیان شوی دی.
د نجات لامل یې هغه نادرې کړنې او ننبې دي چې د دغه سورت په ایتونو کې نغښتې دي، که څوک په هغو کې له تدبر څخه کار واخلي په هېڅ فتنه کې به راګیر نه شي.
هغه وایي: زما په اند د دې سورت دغه امتیاز د هغه خاصیت او تاثیر له امله دی چې په هغه باندې رسول الله ﷺ خبر وو. (مجمع بحار الانوار، ماده [دجل]).

د سورت یوازې یوه موضوع ده

په لنډه توګه زه په داسې فکر د دې سورت لور ته متوجه شوم لکه دا چې زما لپاره بالکل یو نوی سورت وي، همدا ځراغ (یعنې د همدې سورت اړوند زما لومړنی ذهني انځور) مې له ځان سره واخیست او د دې سورت د مضامینو او مشتملاتو په لټون پسې را ووتم، او ما احساس کړه چې په دې سورت کې د مانا او حقیقتونو یوه داسې نوې نړۍ شته ده چې لا تر اوسه زه ورسره بلد نه وم، ما ولیدل چې ټول سورت یوازې په یوه موضوع باندې مشتمل دی او هغه زه د [ایمان او مادیت کشمکش] یا د [غیبي قوت او د اسبابو عالم] په نومونو سره تعبیرولای شم، په دې سورت کې چې څومره اشارې، کیسې، واقعې، وعظونه او بېلګې تېرې شوې دي ټولې کله په ښکاره ډول سره او کله تر پرده لاندې هماغه ماناوو ته اشاره کوي.

زه په دغه نوې لاسته راوړنه یا نوې سوبه باندې ډېر خوښ شوم، د رسول الله ﷺ د نبوت او د قرآن کریم د اعجاز یوه نوې برخه زما مخې ته راغله، ما ته د دې مالومات نه وو چې په شپږم عیسوي قرن کې (یعنې له نن څخه تر دیارلس سوه کلونو هم ډېر مخکې.[1]) نازل شوي کتاب (قرآن کریم) دې د دغه دجالي تمدن او تهذیب (چې په اوولسم عیسوي قرن کې زېږیدلی او پوره شوی او په شلم عیسوي قرن کې پوخ شوی او تیار شوی دی) د عروج او زوال د نقطو او دستر لاربنود (چا ته چې د نبوت په ژبه سره د [دجال] خطاب شوی دی) په اړه د انسانانو مخې ته داسې ریښتینی او ویاند انځور وړاندې کړی وي.

له نن څخه نیږدې ۲۵ کاله وړاندې کله چې زه په دار العلوم ندوة العلماء کې د تفسیر استاد وم دغه مانا او مضامین د یوې مقالې په ډول سره زما له

---

[1] بلکې له ۱۴ قرنه څخه هم مخکې نازل شوي کتاب. ژباړن

قلم څخه ووتل او د [ترجمان القران] په رساله کې نشر شول چې په هغه وخت کې د مولانا سيد ابو الاعلى مودودي تر مديريت لاندې له حيدر اباد څخه خپرېدله.

په ۱۳۶۲ هـ ۱۹۴۲ زېږديز کال کې ما ته له مولانا سيد مناظر احسن گيلاني رحمه الله[1] سره د يوځای اوسېدلو فرصت پيدا شو او مولانا په دې وخت کې د جامعه عثمانيه حيدر اباد، د ديني مضامينو د څانگې مشر وو. هره شپه به مې له مولانا سره علمي بحث در لود، يوځل هغه يادونه وکړه چې دغه لنډ مضمون يې له نظره تېر شوی دی او د دې تر څنگ يې دا هم وويل چې: هغه په خپله په همدې موضوع باندې (له عادت سره سم) ډېر تفصيلي ليکل کوي او د نشر لپاره يې [الفرقان] ته ور استوي، د مولانا د وفات په مناسبت چې کله الفرقان ځانگړې گڼه نشر کړه نو دا اوږده مقاله هم په پوره ډول سره په هغې کې موجوده وه.

له اوږدې مودې وروسته چې دا مقاله خپره شوه نو په دغه سورت باندې بيا غور کولو او يو څه ليکلو ته يې وهڅوم او داسې فکر را سره پيدا شو چې د دغه لوی او اهم سورت چې د اخرې زمانې له فتنو، هڅونو، بلنو، فلسفو، فکري انډولونو او په ځانگړي ډول له دجالي فتنې سره کومه

---

[1] هغه په دې وخت کې تر ټولو هغو علماؤ کوم چې ما پېژندل د پراخه علم او ثقافت خاوند وو. ښکاره ذکاوت، د پايلو په ترلاسه کولو کې دقت، د مانا توليد، د قلم خوځښت، او په ديني علومو، تاريخ او فلسفه کې پراخه مالومات د هغه ځانگړنې وې. په ۱۳۰۹ هـ(۱۸۹۳ز) کې يې فاني نړۍ ته سترگې پرانيستې وې، په ټونک او ديوبند کې يې تدريس کړی دی او په جامعه عثمانيه حيدر اباد کې د ديني څانگې مشر پاتې شوی، تدريس او خطابت يې کړی او ډېر کتابونه يې ليکلي دي چې د تاليفاتو له ډلې يې څو په لاندې ډول دي: [النبى الخاتم]، [ابو ذر الغفاري]، [تدوين الحديث]، [حياة الامام ابى حنيفة السياسية] او [نظام الاسلام الاقتصادى] او نورې ډېر ارزښتمنې مقالې لري په ۱۳۷۷ هـ(۱۹۵۲ز) کال کې وفات شو الله ﷻ د رحم ور باندې وکړي
(دغه مالومات له عربي متن څخه را اخيستل شوي دي، په اردو کتاب کې نشته)

اړیکه ده په هغه د رڼا واچول شي او په دې سورت کې د ننه چې کوم عبرتونه، درسونه، نښې او نښانې پټې دي هغو ته د پاملرنه وشي، هماغه وو چې په دې لړۍ کې به الله ﷻ هر څه زما زړه ته را واچول هغه به مې د خپل قلم په مټ را گیر کړل

د مولانا گیلاني (چې په منظم ډول سره د هغه د شاگردۍ له نېکمرغۍ څخه بې برخې یم خو زه یې په خپلو شیوخو او استادانو کې شمېرم او هغه به هم تل زه خپل ډېر عزیز او ورور بللم او د ډېر شفقت او تعلق چلند به یې راسره کولو) په دغه مقاله کې چې د علمي نکتو، بلیغو اشارو او قراني لطیفو کومه زېرمه پرته وه له هغه څخه مې ډېره مرسته تر لاسه کړه، د دې سورت په اړه چې کوم شی وړاندې مخې ته راغي هغه د مفسرینو له خاصې او ځانگړې طریقې سره برابر نه دي لیکل شوي بلکې یوازې په دې کې تاثرات او روایات بیان شوي دي او د کهف سورت یوه عمومي او بنسټیزه ارزونه ترسره شوې ده.

د دجال د شخصیت کلۍ

د دجال د شخصیت هغه کلۍ په کومه سره یې چې ټول بند قلفونه خلاصېږي او ژور والی یې هم د ابو سر ته وربانديې راپورته کېږي او کومه چې دجال د شر او فساد، کفر او الحاد له نورو ټولو بیرغ وړونکو څخه جلا کوي هغه یوازې همدغه د [دجال][1] مخصوص لقب او ځانگړی صفت دی

---

[1] ابن منظور په لسان العرب کې لیکلي چې د: الداجل مانا جعل کار او دروغجن ده او له همدې مادې څخه دجال جوړ شوی دی او دجال ته مسیح کذاب هم ویل کېږي ځکه د هغه دجل د هغه دروغ او سحر دی.

ابن خالویه وایي: هېڅ دجال تشریح په دومره ښه انداز سره نه ده کړې لکه څومره چې ابو عمرو کړې ده او هغه ویلي چې: دجال جعل کار او خلا ورکوونکي ته ویل کېږي، لکه چې وایي دجلت السیف

چې د هغه د پېژندلو لپاره علامه او نښه جوړه شوې ده، دجل او دجالیت هغه محور دی چې د دجال ټول پروګرامونه، بلنې، کړنې، بوختیاوې او اعمال ترې را تاوېږي او د دجال په هره کړنه باندې د دغه محور سیوري پروت وي.

د موجوده زمانې د مادي تهذیب تر ټولو لویه ځانګړتیا هم همدغه هر شي ته ځلا ورکول او په هر شي کې فریب[1] او په خلکو باندې د هر شي خلط کول دي، او تر ټولو ښکاره لوری یې دا دی چې هېڅ شی یې د هغه له تاثیر څخه ازاد نه دي پرې ایښي، حقیقتونه یو شی وي او نوم د هغه په خلاف ورباندې ایښودل کېږي، اصطلاحات، د غوړو او خوږو الفاظو کارول ډېر رواج دي، د ظاهر او باطن یو له بل سره هېڅ اړیکه نشته، د پیل او پای، د سریزې او پایلې، د علمي اندونو او عملي تجربو په منځ کې د برابرۍ او توافق اړتیا نه محسوسېږي، دغه حالت د هغو فلسفو او نعرو دی کومو چې د مذهبونو ځای نیولی او د انسانانو په زړونو او فکرونو باندې یې

یعنې تا توري ته ځلا ورکړه او هغې ته دې د زرو اوبه ورکړې. ازهري وایي چې هر کذاب (ډېر دروغجن) دجال دی.
نقلي او بدل شي ته د زرو او طلا اوبو ورکولو ته دجل ویل کیږي او له همدې امله د زرو اوبو ته هم دجال ویل کېږي او دې دجال تشبیه ځکه له دغه ابو سره شوې ده چې دجال هم په ښکاره یو څه کوي او په باطن کې بل شی وي.
ابو العباس ویلي دي: دجال ځکه ورته ویل کېږي چې خلک په دوکه او شک کې غورځوي، باطل ته ښه رنګ ورکوي او تر ښایسته کولو وروسته یې خلکو ته وړاندې کوي.
(د لسان العرب لنډیز)

[1] د حذیفة ابن یمان ﵁ په روایت کې راغلي دي: دجال به داسې راوزي چې له هغه سره به اور او اوبه وي، کوم شي ته چې خلک اوبه وایي هغه به بلېدونکی اور جوړېږي او کوم شی چې خلک اور بولي هغه به خوږې اوبه شي. (مسلم کتاب الفتن و اشراط الساعة)
د ابو هریرة ﵁ په روایت کې راغلي دي چې له دجال سره به د جنت او دوزخ په څېر یو شی وي کوم شي ته چې دی جنت وایي هماغه به په اصل کې دوزخ وي.

جادو کړي دي.[1] د دغه فلسفو د مشرانو تر خبرو د پاکۍ او تقدیس یوه هاله (هغه دائره چې په وړېځ کې تر سپوږمۍ راتاو وي) را تاو شوې ده، له هغوی سره محبت کول او په اړه یې ښې عقیدې درلودلو په زړونو کې ځای نیولی دی، د هغوی د افکارو او خیالاتو په لوړوالي، لویي او پاکوالي کې شک کول د رجعت او شاته تګ نښه ده بلکې له ښکاره، محسوس او لیدل شوي شي څخه انکار بلل کېږي.

لوی ذهین، ذکي، د اوچت علم څښتنان او د لوړ استعداد لرونکي انسانان هم په دې اړه د نظر د مغالطې ښکار شوي دي او هغوی هم د دغه فلسفو او خوځښتونو سندرې غږوي او تر څنګ یې ولاړ دي، د دغه خوځښتونو د مشرانو او بیرغ وړونکو د اخلاص او صداقت د جذبې له ازمویلو پرته په پوره یقین او ګرمې وینې سره د هغوی بلونکي جوړ شوي دي، په پوره اخلاقي زړورتیا سره د هغوی د بریا او یا پاتې راتلو محاسبه کوي، او پرته له دې چې د هغوی د نظریاتو په اړه یوه سمه او بې پرې ارزونه وکړي او مالومه کړي چې دا ډول نظریات د انسانیت لپاره ګټور دي که مضر؟ بیا هم له هغوی سره همغږي او په یوه خوله دي، د دې حقیقت د لیدلو او اورېدلو زغم نه لري چې ایا د دغه خوځښتونو په پایله کې ریښتیني بریا او فطري حقونه انسانیت ته ور په برخه کېدای شي او که نه؟ دا ټول د هغه تدجیل او سحر قوت دی په کوم کې چې لوی د جال له خپلو وړو دجالانو، فریب کارانو او ځلا ورکوونکو څخه مخکښ دی او دا ډول دجالان د بشریت تاریخ په هر دور کې موږ ته را پېژندلي دي.

څرنګه چې مادي تمدن د نبوت د کرښې مخالف لوري ته حرکت کوي نو

[1] د بېلګې په ډول ازادي، ګډون، دیموکراسي، د ژوند د معیارونو لوړوالی، د ژوند خوښي، رفاه، د انسان حقونه... ان تر دې چې د تمدن، تهذیب، لطیف فنون، قانون او کرنلارې په څېر الفاظ هم یوازې د نعرې او شعار په ډول سره کارول کېږي.

ځکه دغه دجالي، له فریب او دوکې څخه ډک روح پکې داخل او ساري شو، د نبوت د کرښې غوښتنه په اخرت، غیب د کائناتو په خالق او د هغه په پوره قدرت باندې ایمان لرل او د هغه د شریعت او لارښوونو احترام کول دي، خو مادي تمدن بلکل مخالف لوري غوره کړ، تر ډېره یې په ظاهري حواسو باندې تکیه وکړه او یوازې له هغه شیانو سره یې علاقه پیدا کړه چې انسان ته جسماني خوند او چټکه گټه ورکوي او په ظاهري بڼه د لوړوالي او بریا په سلسله کې مرسته کولای شي او دا هغه نقطه ده چې د کهف سورت ورباندې ډېر ټینگار کړی دی او په دغه سورت کې چې څومره له عبرته ډک واقعیتونه او حقیقتونه راغلې دي ټول له دغه مرکزي نقطې سره په یوه مزي کې تړلي دي.

د تهذیب او تمدن په جوړښت او د انسانیت په لارښوونه کې د عیسویت او یهودیت گډ رول

په خواشینۍ سره باید ووایو: عیسویت (چې له منځنیو قرنونو وروسته یې په اروپا کې مشري وکړه) د (عقائدو د ژور اختلاف ترڅنگ) له یهودیت (چې د انتقام او غچ اخیستلو په جذبه مست او باغي وو) سره ډېر ورته او گډ رول تر سره کړ، دغو دواړو دینونو په پوره جدي ډول سره د انساني تهذیب مسیر د هغه متشدد مادیت لور ته وگرځولو چې د نبیانو ﷩ له لارښوونو او له روحانیت څخه بلکل ازاد دی او د انسانیت په راتلونکي باندې دې دغه تهذیب د پایلو او تاثیراتو په تړاو دواړه دینونه گډ او یو برابر مسئولیت لري، هغه عیسوي ټولنې چې د کلیسا او اروپا له زورواکۍ څخه ازادې شوې وې او اړیکه یې له سوچه عیسویت سره (چې سوله غوښتونکی او د سوچه توحید بلونکی وو) که په پوره ډول سره پرې شوې نه وه ټکنۍ شوې خو هرو مرو وه، هغوی دغه چټک او تشدد

خوښوونکی لوری غوره کړ چې بالاخره د نویو علمي څېړنو، کشفیاتو او د دغه تباه کوونکو تولیداتو په پایله کې نړۍ له یوه لوی خطر سره مخ ده، د علم او جذبې، د عقل او ضمیر، د طبیعت او اخلاقو ترمنځ توازن او اړین تناسب ساتل له یوه سره ورک شوي دي.

په وروستیو کې یهود (د مختلفو لاملونو له امله چې ځینې یې د هغوی له نسل او وینې، ځینې یې له ښوونې او روزنې او ځینې نور یې له سیاسي موخو او قومي پلانونو سره اړیکه لري) د علم، فن، تولیداتو او اختراعاتو په میدان کې اوچت شول او ښه برخه یې ورڅخه خپله کړه، هغوی په یو ډول سره په نوي تهذیب باندې پوره کنټرول تر لاسه کړ، د ادب او تعلیم، د سیاست او فلسفې، د تجارت او مالوماتو او د نړۍ د لارښوونې او مشرۍ ټول وسائل د هغوی په لاس کې ولوېدل او د دې پایله دا شوه چې هغوی غربي تهذیب (چې په غربي چاپېریال کې پیدا شوی) د یوه ډېر غوره او مهم (عنصر) په توگه ترلاسه کړ، د نویو بدلونونو له ارزونې څخه موږ ته مالومېږي چې د نړیوال یهودیت اثر او (رسوخ) په غربي ټولنه کې څومره اوچت شوی دی، اوس همدغه تهذیب د علم او فن له خپلو ټولو زېرمو سره د خپل منفي عاقبت او پای په لوري لوړېږي او د تخریب او فساد، (د تلبیس) او دجل په اخري نقطه کې دی او دا ټول د هغه یهودو په لاسونو سره ترسره کېږي کوم چې غربیانو په خپلو سرونو باندې کېنولي دي او د هغوی له اوږدو پټو موخو، انتقامي طبیعت او تخریبي فکرونو څخه د بې خبرۍ او بې پروایۍ په حالت کې یې په خپلو ملکونو کې د هغوی ریښې ښې خورې کړې او د ریښو د ښه ټینګوالي فرصتونه یې ورکړي دي او داسې اسانتیاوې او چانسونه یې ورته برابر کړي دي چې له اوږدو سلگونو کلونو راهیسې د هغوی په خوب او خیال کې هم نه راتلل، خو دا دانسانیت تر ټولو ستر ازمېښت دی، دا نه یوازې د عربو لپاره (چې د هغوی په اور باندې ډاډه کېږي او نه یوازې د همدغه محدودې ځمکې

لپاره چېرته چې د مرګ او ژوند کشمکش روان دی) بلکې دا د ټولې نړۍ لپاره تر ټولو لوی خطر دی.

غالبا د همدغه وجوهاتو له امله دغه سورت له عیسویت او یهودیت سره ژوره اړیکه لري بلکې د سورت پیل هم د عیسویت د عقیدې په یادولو سره شوی دی لکه چې الله ﷻ وايي: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا (۱) قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا (۲) مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا (۳) وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا (۴) مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا (۵).[1]

ژباړه: د ثنا او ستاينې وړ هغه الله دی چې پر خپل بنده يې دا سې کتاب نازل کړ چې کوم کوږوالی يې پکې نه دی پرېښی. د سمو خبرو والا دی چې د الله له لوري خلک له سخت عذاب نه وډاروي. او نېکو کارو مؤمنانو ته د ښه بدل زيری ورکړي. چې تل تر تله به هملته اوسېږي. او هغه کسان وډاروي چې وايي: الله پاک ځوی نيولی دی. په دې خبره نه هغوی پوهيږي او نه يې پرې پلرونه. ډېره لويه خبره يې له خولو راوځي. هو ! خبره يې پرته له دروا غو بل څه نه دي.

د عيسويت په غيره کې د پالل شوي او روزل شوي تهذيب دويمه نښه يا ځانګړتيا دا ده چې له دغه محدود او فاني ژوند سره تر کچې زيات تعلق ساتي او د ډېر اوږده او ښکلي ژوند جوړولو شوق او هڅه کوي، په لويي او د شان په لوړوالي کې يې مبالغه کوي او له همدې ژوند پرته نور ټول اخلاقي ارزښتونه، نعمتونه او لويوالی نه مني، په(مادي)اسبابو، وسائلو

[1] د کهف سورت له ۱ څخه تر ۵ ايت پورې.

او زړه مو باندې قبضه لګول، کنټرول، په واک کې اخیستل او په هغو کې په پوره ډول سره مصروف پاتې کېدل هغه یوازنی نقطه ده چې د ټولې دښمنۍ او رقابت سره سره یې یهود له عیسویانو سره تړلي دي.

تورات هم د اخرت په ژوند باندې له یقین او د هغه لپاره د چمتو والي، د اخرت د ژوند د تل پاتې نېک بختۍ لپاره د خپل استعدا او توان د کارولو، په جنت کې د نعمتونو او د الله ﷻ له انعاماتو سره د شوق پیدا کولو له بیان، د دې دنیا د نه ارزښت او د ژوند د نه بقا د تشریح، د قدرت غوښتنې او نه قناعت د بدۍ بیانولو، په ځمکه کې له تخریب او فساد څخه د ممانعت کولو، د تقوا او قناعت درلودلو او له دنیوي وسائلو سره د لږو او کمو اړیکو ساتلو له بلنې څخه داسې خالي شوی دی چې سړی ورته حیران پاتې شي، د تورات طرز د هغه اسماني صحیفو له طرز څخه بلکل جلا ښکاري کومې چې د الله ﷻ له لوري څخه را نازلې شوې دي او اصلي روح یې د دنیا بدي بیانول او د اخرت بلنه ورکول دي.

له همدې امله که د یهودو تاریخ یوازې له مادي قوت، رقابت او مسابقې، د دولت مینه او هوس، نسلي غرور، قدرت غوښتنه او قومي تکبر څخه ډک وي د تعجب خبره نه ده ځکه همدغه ذهنیت د یهودو له مذهبي کتابونو، د هغوی له ادبیاتو، د هغوی له تولیداتو او اختراعاتو، د هغوی له انقلابونو او (خوځښتونو) اندونو او هر شي څخه ښکاره دی، د هغوی په ملي جوړښت او ټولنیز نظام کې د نرم زړه، تواضع، په نفس باندې د حاکمیت، عاجزۍ، له دینوي ژوند سره مینه نه کول، له الله ﷻ سره د ملاقات شوق او ذوق، د ښه اخرت غوښتنه په انسانانو باندې رحم او شفقت کول او دې ته د ورته شیانو نښه او څرک هم نه تر سترګو کېږي.

له همدې امله الله ﷻ په دغه سورت کې د شرک او زوی نیولو د عقیدې (چې عیسویت ته منسوبه ده) ډېره بدي بیان کړې ده، د دنیوي ژوند پالل

او هغه ته د تل پاتې کېدونکي کور په سترګه کتل، له هرشي څخه په بې پروايي او په دنيا کې په مست او بې هوښه ژوند تېرولو باندې يې سخته ګوت څنډنه کړې ده او د هغې د بنستيزې کمزورۍ او بې ثباتۍ لوري ته يې د اشارې په کولو سره ويلي دي: إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا (۷) وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا (۸)[1]

ژباړه: مونږ د ځمکې څيزونه د هغې ښايست ګرځولی ترڅو پرې انسانان وازمايو چې څوک د ښو کړنو خاوندان دي؟ او مونږ د هغې د ټولو څيزونو په له مينځه وړلو سره هغه يو خالي ډاګ ګرځوو.

د دنيا پالو او له اخرت څخه د منکرو او د غفلت په خوب د ويدو خلکو بې خونده حالت يې داسې بيان کړې دی: قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا (۱۰۳) الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا (۱۰۴)[2]

ای محمده ! ووايه چې هغه څوک در په ګوته کړو چې ټولې کړنې يې زيانمنې دي؟ هغه خلک دي چې د دنيوي ژوند ټولې هلې ځلې يې بابېزه او بيا هم ګومان کوي چې په ښو کړنو اخته دي.

همدا رنګه په اخرت، په غيب، د کائناتو په خالق او د هغه په پوره قدرت باندې ايمان لرل د دغه سورت په اول او اخر بلکې په ټولو برخو کې بيان شوي دي، دا هغه روح، عقيده، معقوليت او طبيعت دی چې د ماديت له طبيعت او روح سره له يوه سره په مخالفت او پوره ټکر کې واقع دی، او بالعکس ماديت (چې يوازې په حس، ليدلو او تجربه باندې اعتماد کوي او د دنيوي ګټو، بدني خوند او د نژادي او نسلي مشرۍ او لوړوالي قائل

---

[1] د کهف سورت ۷ او ۸ ايتونه

[2] د کهف سورت ۱۰۳ او ۱۰۴ ايتونه

دی) له دې څخه منعه کوي او سخت ور څخه متنفر دی، بلکې په ټول توان او قدرت له دغه عقیدې سره په جګړه کې دی، په دې سورت کې داسې درمل او جوهر شتون لري چې په مټ یې د هغه مادیت جرړې ایستل کېږي چې لویه برخه یې د الله ﷻ له تقدیر سره سم عیسویت ته ورکړل شوې ده او د تاریخ په اوږدو کې عیسویان د دغه مادیت لوی پالونکي، بلونکي او روزونکي پاتې شوي دي، تر هغوی وروسته بیا دا قیادت د هغه یهودیت په لاس ورغلی چې له پیل څخه د مسیح دښمنان دي او په هره زمانه کې د مسیحیت رقیبان پاتې شوي دي او دا مادیت به د یهودو په لاس تر خپل اخري پوړ او لوړ منزل پورې رسېږي او د همدوی په وخت کې به لوی دجال هم را ښکاره شي چې د کفر، الحاد، دجل او تلبیس لوی بیرغ وړونکی او د ټولو دجالانو ستر لارښود به وي.

د رسول الله ﷺ لارښوونه ده چې دغه سورت او په ځانګړي ډول د دغه سورت د لومړۍ برخې تلاوت له دغې فتنې څخه انسان ته نجات ورکوي همدا رنګه د سورت د پیل او پای تر منځ یو داسې لطیف او نازک مناسبت ټینګ شوی دی چې هر څوک یې حس کولی شي، په ټولیز ډول سره د سورت اړیکه د دجال له فتنې سره ډېره ژوره ده او یادونه یې په خپل ځای کې راځي.

د کهف سورت څلور کیسې

دغه سورت په داسې څلورو کیسو باندې مشتمل دی چې هغو ته د سورت د تهداب ډبرې او یا ستنې ویل کېږي او دا هغه کیسې دي چې د سورت ټولې ښوونې، وعظونه او حکمتونه ور څخه را تاو دي:

۱. د اصحاب الکهف و الرقیم کیسه

۲. د صاحب الجنتین (دوه باغونو د څښتن) کیسه

۳. د موسی او خضر علیهما السلام کیسه

۴. د ذو القرنین کیسه

دغه کیسې چې د بیان د ډول، سیاق او سباق له پلوه یو له بل څخه جلا دي خو د موخې او روح له پلوه سره یو دي او همدغه روح دی چې په ډېره ژوره معنوي توګه یې دا کیسې یو له بل سره تړلې دي او په لاندې ډول سره شرحه کېږي.

د کائناتو په اړه دوه نظریې

دغه کائنات او موجودات (په اکثره حالاتو کې) د طبیعي اسبابو او محرکاتو تابع دي، همدغه اسباب په عالم او موجوداتو کې خپل تصرف او حکم چلوي او دغه اسباب هغه موجودې طبیعي قوې دي چې په دې نظام باندې تسلط او حاکمیت لري، او ډېر کم داسې پېښېږي چې دغه اسباب او د شیانو خاصیتونه خپل خاصیت او تاثیر له لاسه ورکړي او یا خطاء شي.

نو اوس یو شمېر داسې خلک شته چې د هغوی نظر له دغه ښکاره او طبیعي اسبابو څخه مخکې نه ځي، بلکې هغوی یوازې په همدې ژوند او مادي او محسوسه نړۍ کې بند پاتې دي، ټول فکر کوي چې پایلې تر

اسبابو پورې تړلې دي، له اسبابو پرته د نتائجو شتون او تصور ممکن نه دی او په ټولو موجوداتو کې داسې توان نشته چې د اسبابو او نتائجو تر منځ پرده شي او د خپلې ازادې ارادې په بنسټ له مقدمې، مرستې او تکیې پرته په هغوی کې کوم تغیر یا تبدیل راولي او بغیر له اسبابو څخه مسببات او نتائج پیدا کړي.

د دې پایله دا شوه چې دغه ډله خلک په همدې ښکاره اسبابو باندې دوکه شوي او په جال کې یې راګیر دي او دغه اسبابو ته یې د خدایي (د الله ﷻ) مقام ورکړی دی، د شیانو له خاصیتونو او له اسبابو پرته هغوی له هر شي څخه منکر دي، هغوی له هغه قوت څخه هم منکر دي چې د نورو له شرکت پرته د دغه موجوداتو مالک او حاکم دی او حکم یې په ټوله نړۍ باندې چلیږي، دغه ډله خلک تر دې ژوند وروسته له بل ژوند ، بیا راپورته کېدلو ، له حشر او نشر څخه هم منکر دي او خپل ټول توان او استعداد یې د موجوداتو د طبیعي قوت په مسخر کولو ، د اسبابو او خاصیتونو په مالومولو او د مادي وسائلو په استعمالولو کې مصرف کړ او په همدې فکر، تمه او هڅه کې بوخت پاتې شول ان تردې چې د دغه شیانو لویي او محبت د هغوی له رګونو او غوښې سره ټینګه اړیکه پیدا کړه او همدغه شیانو ته یې د خپل رب او خپل معبود مرتبه ورکړه.

له مادې او قوت پرته هغوی له هر شي څخه منکر شول، کله یې چې د خپلو موخو پوره کېدل تر سترګو شول او ځینې شیان یې د خپلې ارادې تابع وګرځول او په خپل تصرف او استعمال کې یې راوستل نو هغوی کله د حال او کله د مقال په ژبه د خپلې خدایۍ او الوهیت اعلانول هم پیل کړل، د خپل ځان په څیر انسانان یې د خپلو ځانونو بنده ګان او غلامان جوړ کړل، د هغوی له مال، ځان، عزت او ابرو سره یې چې څنګه خوښه وه هما غسې لوبه وکړه، د خپلو موخو او نفساني غوښتنو یا د خپل نوم د لوړوالي او یا

د خپل قوم د لوړوالي او عظمت په نامه، یا د وطن او گوند په نامه یې له دغه مظلومو انسانانو سره چې څه زړه غوښتل هغه یې ترسره کړل.

د موجوداتو په اړه دویمه نظریه له لومړۍ نظریې سره په بنسټ، کاري طرز او هر څه کې په پوره ډول سره مختلفه ده، دغه نظریه په داسې یقین باندې ولاړه ده چې له طبیعي اسبابو، طبیعي قوتونو، خزانو او د شیانو تر خاصیتونو اوچت یو بل داسې غیبي قوت شته دی چې د هغه په لاس کې د دغه اسبابو او خواصو د اقتدار پړی دی، لکه څنگه چې پایلې د اسبابو تابع دي همدا رنگه په خپله دغه اسباب په مطلق ډول سره د الله ﷻ د ارادې، مشیت، حکم او اشارې تابع دي، الهي ارادې هغه له نشت څخه شته کړي دي، هغه یې لوی کړي او روان کړي دي او کله چې وغواړي همدغه اسباب له(مسبباتو) څخه جلا کوي؛ څکه اسباب او مسببات دواړه په یو ډول سره د هماغه لوی ذات تابع او فرمان وړونکي دي، هغه ذات په خپله مسبب الاسباب او علة العلل دی، د اسبابو او علتونو ټوله لړۍ د هغه تر پاک ذات پورې په رسېدو سره ختمېږي.

د موجوداتو تر پیدا کولو او د اسبابو تر را منځته کولو وروسته د یوې لحظې لپاره هم د موجوداتو تنظیم او روان ساتل د هغه (الله ﷻ) له لاس څخه نه دي وتلي، او د اسبابو لړۍ د هغه له غلامۍ څخه د یوې لمحې لپاره هم نه ده ازاده شوې، نه یې له هغه ذات څخه سرکشي کړې ده او نه یې هم کله د هغه ذات په وړاندې د بغاوت بیرغ پورته کړی دی، د اسمان او ځمکې هېڅ شی د هغه په عاجزولو باندې قادر نه دي، هغه ذات د خپل پوره حکمت او قوي ارادې له مخې مسببات تر اسبابو، شیان تر خواصو، او مقدمات تر نتائجو پورې تړلي دي، همدغه ذات تړونکی او پرې کوونکی دی، جوړوونکی او ورانوونکی دی او همدغه ذات ټول شیان له نشت څخه شته کوي او د موجودیت په لباس سره یې پټوي، الله ﷻ وايي:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۸۲) [1]

ژباړه: د هغه شان دا دی چې کله د یوه څیز اراده وکړي نو ورته وايي چې شه! نو هغه کېږي.

د هغوی په وړاندې دا حقیقت په ښه ډول سره ښکاره دی چې د دغه موجوداتو لپاره څه نور داسې لاملونه شته دي چې د دغه ظاهري او طبیعي اسبابو په پرتله د خلکو، ټولنو او قومونو د تقدیر په اړه ډېر مؤثر دي، همدا رنګه له دغه لاملونو څخه چې کومې پایلې ترلاسه کېږي تر هغو پایلو ډېرې بدلون راوستونکې دي کومې چې له اسبابو سره تړلې وي.

دا عوامل او محرکات ایمان او صالح عمل، لوړ او اوچت اخلاق، د الله ﷻ طاعت او عبادت، عدل او انصاف، رحم او محبت دی او همدا رنګه نور هغه معنوي اسباب دي چې د کفر او بغاوت، په ځمکه کې د فساد، ظلم او نفس پالنې او د ګناهونو په څېر د نورو معنوي اسبابو په پوره ډول سره مخالف او بالعکس کار کوي.

که څوک د طبیعي اسبابو له ترک کولو پرته صالح معنوي اسباب غوره کړي نو دغه موجودات به له هغه سره په جوړه او سوله کولو باندې مجبور شي او ژوند به له خپل ټول حقیقي لذت سره د دغه شخص ملګری شي، الله ﷻ به د هغه په هر کار کې نرمي او اساني پیدا کړي او په ځینې حالاتو کې به طبیعي اسباب هم ورته تابع وګرځوي او خارق العادت (عادت ځیروونکي) شیان به ورته ښکاره شي. خو د دې په خلاف څوک چې له غیر صالح اسبابو سره خپله اړیکه ساتي او یوازې په طبیعي قوتونو باندې تکیه کوي او خپل ټول ژوند په همدې معیار باندې جوړوي نو دغه

---

[1] د یس سورت ۸۲ ایت.

موجودات به د هغه په خلاف ملا وتړي، کوم طاقتونه چې دغه شخص د ځان تابع ګرځولي دي هغه به هم ده ته چل او دوکه ورکول پیل کړي، دغه شخص به تل دې شیانو ته محتاج وي او دغه احتیاج به یې ورځ تر بلې ډیریږي، طبیعت به د هغه په خلاف وي او طبیعي قوتونه به هم د هغه په لاره کې خنډونه جوړوي.

کهف سورت، د ایمان او مادیت د جګړې کیسه

د کهف سورت د دوه نظریو، دوه عقیدو او دوه ډوله رواني کشمکش کیسه ده، یوه لوري ته مادیت او په مادي شیانو باندې عقیده لرل او بل لوري ته په غیب (پټو شیانو) او په الله ﷻ باندې ایمان لرل دي او د دغه دواړو نظریو اړوند عقائد، اعمال او اخلاق او د نتائجو او اثارو هغه تشریح په دې سورت کې بیان شوې ده چې د دواړو ډولونو د نفسیاتو او نظریاتو په پایله کې ښکاره کېږي او په دې سورت کې د لومړۍ یادې شوې نظریې له غوره کولو څخه چې یوازې په ماده او ظاهر باندې ایمان او یقین ساتل او له الله ﷻ او غیبي قوتونو څخه انکار کول دي، د ځان ساتلو خبرداری ورکړل شوی دی.

د اصحاب کهف کیسه

اوس موږ د هغو څلورو کیسو خوا ته راځو او تر ټولو لومړی چې په دې څلورو کیسو کې زموږ مخې ته راځي هغه د اصحاب الکهف و الرقیم کیسه ده، اصحاب کهف څوک وو؟ د انسانانو په تاریخ کې د دې کیسې ارزښت څه دی؟ او قرآن کریم ولې په دومره خصوصیت او اهتمام سره د دې کیسې یادونه کړې ده چې هغه یوه ژوندۍ او تل پاتې کیسه جوړه شوې او د تاریخ په هره زمانه او هر ځای کې په یو شان سره اورېدل کېږي او اورول کېږي؟

د عیسویت په دیني کیسو او ادبیاتو کې د اصحاب کهف یادونه

مخکې تر دې چې موږ د دغه کیسه د قرآن کریم د هغه ځانګړي معجزانه اسلوب، له هدفه ډک او د بیان د عزتمن طرز او د قرآن کریم د اوچت بلاغت په هېنداره کې وګورو کوم چې له غیر ضروري خبرو څخه پاک او له بې ځایه بحثونو څخه لوړ دی، لومړی موږ په پخوانیو دیني کتابونو او د هغوی په روایتي خبرو کې د دغه کیسې په اړه مالومات او څېړنه کوو؛ هغه کیسه چې له یوې سینې څخه بلې سینې ته راځي او له یوه نسل څخه بل نسل ته را نقل کېږي، بیا وروسته موږ دا ارزونه کوو چې د دغه بیان شوې او را نقل شوې کیسې او د قران مجید د بیان کړې کیسې ترمنځ په کومو ځایونو کې ورته والی او اتحاد او په کومو ځایونو کې اختلاف شتون لري.

د اصحاب کهف کیسه د پخوانیو امتونو په کتابونو کې نه ده بیان شوې ځکه دا واقعه د عیسوي تاریخ په پیل کې هغه وخت پېښه شوه چې کله د توحید بلنه او د بت پرستۍ د پرېښودلو دعوت د مسیح عليه السلام د پیروانو له خوا خور شوی وو، او د پخوانیو امتونو وروستۍ صحیفې هم ترتیب شوې وې، په دې کیسه کې په طبیعي ډول سره (په ځانګړي ډول چې په دې کیسه کې د مسیح عليه السلام د پیروانو ځوانمردي او استقامت په پوره

ډول سره بیان شوی دی) کوم داسې شی نه وو چې یهودیانو د هغو له ساتلو او نقل کولو سره مینه او علاقه درلوده، خو د عیسویانو لپاره د مذهبي او دیني کیسو په لړۍ کې دغه کیسه یوه ډېره په زړه پورې، محبوبه او خوښه دیني او مذهبي کیسه وه، د دې لامل دا وو چې د نورو کیسو په پرتله په دې کیسه کې ډېر حیرانوونکي او زړه راښکوونکي واقعات بیان شوي دي.

تر دې علاوه په دې کیسه کې د مسیح ﷺ د لومړنیو منونکو د ټینګښت او د هغوی د ایماني قوت، عقیدې او اصولو لپاره د هغوی د سرښندنې او قربانۍ او د عیسویت د لومړنیو صافو او پاکو تعلیماتو او ښوونو پخاطر د هغوی د غیرت او جذبې لوی ثبوت نغښتی وو او په دې کیسه کې اوس هم د ایمان د مړاوې شوې سکروټې د بیا را تازه کولو، د ویده غیرت د بیا را ویښولو، د مزاحمت او مقابلې د توان را پیدا کولو، د کوښښ او هڅو او د قربانۍ میدان ته د ور دانګلو د احساس را ژوندي کولو توان او استعداد پروت دی، دغه عناصر چې د دې کیسې امتیازې ځانګړتیا ده په انساني اوږده تاریخ کې د همدغه کیسې د بقا ضمانت کوي او له همدې امله دغه کیسه د ځمکې په مخ په دومره لویه ابادۍ او پراخو علاقو کې مشهوره او منل شوې ده، له یوې زمانې څخه بلې زمانې ته او له یوه نسل څخه بل نسل ته پوره ډول سره نقل کېږي، اوس موږ ته دا کتل پکار دي چې د پخوانۍ زمانې عیسویان په دې کیسه باندې څنګه پوه وو او وروسته راتلونکو ته یې په دې اړه څنګه مالومات را رسولي دي؟

په دې اړه چې د اخلاقو او مذاهبو د انسایکلوپېډیا مقاله لیکونکي څه لیکلي دي د هغې لنډیز په لاندې ډول دی. [1]

---

[1] مشهور انګریزي مؤرخ اډورډ ګبن (EDWARD GIBBON) په خپل مشهور کتاب (DECLINE AND FALL OF THE ROMAN EMPIRE) کې دغه کیسه په خپل ځانګړي انداز سره بیان کړې ده او په دې

د اوو ویدو (SEVEN SLEEPERS) کیسه د مقدسو کیسو په لړۍ کې هغه کیسه ده په کومه کې چې د عقل د تسلي او ارامۍ لپاره تر ټولو ډېر مواد شتون لري، او کومه چې د نړۍ په هر کنج او کنار کې تر ټولو ډېره مشهوره ده، د کیسې عناصر چې له پخوانیو کتابونو څخه په لاس راځي په لاندې ډول دي:

امپراطور ډېسیس (DECIUS) د یونان پخواني ښار افسیس[1] (EPHESUS) ته ورځي څو د بت پرستۍ رواج بیا را ژوندي کړي د ښار اوسېدونکو او په ځانګړي ډول سره عیسویانو ته د بتانو په وړاندې د قربانۍ کولو حکم کوي چې په پایله کې ځینې عیسویان د عیسویت دین پرېږدي او ځینې نور په خپل دین باندې ثابت پاتې کېږي او د حکومت ظلمونه زغمي، په دې وخت کې اووه (۷) ځوانان (په ځینې روایاتو کې د هغوی شمېر اته (۸) ښودل شوی دی) چې په شاهي قصر کې اوسېدل د

کې یې ادب. تاریخ، روایت، تبصرې او تشریح ښه سره یو ځای کړي دي په کوم کې چې د عیسویت لپاره د هغه ښکاره تعصب او په اسلام باندې یې غیر ضروري او بې ځایه نیوکې له ورایه ښکارېږي، د همدې کتاب دویم ټوک ۲۴۱-۲۴۳ وګورئ (MODERN LIBRARY GIANT SERIES. U.S.A)

[1] ډېرو مفسرینو لکه بیضاوي، نیشاپوري، الوسي او ابن کثیر همدغه رایه غوره کړې ده چې دا افسیس ښار وو، ډېرو مؤرخینو او عیسوي جغرافیه پېژندونکو هم دغه رایه غوره کړې ده ګبن (GIBBON) هم په خپل کتاب (د روم زوال) کې له همدې رایې سره اتفاق کړی دی. (د اوو ویدو (SEVEN SLEEPERS) کیسه مطالعه کړئ). د دغه ځای د جغرافیې د مالومولو په اړه بستاني دائرة المعارف داسې لیکلي دي: دا د اناطولیا له دولسو ایوني ښارونو څخه یو ښار دی چې د قسیطره دنهر په جنوبي څنډه باندې پروت دی او له ازمیر سره ۶۰ کیلو متره فاصله لري، رومیانو هغه د مغربي اسیا پایتخت ګرځولی وو او ډېر لوی تجارتي مرکز وو، خو د فخر تر ټولو لوی شی یې د یوناني معبد ډیانا هغه لویه ودانۍ ده کومه چې د دنیا له اوو عجائباتو څخه شمېرل کېږي او دا تر ټولو لوی یوناني معبد وو. بلیکي (Blackie) په خپل کتاب (A Manual of Bible History) کې لیکي چې د افسیس (Ephesus) ښار په پخواني تاریخ کې په خپله فلسفه، د خپلو ښاریانو په بې بندو بارۍ او بې حیایۍ کې مشهور وو او په بد اخلاقۍ، فسق او فجور کې ضرب المثل ګرځېدلی وو، د دې ښار په بت پرستۍ کې د شرق او غرب داړو بت پرستي ګډه وه.

امپراطور په وړاندې راوستل کېږي (د هغوی په نومونو کې اختلاف دی) او په هغوی باندې دا الزام وو چې په پټه سره يې عيسويت قبول کړی دی، دغه ځوانان د بتانو په وړاندې له قربانۍ کولو څخه منکر وو، پادشاه هغوی ته په دې تمه مهلت ورکوي څو سمې لارې ته راوګرځي او له نصرانيت (عيسويت) څخه توبه وکاږي، او تر دې وروسته امپراطور له ښار څخه ځي.

په دې وخت کې دغه ځوانان ښار پرېږدي، د (Anchilus) په نامه يوه نيږدې غره ته پنا وړي او په يوه غار کې پټېږي، په هغوی کې چې د يوه اصلي نوم (Diomedes) وو، د پټېدا لپاره خپل نوم بدلوي او په ځان باندې (Imblicus) نوم ږدي، په چټلو او خيرنو جامو کې د حالاتو مالومولو لپاره ښار ته ځي، له ځان سره خوراکي توکي اخلي او واپس غار ته ځان رسوي، په دغه حالت باندې تر لږ وخت تېرېدو وروسته امپراطور ډيسيس بيا ښار ته راځي او فرمان صادروي چې دغه ځوانان دې د هغه حضور ته راوستل شي (Diomedes) خپل ملګري د امپراطور له دغه حکم څخه خبروي، هغوی ته د ډوډۍ خوړلو په حالت کې ډېر سوچونه او فکرونه پيدا کېږي، په پريشانۍ کې ډوبېږي او بيا الله ﷻ په هغوی باندې يو اوږد او ژور خوب را ولي.

کله چې د دغه ځوانانو درک ورک شي نو والدين يې راغوښتل کېږي او هغوی د اولادونو په دغه کړنه باندې خپله بې علمي ښکاره کوي او د اولادونو په دغه کړنه کې له هر ډول لاس لرلو څخه انکار کوي خو امپراطور ته د هغوی د پټنځي په اړه مالومات ورکوي چې د (Anchilus) په غره کې دی او امپراطور حکم کوي څو د غار خوله په يوه لويه ډبره باندې وربنده کړل شي چې هغوی همالته په خپل مرګ سره مړه او په غار کې خښ پاتې شي، دوه عيسويان چې د يوه نوم (Theodore) او د بل نوم

(Rufinus) دی د دغه شهیدانو کیسه په یوه کاڼي باندې لیکې او تر هغه ډبره یې لاندې کوي په کومه باندې چې د غار خوله ور بنده کړل شوې وه.

د درې سوه اووه (۳۰۷) کلونو تر تېرېدو وروسته د دویم تیوډوسیس (Theodosius) په زمانه کې د ځینو عیسویانو تر قیادت لاندې یو بدلون رامنځ ته کېږي او د عیسوي عالم (Theodore) په مشرۍ یوه ډله خلک تر مرګ وروسته له ژوند او د بدنونو (اجسادو) له را پورته کېدلو څخه انکار کوي، چې د دغه خبر د عیسوي پادشاه لپاره د ژور فکر او ډار لامل جوړېږي، په دې وخت کې الله ﷻ د یوه رئیس په زړه کې چې نوم یې (Adolius) دی، دا خبره وراچوي څو د خپلو مېږو او وزو لپاره په هغه میدان کې یو حوض جوړ کړي په کوم ځای کې چې د دغه غار موقعیت لري، بنایان او کاریګر دې حوض په جوړلو کې هغه لویه ډبره هم کاروي کومې چې د غار خوله بنده کړې وه، نو په دې توګه د غار خوله خلاصېږي او الله ﷻ دغه ځوانان را ویښوي، د هغوی په فکر کې دا خبره را ګرځي چې شاید یوه شپه به ویده شوي وي.

یو بل ته دا وصیت کوي چې د اړتیا په صورت کې هغوی ته د ډیسیس (Decius) له لاسه شهادت منل غوره دي، د هغوی له ډلې څخه یو یې (Diomedes) له عادت او معمول سره سم ښار ته ځي خو کله چې د ښار په لویه دروازه باندې د صلیب نښان ویني نو له ډېره حیرته په لاره له تلونکي یوه سړي څخه پوښتنه کوي چې ایا دا په رښتیا سره افسیس ښار دی؟ خپلو ملګرو ته د دغه لوی بدلون د خبر ورکولو لپاره ډېر تړی او تلواري کېږي مګر خپل جذبات په کنټرول کې ساتي، خوراکي توکي خریداري کوي او په بدل کې یې هغه پیسې ورکوي کومې چې له ده سره وې، دا هغه پیسې دي چې د امپراطور ډیسیس په وخت کې رواج وې، دکاندار فکر کوي چې دې ځوان ته شاید کومه خزانه په لاس ورغلې وي، دکاندار او د

بازار نور خلک په دې کې خپله برخه ترلاسه کول غواړي، ځوان ډاروي، گوت څنډنه ورته کوي او د ښار په مابین کې يې نيولی دی له ځان سره يې بيايي، يوه لويه ډله خلک تر هغه را تاو دي، ځوان هر لوري ته گوري څو کومه اشنا څيره يې تر سترگو شي خو هيڅ پېژاند او شناخته مخ يې نه تر سترگو کېږي. اسقف چې د همدې ښار والي دی له ځوان څخه د حالاتو پوښتنه کوي او هغه هم ټوله کيسه ورته بيانوي او والي ته د دې خبرې بلنه ورکوي څو له ځوان سره تر غار پورې لاړ شي او د هغه له نورو ملگرو سره ليدنه او ملاقات وکړي، دا خلک له هغه سره د غره سر ته پورته کېږي او هلته دوې ليکل شوې لوحې ويني چې د دغه ځوان د خبرو تصديق کوي، بيا غار ته ور داخلېږي او د ځوان نور ملگري چې په مخونو باندې يې نور او ډاډ خور دی ژوندي پيدا کوي او دا خبره تر امپراطور (Theodosius) پورې رسېږي، امپراطور هم د غار ليدو ته راځي او په دې وخت کې (Maximilian) يا (Achillides) او يا کوم بل ځوان وايي چې الله ﷻ په دوی باندې دغه خوب ځکه را وستلی او له قيامت څخه وړاندې يې دوی ځکه را بيدار کړل څو د حشر او نشر ثبوت خلکو ته وښايي، تر دې وروسته دغه ځوانان په خپل طبيعي او وروستي مرگ سره مړه کېږي او په همدغه ځای باندې يو لوی رومي معبد (دعبادت ځای) د هغوی د يادگار په ډول سره جوړوي.[1]

له تاريخي پلوه لوی لوی مؤرخين، کيسه ليکونکي او د تاريخي کيسو

---

[1] Article (Seven Sleepers) Encyclopaedia of Religion & Ethies. ابن جرير طبري او نورو مفسرينو او اسلامي علماؤ په پوره تفصيل سره دا کيسه د محمد ابن اسحاق د روايت په استناد سره بيان کړې ده، خو د مسيحي ماخذونو د نه شتون يا نه نشر او تر مسيحيت مخکې له رومي تاريخ څخه د پوره مالوماتو د نه درلودلو له امله په دې کيسه کې ځينې وهميات ور گډ شوي دي، د بېلگې په توگه دې د تفسير ابن جرير ۱۵ توک ۱۲۳-۱۲۲ مخونه دې وکتل شي؛ ځکه موږ دلته د هغه له را نقل کولو څخه ډه ډه وکړه او يوازې په اصلي مسيحي ماخذونو باندې مو بسنه او کفايت وکړ.

او روایاتو منتقدین هم د دې کیسې په صحت باندې قائل دي او له امکان څخه يې لیرې نه بولي او د دې لامل هغه شهرت، تواتر، له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال او په ټولو هغو پخوانيو کتابونو کې د دې کیسې يادونه ده له کومو څخه چې عیسوي نړۍ ډکه ده، د ګڼن غوندې اشخاص چې تل د دا ډول عقل حیرانوونکو واقعاتو او کیسو تردید او انکار ته ترجیح ورکوي د دې کیسې په اړه لیکي: دغه عجیبه او غریبه کیسه په ځانګړیو یوناني روایاتو، خرافاتو او د هغوی په مذهبي بې ځایه ستاینو باندې نه شي قیاس کېدلای، ځکه چې د دغه (فرض کړل شوې) معجزې تر پنځوس (۵۰) کلونو پورې مستند او د اعتماد وړ روایاتو پوره تسلسل موجود دی، یوه شامي عیسوي عالم چې تر وړوکي تیوډیسیس دوه کاله وروسته پیدا شوی دی او نوم يې (James of Sarus) دی (د خپلو دوه سوه د پرش کیسو له ډلې څخه) یوه کیسه د افسیس د هغو ځوانانو (اصحاب کهف) د صفت او ستایلو لپاره ځانګړې کړې وه، او مخکې تر دې چې شپږمه عیسوي پېړۍ پای ته ورسېږي د اصحاب کهف دغه کیسه د غریغوري (Gregory of Tours) په مرسته له شامي ژبې څخه لاتیني ژبې ته انتقال شوه. د مسیحي ختیځ د عشاء رباني په ټولنو او غونډو کې د اصحاب کهف يادونه په ډېر احترام او لوی عظمت سره لمانځل کېدله، د هغوی نومونه په رومي عیدونو او روسي کلیزه کې په ډېر لوړ احترام سره درج شوي وو، او د هغوی شهرت یوازې تر عیسوي نړۍ پوره محدود نه وو.[1]

او د هغه کلونو شمېر چې هغوی په غار کې د خوب په حالت کې تېر کړي دي د درې سوه (لکه چې اسلامي مفسرینو له مسیحیانو څخه نقل کړې دی) او درې سوه اووه کلونو تر منځ دی او د دغه وروستۍ خبره (د

[1] د (روم زوال) کتاب چې ګبن لیکلی دی دویم ټوک (اووه ویده) ۲۴۱-۲۴۳ مخونه وګورئ Modern Library Giant Series (U.S.A)

اخلاقو او ادیانو د انسایکلوپېډیا) د لیکوال خبره ده او د درې سوه او درې سوه نهه کلونو تر منځ خبره (کومه چې په قرآن کریم کې هم یاده شوې ده) پخوانیو مسلمانو مفسرینو د لمریز او سپوږمیز (شمسي او قمري) کلونو ترمنځ د تفاوت خبره بللې ده.

ابن کثیر رحمه الله ویلي دي: دا د الله جل جلاله له لوري څخه خپل رالېږلي پیغمبر محمد ﷺ ته په غار کې د اصحاب کهف د وخت تېرولو د اندازې په اړه خبر ورکول دي، له کوم وخت څخه چې په هغوی باندې خوب مسلط کړل شو او کوم وخت چې هغوی را بیداره کړل شول او اهل د زمانې یې د هغوی له حال څخه خبر کړ دغه موده په لمریز حساب درې سوه کاله وه او په سپوږمیز حساب نهه کلونه ورباندې اضافه کېږي ځکه په هرو سلو کلونو کې د لمریزې او سپوږمیزې نېټې تر منځ درې کاله توپیر رامنځته کېږي، له همدې امله د (ثَلَاثَ مِائَةٍ) (درې سوه) تر یادولو وروسته یې (وَازْدَادُوا تِسْعًا)[1] (او څېنو لا نهه کلونه د پاسه ښوولي دي) ویلي دي.

د انسایکلوپېډیا کوم اقتباسات چې مخکې تېر شول په هغو کې او همدا رنګه د ګبن په کتاب او د تاریخ او تفسیر په اکثرو کتابونو کې په عام ډول سره دا خبره لیکل شوې ده چې په غار کې د اصحاب کهف د پناه اخیستلو واقعه د رومي پادشاه ډیسیس (چې عرب مؤرخین، اسلامي علماء او عام وګړي یې دقیانوس بولي) په زمانه کې رامنځ ته شوې وه، دغه پادشاه په سختی، ځانګړي تعصب او ظلمونو سره ډېر مشهور وو او دویمه خبره دا ویل کېږي چې د اصحاب کهف د را ښکاره کېدلو واقعه د مؤمن عیسوي پادشاه دویم تیوډوسیس په زمانه کې رامنځ ته شوې ده، نو دلته ستونزه یا پوښتنه دا ده چې د دغه دوه پادشاهانو تر منځ د فاصلې او

[1] د ابن کثیر تفسیر د کهف سورت ۲۵ ایت

وقفې هغه دېره موده تر دوه سوه کلونو نه زیاتېږي! ځینو پخوانیو او نویو مفسرینو[1] له دغه اشکال څخه د بچ کېدو په موخه داسې رایه ښکاره کړې ده: په قران کې چې راغلي دي: وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا.[2]

ژباړه: او په خپل غار کې یې درې سوه کلونه تېر کړل او ځینو لا (نهه) کلونه د پاسه ښوولي دي.

دا د الله ﷻ خبره نه ده، بلکې دا یې د اهل کتابو له قول څخه حکایت بللی دی او دغه خبره یې یوازې د هغوی تر قیاسونو او اندازو پورې تړلې ده، مستقله او جلا خبره نه ده او د دې اړیکه له هغه پخواني ایت سره ده په کوم چې ویل شوي دي: سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ.[3]

ژباړه: ځینې خلک به وایي چې هغوی درې او څلورم یې سپی وو.

دې دغه قول نسبت قتادة او مطرف ابن عبد الله رضي الله عنه ته هم شوی دی او په دې اړه دغه شاذ قرائت هم را نقل شوی دی: (وَقَالُوا وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا) دې قول ته ترجیح ورکوونکي د الله ﷻ په هغه قول باندې استدلال کوي کوم چې تر دې ایت وروسته متصل راغلی دی: قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.[4]

ژباړه: ای محمده! ووایه چې د هغوی د درنګ اصلي موده الله ته معلومه ده او د اسمانونو او ځمکې ټول پټ هغه ته ښه معلوم دي.

---

[1] لکه د قاسمي تفسیر مؤلف علامه جمال الدین قاسمي او مولانا ابو الاعلی مودودي.

[2] د کهف سورت ۲۵ ایت.

[3] د کهف سورت ۲۲ ایت.

[4] د کهف سورت ۲۶ ایت.

هغوی وایي که د وخت تعین د الله ﷻ له لوري شخه شوی وای نو په راتلونکي ایت کې د الله ﷻ علم ته د وخت د حواله کولو اړتیا نه پاتې کېدله، دغه تفسیر له عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما شخه هم را نقل شوی دی، خو علامه الوسي رحمه الله لیکلي دي چې حبر رضي الله عنه[1] ته دې دغه خبرې نسبت کول سم نه دي ځکه هغه د اصحاب کهف شمېر اووه نفره لیکلی دی او حال دا چې تر دې په وروسته ایت کې هم داسې راغلي دي: قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم.[2]

ژباړه: ای محمده! ورته ووایه چې د هغوی پوره شمېر زما رب ته ښه معلوم دی.

نو د قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا.(ای محمده! ووایه چې د هغوی د درنګ اصلي موده الله ته معلومه ده) او د وروستي ایت: قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم.(ای محمده! ورته ووایه چې د هغوی پوره شمېر زما رب ته ښه معلوم دی). تر منځ د مانا په لحاظ هېڅ فرق او توپیر نشته او په دواړو کې یوازې یوه خبره بیان شوې ده، نو ابن عباس رضي الله عنهما به په دې ځای کې څنګه د هغه خبرې حواله ورکړي کومه یې چې په لومړۍ مسئله کې په خپله هم نه ده غوره کړې؟[3]

ځینو ممتازو علماؤ هم دا خبره رد کړې ده او وایي چې د عربي ژبې سلیم ذوق له دې شخه انکار کوي او که انسان ته له اول شخه د دغه تاویل یا تفصیل علم نه وي نو د هغه ذهن په خپله د دې خبرې لور ته نه ځي، امام رازي لیکلي چې د الله ﷻ دغه قول: سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ.[4] (ځینې

---

[1] حبر هذه الامة د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما لقب وو.

[2] د کهف سورت ۲۲ ایت.

[3] روح المعاني، د کهف سورت.

[4] د کهف سورت ۲۲ ایت.

خلک به وو ايي چې هغوی درې او څلورم يې سپی وو)، د پېرو راندې تېر شوی دی، د دغه ایت (سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ) او هغه ایت (وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا) په مابين کې چې کوم بل ایت دی له هغه څخه مالومېږي چې د دې دواړو تر منځ هېڅ کومه اړیکه نشته او هغه بل ایت د الله ﷻ دا قول دی: فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا.[1] (ته د سر، سري خبرې پرته د هغوی په برخه کې له خلکو سره بحث مه کوه)، او د الله ﷻ له دې قـول: قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.[2] (ای محمـده ! ووایه چې د هغوی د درنگ اصلي موده الله ته معلومه ده، او د اسمانونو او ځمکې ټول پټ هغه ته ښه معلوم دي) څخه هم دا نه لازمېږي چې د دې ایت تر مخ د کومه بله کیسه وي، ځکه په دې قـول سره چې: قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ. (ای محمده ! ووایه چې د هغوی د درنگ اصلي موده الله ته معلومه ده او د اسمانونو او ځمکې ټول پټ هغه ته ښه معلوم دي) د الله ﷻ مراد دا دی چې تاسې د الله ﷻ خبرې ته ور وگرځئ او اعتماد ور باندې وکړئ او هغه خبرې پرېږدئ کومې چې اهل کتاب کوي.[3]

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله لیکلي چې: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا. (ای محمده ! ووایه چې د هغوی د درنگ اصلي موده الله ته معلومه ده) ته په کتو سره ځینې مفسرین فکر کوي چې دا د اهل کتابو خبره ده او حال دا چې دا سې فکر کول سم نه دي ځکه الله ﷻ دغه خبره د اهل کتابو طرف ته نه ده

---

[1] د کهف سورت ۲۲ ایت.
[2] د کهف سورت ۲۶ ایت.
[3] تفسیر کبیر ۳ ټوک د کهف سورت.

منسوبه کړې بلکې دا یوازې د الله ﷻ خبره ده.[۱]

موږ ته په خپل ذهن کې د دې خبرې بیا را ژوندي کول پکار دي چې دې دغه اشکال او دغه فرض کړل شوي تضاد او اختلاف (چې د قرآن کریم د بیان کړي وخت او د ګبن د هغه بیان کړي وخت ترمنځ په نظر راځي چې د رومي تاریخ د ارزوني په رڼا کې لیکل شوی دی) بنسټ یوازې هغه شهرت دی چې د دغه ځوانانو د پټېدلو او په غار کې د پناه اخیستلو واقعه د (ډیسیس) په زمانه کې رامنځته شوې، او د هغه د پادشاهۍ موده ۲۴۹ زېږدیز کال له سپټمبر څخه د ۲۵۱ تر جون پورې وه او کوم شي چې پادشاه دې دغه کیسې اتل جوړ کړی شاید د هغه سخت زړه، وینه تویونه، په عیسویانو باندې عام ظلم او د دولتي تاکل شویو چاروکو په وړاندې د بتانو لپاره په قربانۍ او ذبحه کولو باندې ټینګار او له هغوی څخه د اعتراف د سند ترلاسه کولو حکم دی.[۲] مګر کوم شی چې په دې واقعه کې شک راپیدا کوي هغه دا دي چې د دغه پادشاه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه، هغه ته پوره دوه کاله هم د پادشاهي کولو فرصت ترلاسه نه شوه، او دا وخت هم په مسلسله توګه له ګوټ (Goths) قوم سره په جنګونو کې تېر شو، او په پایله کې پادشاه په فرانسه کې د رائن (Rhine) سیند په غاړه د هغوی په لاسونو باندې ووژل شو، ډېر لږ امکان لري چې پادشاه ته دې په دغه کم وخت کې د دومره لوی او پراخه سلطنت اړوند د نورو ختیځو

---

[۱] الجواب الصحیح لمن بدل دین المسیح.

[۲] د برتانوي انسایکلوپېډیا د ډیسیس Decius مقاله ۷، ۱۵۷ مخ د ۱۹۲۳ کال چاپ د مطالعه کړل شي. په رومي تاریخ هر باخبره انسان په دې خبره پوهېږي چې د دغه فرمان او د اعتراف د دغه سند پیدا کوونکی یا محرک ډیسیس نه دی، بلکې تر هغه ډېره زمانه مخکې (تراجان) دغه فرمان پلی کړی وو، او د هغه په زمانه کې د بیت المقدس او حلب لویو عیسوي علماؤ ته د عیسویت په جرم د مرګ سزا ورکړل شوې ده. د نورو مالوماتو لپاره وګورئ: History of the Christion Charch by George H.Dryer.p.۲۵-۲۲

یوناني بنارونو د لیدلو فرصت هم ترلاسه شوی وي، په تاریخ کې د هغه د یونان او ختیځ سلطنت د سفر په اړه هیڅ ډول ثبوت نشته، د تاریخ لیکونکو په تاریخ (THE HISTORIANS HISTORY OF THE WORLD) کې راغلي چې د ډیسیس د پادشاهۍ موده ډېره لنډه او ارامه وه، د حکومت د چارو او واګو له سنبالولو سره سم هغه د یوه بغاوت د ځپلو لپاره (ګال) ته لاړ، د هغه د پادشاهۍ ټوله موده له ګوټ (Goths) سره په جګړو کې تېره شوه.[۱]

تاریخ لیکونکو د هغو عیسوي لارښوونکو او رهبرانو نومونه هم لیکلي دي چې له شاهي فرمان څخه د سرغړونې په تور د پادشاه لخوا مجازات شوي دي، په دې کې د اصحاب کهف هیڅ یادونه نشته. د دغه جزا ورکړل شویو عیسویانو شمېر هم ډېر زیات نه وو. ګبن لیکلي چې د جزا ورکړل شویو مظلومانو شمېر له لس سړیو او اوو ښځو زیات نه وو.[۲]

دویمه خبره دا ده چې د یو څو نفرو عیسویانو پټېدل یوه محلي موضوع او واقعه وه او په هغه وخت کې دا موضوع دومره د اهمیت وړ نه وه چې تاریخ لیکونکي هغې ته پاملرنه وکړي او لیکوال یې په خپل کتاب کې یاده کړي، بلکې له دومره اوږده او عادت څېړوونکي خوب څخه د هغوی راویښېدل، بیا ښار ته راتلل. په دیني حلقاتو کې د هغوی د راتلو اوازې او د نړۍ په هر کنج کې د هغوی شهرت یوه بلکل غیر عادي، عجیبه او غریبه واقعه وه، څرنګه چې دا دویمه پېښه یعنې د هغوی د رابیدارېدو واقعه او د تیوډیسیس په زمانه کې په عیسوي نړۍ کې د دې خبرې شهرت

---

۱ له ګوټ قوم سره د جنګونو تفصیل او د هغوی په لاسونو باندې د پادشاه ډیسیس وژل د مؤرخینو د تاریخ په ۲ ټوک ۳۱۳ مخ کې مطالعه کړئ (.THE HISTORIAN'S HISTORY OF THE WORLD LONDON (۱۹۰۸) VOL.V۱-PAGE ۴۱۳)

۲ د روم د زوال تاریخ ۲ ټوک ۹۸ مخ د ګبن لیکنه.

او تو اتر یو له هغه واقعاتو څخه وو چې د هر چا په ژبه باندې جاري وو او هېڅ مجلس له دغه یاد څخه خالي نه وو او د نړۍ هر کنج ته رسېدلې وو نو مؤرخ هم دا ډول واقعه د خپل قلم په بند کې راګیر کولو ته زړه ښه کړ، راوي او ناقل هم د دا ډول حکایت په رانقل کولو کې له یو بل څخه مخکې کېدل غوښتل نو ځکه د ترجیح ور او قیاس ته ډېره نیږدې خبره همدا ده چې په هغوی باندې ظلم او تېری او بیا د هغوی د پټېدو پېښه دې د هادرین[1]

---

[1] هادرین له ۱۱۷ څخه تر ۱۳۸ پورې حکومت کړی دی هغه تر (تراجان) وروسته د پادشاهۍ په تخت باندې کېناست او د نماینده ګانو مجلس د ۱۱۷ په اګست کې هغه تائید کړ. هادرین ډېره هڅه کوله څو یوناني ښارونو ته یې هغه له لاسه ورکړی رونق او تازه والی بېرته را وګرځوي، د رومي سرحدونو د ساتنې لپاره یې حفاظتي ښارګوټي جوړ کړل، په ۱۳۲ زېږدیز کال کې چې یهودو کوم بغاوت وکړ هغه یې هم وځپل او په هغوی باندې د کنترول او تسلط لپاره یې له ډېرې بې رحمۍ او سخت زړه څخه کار واخیست، هغه د ټولو یهودانو د جلا وطنۍ حکم صادر کړ او په کال کې یې یوازې یو ځل د بیت المقدس د زیارت کولو اجازه ورکوله، تر دې وروسته د یهودو د جلا وطنۍ او په زور ایستلو لړۍ په دوامدار ډول سره جاري وه (THE HISTORIANS' HISTRORY OF THE WORLD)، هغه په ۱۲۹ کې په منځنۍ اسیا کې له چک او همدا رنګه له شام څخه رسمي لیدنه وکړه او په سمرنا کې یې یوه غونډ را وبلله په کومه کې چې د ختیځو ملکونو ټول پادشاهان او چارواکي را بلل شوي وو. ژمی یې په حلب کې تېر کړ او په ۱۳۰ کې د جنوب لور ته روان شو، د قدس په رنګو او پاتې شونیو باندې یې د نوي ښار جوړولو حکم وکړ او له عربي ملکونو څخه په تېرېدو مصر ته ورسېد. په ۱۳۳ کې فلسطین ته په ور ګرځېدلو باندې مجبور شو ځکه هلته یې د یهودو بغاوت ځپل او ختمول اساسي دنده وه، تر دې وروسته یې د مشرۍ بیرغ مشهور قائد جولیس سیوریس (JULIUS SEVERUS) ته ورحواله کړ او بېرته روم ته راغلو او په (BAIAE) ځای کې د ۱۳۸ زېږدیز کال د جون په ۱۰مه نېټه باندې مړ شو.

د هادرین ژوند د متضادو شیانو مجموعه او ټولګه ده. (برتانوي انسایکلوپېډیا ۱۱ ټوک) د عیسوي کلیسا تاریخ چې لیکوال یې (GEORGE H. XDYER) دی د هادرین په اره داسې لیکي: که څه هم هادرین له پخوانیو رومیانو څخه متفاوت وو خو بیا هم لوی ترقي خوښوونکی او په دیني چارو کې ډېر پلټونکی او ټینګ انسان وو او هر څه ته به یې د شک په سترګه کتل، که څه هم هغه د زندیقیتوب او ټولنیز بهتان له الزام څخه د نجات اشاره ورکړې وه مګر زندیقان او ملحدان (کوم چې زیاتره عیسویان وو) یې د بتانو او معبودانو تر مخ په قربانۍ وراندې کولو او له شرکي رومي مذهب سره په تړاو او اړیکه باندې مجبورول او په دې اړه یې له خپل (تراجن) سیاست او پالیسۍ څخه کار اخیسته ۷۲ مخ.

(Aelius Hadrinus) Hadrian Publius) په زمانه کې رامنځ ته شوې وي چا چې تر یوه اوږده وخت پورې حکومت وکړ، او له تاریخ څخه مالومېږي چې هغه د شرقي ریاستونو تر ډېرو ورځو پورې (د کومو وخت چې ۱۲۹ څخه تر ۱۳۴ پورې رسېږي) دوره کوله او دا خبره اړینه نه ده چې دغه ظلم او مذهبي تشدد دې په مستقیم ډول د هغه په لاس او یا د هغه په مشوره سره ترسره شوی وي، همدا رنګه دا هم ضروري نه ده چې په دې ظلم باندې دې هغه خبر او راضي وي، رومي پادشاهي د هغه په وخت کې ډېره پراخه شوې وه، چارواکي او حکومتي مسئولین په ډېر تعداد سره په مختلفو ولایتونو او ښارونو کې موجود وو نو دا خبره عقل ښه مني چې کوم حاکم یا والي او یا د کومې منطقې مسئول دې د مذهب په بنسټ ظلم او تشدد کړی وي او د خپلې شخصي جذبې او مذهبي جوش له امله او یا هم د حکومت د عامې پالیسۍ په پایله کې دې د دغه نوي دین په خلاف سخته رویه او توند چلند ترسره کړی وي، او دا کومه فرضي خبره نه ده بلکې په هر حکومت او هره زمانه کې داسې پېښېږي.

که موږ دا خبره ومنو چې د اصحاب کهف د پټېدو واقعه د هادرین پادشاه په وخت کې پېښه شوې وه او د بیدارۍ او بیا را ښکاره کېدو واقعه یې د تیوډوسیس پادشاه په وخت کې را منځ ته شوې نو د قرآن کریم د بیان کړي وخت او د عیسویانو د بیان کړي وخت تر منځ کوم ځانګړی توپیر نه پاتې کېږي، او هغه بنسټ هم له منځه ځي د کوم له امله چې ګبن ته د استهزاء او ملنډې وهلو فرصت په لاس ورغلی وو، دا ډول کړنه ځکه ممکنه او د قبول وړ ده چې د دغه کیسې د پیل او پای دواړو د زمانې تعین په یقیني او پوره ډول سره ښکاره او واضح نه دي، په خپله د شامي او یوناني مؤرخینو په خبرو کې (چې د هغوی د بیدارۍ د کال په اړه دي) لویه ګډوډي تر سترګو کېږي، د شامي مؤرخینو دعوه دا ده چې د اصحاب کهف بیداري د ۴۲۵ یا ۴۳۷ زیږدیز کال خبره ده او یوناني روایات وایي

چې د اصحاب کهف د را وتلو پېښه د دویم[1] تیوډوسیس د حکومت په ۳۸ کال کې را منځ ته شوې د دې خبرې مطلب دا دی چې دا خبره په ۴۴۶ کې واقع شوې ده.[2]

زموږ ایمان دی لکه څنګه چې قرآن کریم د پخوانیو اسماني کتابونو ساتونکی هم دی همدا ډول له هغه ګډوډ او مختلفو روایاتو او تاریخي کیسو څخه ډېر اوچت، د ډاډ او اعتماد وړ دی کوم چې تل ډ کموالي او زیاتوالي، حذف او تغیر، ترمیم او اضافه والي ښکار پاتې شوي دي

د عیسویت په وړاندې له ډېر تشدد او ظلم څخه ډکه زمانه د نیرون د حکومت وخت وو یعني ۲۴ زیږدیز کال، دا تشدد او ظلم په ازاد، تونداو تیز انداز سره مخ په وړاندې روان وو د هغوی د خرابو کارونو لړۍ ان تر دې پورې جاري وه چې بالاخره رومیانو په عام ډول سره د عیسویت د ختمولو کوښښ وکړ. قسطنطین په څلورم عیسوي قرن کې عیسویت قبول کړ. له همدې امله د عیسویت لومړی تاریخ تر اوسه د اشتباه او نه یقین په پردو کې دی، د نادرو او کمزوریو روایاتو له امله د اعتماد او باور وړ نه بلل کېږي او په هغه کې د تاریخي تدوین او ترتیب له پلوه هم لوی کمبود شته کوم چې د اعتماد او یقین حاصلولو لپاره اړین دي

په یوه واړه ښار کې د یوې وړې ډلې د پټېدو پېښه (چې خپل ځان ته د ټول ملک د توجه او پاملرنې د وړ اړولو صلاحیت او استعداد نه لري) د همدې ډلې د بیا را پیدا کېدو او را ښکاره کېدو له پیښې څخه ډېره مختلفه او بدله ده په کومه کې چې د حیرت، تعجب او نادروالي ټول عناصر را یو ځای شوي دي او کومه چې د داسې یوه پادشاه په وخت کې را

---

[1] د ګبن تاریخ وګورئ.
[2] د تیوډوسیس د حکومت وخت له ۴۰۸ څخه تر ۴۵۰ پورې وو.

ښکاره شوه چې په خپله پادشاه هم د هغوی د دین منونکی او پیرو دی.

د دې واقعې اصلي اهمیت او د تاثیراتو کچه یوازې په هغه چاپېریال کې ښه مالومېدای شي چېرته چې په حشر او نشر باندې عقیده درلودل د لوی اختلاف او ډېر اوږده بحث موضوع وه او یوه داسې ښکاره دلیل ته ډېره اړتیا محسوسه وه چې تر مرگ وروسته د ژوند امکان او واقع کېدل یقیني کړي، د دې کیسې پای او پایله او د د غه وخت تعیین په کوم کې چې اصحاب کهف له خوب څخه را بیدار شول او د هغوی اوازه په ټول ملک کې خوره شوه. داسې یوه واقعه ده چې په هغې کې د شک، شبهې او تذبذب هېڅ ځای نشته ځکه انساني فطرت تل د ډېرو اهمو او حیرانوونکو واقعاتو خوا ته متوجه کېږي او هغه د دماغ په محفوظه خزانه کې په ښه توگه سره ساتي، او تر دې ها خوا د مختلفو دیني، جذباتي او عقلي محرکاتو غوښتنه هم دا ده چې دا ډول واقعه په تاریخ کې په پوره امانت سره خوندي کړي او تر راتلونکو نسلونو پورې یې ورورسوي، بالعکس د دغه کیسې د پیل په وخت کې کومه ځانگړې د حیرانتیا خبره نه وه او نه یې په اړه دا ډول محرکاتو او غوښتنو شتون درلود.

والله اعلم بحقیقة الحال

قران مجید ولې دا کیسه غوره کړه؟

مفسرینو لیکلي دي چې په قران مجید کې د دغه عجیبې او غریبې کیسې د یادولو اصلي لامل د محمد ابن اسحاق هغه روایت[1] دی چې

---

[1] ابن جریر ویلي دي: موږ ته ابو کریب روایت وکړ، هغه ته یونس ابن بکیر له محمد ابن اسحاق څخه روایت کړی دی، محمد ابن اسحاق وایي ما ته د مصر یوه داسې شیخ روایت کړی دی چې څه د پاسه څلوېښت کاله وړاندې راغلی دی هغه ته عکرمه له ابن عباس ﷺ څخه روایت کړی دی چې وایي: قریشو نضر ابن الحارث او عقبة ابن ابی معیط د مدینې د یهودو علماؤ ته ور ولېږل او ورته وویل: د یهودو له علماؤ څخه د محمد په اړه پوښتنه وکړئ، د محمد ځانګړتیاوې ورته بیان کړئ او د هغه له خبرو څخه یې خبر کړئ، ځکه دوی د لومړي کتاب خاوندان دي او له همدوی سره د نبیانو په اړه هغه مالومات شته چې موږ یې نه لرو. د قریشو دغه دوه کسان روان شول، مدینې ته ورسېدل او د یهودو له علماؤ څخه یې د رسول الله ﷺ په اړه وپوښتل، د رسول الله ﷺ ځینې ځانګړتیاوې او ځینې خبرې یې ورته بیان کړې او ورته وویل: تاسې د تورات څښتنان یاست او موږ تاسې ته راغلي یو څو تاسې زموږ د دې ملګري په اړه مالومات راکړئ، راوي وایي: د یهودو علماؤ دوی دواړو ته وویل: درې شیان موږ تاسې ته درښایو تاسې د دغه دریو شیانو په اړه له هغه څخه پوښتنه وکړئ که دا درې شیان یې درته وښودل نو دا په حقه رالېږل شوی نبي دی او که دا درې شیان یې درته ونه ویل نو دا سړی هسې خبرې کوي، بیا تاسې خپل چلند ورسره وکړئ: د هغه ډلې په اړه پوښتنه ورڅخه وکړئ چې په اوله زمانه کې تللې وه، د هغوی حال څه وو، ځکه د هغې ډلې عجیبه خبره وه! او د هغه سړي په اړه پوښتنه ورڅخه وکړئ چې د ځمکې په شرق او غرب باندې به راګرځي د هغه حال څه دی؟ او د روح په اړه پوښتنه ورڅخه وکړئ چې روح څه شی دی؟ که یې د دغه پوښتنو په اړه مالومات درکړل نو دا نبي دی پیروي یې وکړئ او که یې مالومات درنه کړل نو داهسې یو خبرې جوړوونکی سړی دی، کوم عمل چې تاسې ته ښه ښکاره شو هماغسې چلند ورسره وکړئ. نضر او عقبة واپس را روان شول، مکې مکرمې ته را ورسېدل او قریشو ته یې وویل: ای قریشو! موږ ستاسې او د محمد تر منځ پرېکړه کوونکی شی را وړي دي، موږ ته د یهودو علماؤ امر کړی دی څو له محمد څخه د ځینې شیانو په اړه پوښتنې وکړو، پوښتنې یې قریشو ته بیان کړې او رسول الله ﷺ ته راغلل او ورته وویل: ای محمده! موږ ته مالومات راکړه بیا یې هغه څه ورڅخه وپوښتل کوم چې دوی ته ورښودل شوي وو. رسول الله ﷺ ورته وویل: سبا ته به د هغه شیانو په اړه مالومات درکړم چې تاسې وپوښتل، رسول الله ﷺ استثناء ونه کړه یعنې ان شاء الله یې ونه ویل، هغوی ورڅخه لاړل، نو تر پنځلسو شپو پورې رسول الله ﷺ منتظر پاتې شو او د الله ﷻ له لوري څخه په دې اړه ورته وحې ونه شوه او جبرائیل ﷺ نه ورته راتللو ان تردې چې د مکې مکرمې خلکو ګډې وډې خبرې پیل کړې او ویل به یې چې محمد له موږ سره د سبا وعده کړې وه خو دا دی نن پنځلسمه ورځ

یهودي علماؤ ته د قریشو د یوې ډلې د ورتګ یادونه پکې شوې ده، د قریشو د دغه وفد د ورتګ موخه دا وه څو د یهودو له علماؤ څخه ځینې داسې پوښتنې زده کړي چې د هغو په مټ د رسول اللهﷺ ریښتینولي ځان ته مالومه کړي، هماغه وو د یهودو علماؤ د قریشو وفد ته ځینې پوښتنې په لیکلي ډول سره ورکړې چې یوه یې هم د اصحاب کهف په اړه وه.

دغه روایت که سم هم وي بیا هم دې هغه کیسې د غوراوي یوازینی لامل نه شي جوړېدای کومه چې د دین په بنسټ د ربړونو او نادرو کیسو له ډلې څخه یې یوه ده او د دا ډول کیسو پیژندل او په حقیقت باندې پوهېدل پرته له وحې څخه ممکن نه دي، په اصل کې د ایتونو د نزول اسباب او کومې کیسې چې مفسرینو په لوی تفصیل سره بیان کړي دي او پخوانیو علماؤ یې هم پوره اهتمام کړی دی، دومره اهمیت نه لري لکه څومره چې هغوی ورته قائل دي.

د اصلاح او ښوونې د کومو اهدافو د ترلاسه کولو لپاره چې قرآن کریم را نازل شوی دی، هغه فاسده ټولنه او چټل چاپیریال په کوم کې چې رسول اللهﷺ را لېږل شوی او د بشریت هغه طبیعت چې یو له بل سره ډېر توپیر نه لري او د هغه وختونو او ټولنو جریان کومې چې نوې کېږي او روانې دي او هغه پیښې چې یو په بل پسې راځي او تکرارېږي او هغه انساني نسلونه کومو ته به چې په مخامخ ډول سره قرآن کریم مخاطب وي او د کومو د

ده موږ ته یې زموږ د پوښتنو په اړه هېڅ مالومات نه دي راکړي، رسول اللهﷺ د وحې په بندېدو باندې ډېر خواشینی او خفه شو او د مکې مکرمې د خلکو خبرې ډېرې وربان‌دې درنې او سختې شوې، هماغه وو چې جبرائیلؑ د الله ﷻ له لوري څخه داسې یو سورت راوړو چې په هغه کې د رسول اللهﷺ په تکلیف باندې عتاب هم وو، د هغه ځوانانو کیسه یې هم بیان کړې وه او د هغه ګرځیدونکي شخص یادونه هم پکښې شوې وه او د الله ﷻ دا خبره هم وه چې: وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا. ابن جریر الطبري ۱۵ ټوک ۱۱۸-۱۱۹ مخونه

قیادت او رهبرۍ واګي او د نبوت د امامت منصب به چې په محمدي لاسونو کې وي، دا ټول هغه قوي غوښتنې، وړتیا او چټک محرکات دي چې د یوې ډلې د پوښتنو له ځواب، د یو چا له ازمویلو او یا له هغه کیسو څخه د ډېر اهتمام او پاملرنې وړ دي چې ځینې راویان یې د سورت یا ایت د نزول د اسبابو په اړه بیانوي.

شیخ الاسلام احمد ابن عبد الرحیم (مشهور په شاه ولي الله دهلوي) په خپل ځانګړي کتاب (الفوز الکبیر فی اصول التفیسر) کې چې کومه خبره کړې ده زما ډېره خوښه شوه، هغه ویلي دي:

عام مفسرین د جګړې یا د احکامو هر ایت له یوې کیسې سره تړي او فکر کوي چې همدغه کیسه د دې ایت د نزول سبب ده، مګر پخه او تحقیقي خبره دا ده چې د قرآن کریم د نزول نهایي او بنسټیزه موخه دا ده څو د بشریت نفسونه پاک کړل شي، باطلې عقیدې له منځه یوړل شي او د فاسدو کړنو او اعمالو مخه ونیول شي، نو په مکلفو خلکو کې د باطلو عقائدو شتون په خپله د مخاصمې د ایتونو د نزول لپاره پوره او مستقل سبب دی، همدا رنګه د فاسدو کړنو او اعمالو شتون او د انسانانو تر منځ د ظلم خورېدل د احکامو د ایتونو د نزول لپاره مستقل سبب دی، په قرآن کریم کې چې الله ﷻ کوم نعمتونه، نښانې او له پند او عبرت څخه ډک واقعات او هغه څه چې د مرګ په وخت کې او تر مرګ وروسته راځي بیان کړي دي له هغو څخه بې پروا کېدل په خپله د تذکیر (ور په یادولو) د ایتونو د نزول سبب دی، او هغه ځینې جزئي کیسې او ځانګړي حکایات چې په اړه یې مفسرینو خپل ځانونه ډېر ستړي کړي او له اوږده بحث وروسته یې رانقل کړي دي، هغه لوی دخل او ډېر اهمیت نه لري خو په ځینو هغو ایتونو کې چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې او یا تر هغه مخکې په پخوانیو زمانو کې دا سې یوې ځانګړې پېښې ته اشاره شوې وي د

کومې په اورېدلو سره چې اوس هم اورېدونکي له داسې يوه حالت سره مخ کېږي چې د پوره تفصيل له بيانولو پرته يې چاره نه وي، نو بيا د داسې کيسې پوره تفصيل بيانول اړين دي.(۱)

د اصحاب کهف دغه کيسه په ډېر مناسب وخت او سم ځای کې بيان شوې ده، ځکه په دغه وخت کې د مکې مکرمې مسلمانان له داسې يوه حالت سره مخ وو له کوم سره چې هغه مؤمن ځوانان د قيصرونو له لوري د ظلم، تشدد او استبداد د اوج په وخت کې مخ وو، د مکې مکرمې د مسلمانانو ژوند او وخت تېرول له هغه وخت سره ډېر ورته او مشابه وو په کوم چې تر هجرت او په غار کې تر پټېدلو مخکې هغه مؤمن ځوانان اوسېدل، په دې اړه د قرآن کريم تر دغه بليغ او معجزانه انځور، بل اوچت انځور نه شي وړاندې کېدای، دا هغه انځور دی چې د مکې مکرمې د مسلمانانو پوره نقشه يې بيان کړې ده، لکه چې قران وايي: وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ.(۲)

ژباړه: او هغه وخت را ياد کړئ چې تاسې د ځمکې د مخ ډير لږ او بې وسې کړې شوي خلک واست ډارېدئ چې خلک به مو په اسانۍ سره له مينځه يوسي.

د احاديثو ټولګې او د سيرت کتابونه د ظلم، سخت زړه، وينې تويونې او بې رحمۍ له هغه واقعاتو څخه ډک دي کوم چې د ايمان د خاوندانو مخې ته راتلل، د بلال، عمار، خباب، مصعب، سميه رضي الله عنهم او د هغوی د نورو دوستانو او ملګريو د واقعاتو په اورېدو سره بدن زيږ شي او د بدن وېښتان ودرېږي، په وجدان او سليم طبيعت کې له کفر سره نفرت او کرکه

---

(۱) الفوز الکبير.
(۲) د الانفال سورت ۲۶ ايت.

پیداشي. په قران مجید او نبوي سیرت کې د هغه داروونکي چاپېریال او زندۍ کړل شوي ماحول پوره انځور پروت دی چې په مکه مکرمه کې په مسلمانانو باندې تېرېدلو، په دغه دودګن چاپېریال کې چې د امید غوټۍ نه ښکارېدله او داسې یو سوری نه تر سترګو کیدلو چې له هغه څخه نور او هوا داخل شي، په حقیقت کې مسلمانان داسې وو لکه د ژرندې د دوه ډبرو ترمنځ او یا د ځیروونکو زمریانو په منګولو کې چې د مرګ او ژوند جګړه کوي، په دې اړه هم د قرآن کریم له تعبیر پرته بل د هر دقیق او مانا لرونکي تعبیر نشته، قران وایي: حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ.[1]

ژباړه: ان تر دې چې دا پراخه ځمکه پرې تنګه او خپل ځانونه یې هم پرې تنګ شوي وو او پوخ باور یې راغلی وو چې د الله له قهر نه د خلاصون ځای پرته له هغه نه بل هېڅ نشته

په همدغه وخت کې له اسمان څخه وحې را نازلېږي او قران مجید د ایمان خاوندانو ته یوه داسې کیسه بیانوي چې په هغې کې تر تنګۍ وروسته پراخي، تر سختۍ وروسته اساني تر ذلت وروسته عزت او له اوو اسمانونو څخه د پاسه د الله ﷻ د نصرت او مرستې داسې خارق العادت نزول چې هره تجربه له منځه وړي او هر قیاس کاذب کوي، د عقل او پوهې تولې ظاهري کچې ننګوي، او د رڼا ورځې په څېر دا خبره ثبوتولو ته ښکاره کوي چې الله ﷻ یوې وړې ایمان لرونکې ډلې بلکې په خاورو باندې خړ پړ څو تنه ځوانانو ته چې له هر ښکاره او ظاهري توان او طاقت څخه بې برخې او له هرې وسلې څخه محروم او تش لاس وو د کفر او فسق له یوې لویې

[1] د التوبه سورت ۱۱۸ ایت دا مدني ایت دی او د هغه دریو صحابه کرامو په باره کې را نازل شوی دی چې موضوع یې ځنډنۍ شوې وه، هغوی کعب ابن مالک، هلال ابن امیه الواقفی او مراره ابن ربیع وو.

ډلې، د ظلم او تیرې له هغه لوی انساني سمندر څخه څنګه نجات ورکوي، د کومو په لاس کې چې د قوت او قدرت واګې وو، د دولت او قوت په ټولو وسائلو او زېرمو باندې یې په پوره ډول سره قبضه کړې وه، او څنګه له مړي څخه ژوندی او له ژوندي څخه مړی پیدا کوي، د تیارې له پردو څخه نور را ښکاره کوي، او څنګه له هغه قاتلو دښمنانو څخه چې خولې یې په وینو باندې سرې وې او د انسانانو جیګرونه یې خوړلي وو، ښه ساتونکي، پالونکي او مهربانه پلرونه او مربیان جوړوي او مؤمن زوی د کافر پلار وارث ګرځوي.

د مکې مکرمې د مؤمنانو او اصحاب کهف تر منځ ورته والی

په هغه سخت او نازک ساعت کې چې مایوسۍ او بې زړه توب په ټوله فضاء باندې خپل وزر غوړولي وو، زړونه خولې ته را رسېدلي او سترګې وچې شوې وې، قرآن کریم د مکې مکرمې د ایمان خاوندانو ته له یوې خوا د یوسف علیه السلام او د هغه د وروڼو، همدا رنګه د موسی علیه السلام او فرعون علیه اللعنة کیسې وریادې کړې چې د فرد او ټولنې او یا د یوه نبي او د هغه د قوم په اړه وې، بلې خوا ته یې د اصحاب کهف دغه کیسه بیان کړه په کومه کې چې د ظالم او جابر پادشاه په وړاندې د ایمان د امتحان واقعه بیان شوې ده، دغه کیسې د زماني او چاپېریال له پلوه او همدا رنګه د اشخاصو او کړنو له پلوه هرو مرو متفاوتې دي خو د موخو او اهدافو له پلوه سره یو دي، په پای او پایله کې یو له بل سره ډېرې ورته او نیږدې دي، په ټولو کې یوه مرکزي نقطه تر لاسه کېدای شي چې هغه د الله جل جلاله غالبه اراده ده، چې مؤمن په کافر، متقي په فاجر، مظلوم په ظالم، کمزوری په زورور او غریب په مالدار باندې غالبوي او داسې سوبه ور په برخه کوي چې انساني عقلونه د هغه له توجیه او تشریح کولو څخه عاجز دي، کافر

وربانديٍ ايمان راوړي او شک کوونکي ته يقين ترلاسه کېږي لکه د يوسف په سورت کې چې الله ﷻ وايي: لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.[1]

ژباړه: په باوري توګه په دې کيسو کې د عقل څښتنانو لپاره لوی پند او عبرت دی. دا قران کومې د ځانه جوړې شوې خبرې نه بلکې د ټولو هغو کتابونو تائيد کوي چې له ده وړاندې راغلي د هرڅه بشپړ بيان او د ايمان راوړونکي اولس لپاره هدايت او رحمت دی.

د هود سورت په اخر کې راځي: وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ.[2]

ژباړه: او ای محمده! موږ تا ته د پيغمبرانو کيسې په تفصيل سره بيانوو چې ستا زړه پرې کلک او مطمئن کړو. او د همدې کيسو په اوږدو کې تا ته حق او د مؤمنانو لپاره پند او يادونه راغلې ده.

کله چې موږ د مکې مکرمې د مسلمانانو حالت ګورو نو د هغوی او اصحاب کهف تر منځ مو د ډېر ورته والی تر سترګو کېږي، اصحاب کهف له فتنو څخه د خپل دين او ايمان د ساتنې پخاطر ښار پرېښود او د غره په يوه غار کې پټ شول او تر هغه وخته پورې هلته پاتې شول چې الله ﷻ شپه په ورځ بدله کړه او د هغه ظالم او جابر حکومت چې په مؤمنانو باندې يې د ظلم او تيري غرونه چپه کړي وو ټغر هم ټول شو، د روم په هغه تخت باندې چې له اوږدې مودې راهيسې بت پرستانو ظالمانه حکومتونه کړي وو يو

[1] د يوسف سورت ۱۱۱ ايت.
[2] د هود سورت ۱۲۰ ايت.

داسې شخص حاکم شو چې د عیسوي دین پالونکی او بلونکی وو او د دغه دین پیروي یې د ځان لپاره د افتخار او عزت لامل بللو او غوښتل یې څو د هر هغه چا پوره قدر او عزت وشي او حوصله یې لوړه شي چې د پخوانیو ظلمونو او تېریو ښکار شوي دي او هغوی د لویې او پاکۍ هغه مقام ته ورسوي چې حق یې دی.

د مکې مکرمې مسلمانانو هم په خپل دین باندې همداسې صبر او استقامت وکړ، ځینې مسلمانان په سرو سکروټو باندې ډاډه کړل شول او ځینې نور بیا په سرو شګو باندې ودرول شول خو په پایله کې د نجات یوه لاره د غیب له پردو څخه را ښکاره شوه او هغوی ته د هجرت کولو اجازه ورکړل شوه، هغوی هم د یثرب په نامه سره په محفوظه کلا او مظبوط غار کې پناه واخیسته. البته د الله ﷻ په اراده کې دمکې مکرمې د مسلمانانو لپاره د هغو ځوانانو په نسبت چې په دویم عیسوي قرن کې یې غار ته پناه وړې وه ډېر څه وو، د مکې مکرمې مسلمانانو ته دالله ﷻ اراده دا وه څو د هغوی دین په ټولو دینونو او د ځمکې په مخ باندې غالب او ښکاره کړي، د ځمکې او سمندر هېڅ برخه د دغه دین د رحمت له وربځو څخه بې برخې نه شي. لکه چې الله ﷻ وایي: هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ.[1]

ژباړه: الله ﷻ هغه ذات دی چې استازی یې له هدایت او حق دین سره رالیږلی دی. ترڅو یې په ټولو دینونو برلاسی کړي که څه هم مشرکان پرې ناخوښه وي.

محمدي بعثت (چې د نبوت لړۍ ورباندې پوره شوه) یې د پوره امت له

---

[1] د الصف سورت ۹ ایت.

بعثت سره یو ځای کړ او وویل: كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.[1]

ژباړه: تاسې د امت هغه غوره ډله يئ چې د خلکو د ښېګنې لپاره را ویستلي شوي یاست ځکه چې د نیکۍ په لور بلنه کوئ د بدۍ مخه نیسئ او په الله ایمان لرئ.

د رسول الله ﷺ لارښوونه ده: إِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ.[2]

ژباړه: په یقین سره تاسې اساني کوونکي را لیږل شوي یاست او تاسې د سختي کولو لپاره نه یاست رالیږل شوي

د مؤمنانو دغه وړې ډلې ته هغه تنګ او محدود غار چېرته چې هغوی باید د خپل ژوند شپې او ورځې په داسې حالت کې تېرې کړي چې د اسلامي دعوت دروند پېټی یې هم په اوږو باروي، بسنه نه کوله، د انسانیت راتلونکی له هغوی سره تړلی وو، د مسیح ﷺ په خبره دغه امت د ځمکې مالګه ده، په دغه لږ او محدود تخم کې د هغو شنو او تازه فصلونو ټیکاو او ښیرازي وه په کومو کې چې د انسانیت د ژوند او د انساني ټولنې د بقا او بریا راز نغښتی دی، د الله ﷻ پرېکړه دا وه چې دغه اقلیت (لږه کي) ضائع نه شي، تر بیداریدو وروسته دویم ځلي د خوب ښکار نه شي، د تنها والي او ګوښې ژوند تېر نه کړي بلکې په ازادانه ډول سره د الله ﷻ د ین ته بلنه وکړي، په ښکاره ډول سره د باطل مقابله وکړي، ټول انسانیت ته د ظلم او وحشت له منګولو او شکنجو څخه نجات ورکړي او د الله ﷻ کلمه او نوم په هر شي باندې غالب او لوړ کړي، لکه چې

[1] د ال عمران سورت ۱۱۰ ایت

[2] دغه حدیث ترمذي د ابو هریره ﷺ په روایت سره را نقل کړی دی.

الله ﷻ په دې اړه د الانفال په سورت کې وايي: حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ.[۱]

ژباړه: چې فتنه او فساد له مینځه ولاړ او دین یوازې د یو الله وا کمن شي.

د اصحاب کهف قاصد (استول شوی شخص) چې کله له خپل غار څخه را ووت او ښار ته لاړو نو هغه یوه نوې نړۍ ولیدله، خلک هم بل ډول وو، د هغوی تهذیب او تمدن هم مختلف وو او د هغوی دین هم مختلف، هغه ولیدل چې د دوی دین په دې ملک کې غالب او حاکم دی او د هغوی عقائدو ته د عزت او احترام په سترگه کتل کېږي، همدا رنگه کله چې مهاجرین له مدینې منورې څخه مکې مکرمې ته دویم ځلي بریالي راغلل نو مکې مکرمې یې په ورین تندي سره هر کلی وکړ، اوس په مکه مکرمه کې د اسلام جنډه اوچته او رپانده وه، د بیت الله شریف کلی د رسول الله ﷺ په لاس کې وه، د هغه خوښه وه چې هر چا ته یې زړه وغواړي کلی هغو ته ورکړي، خلک ډلې ډلې په اسلام کې داخلېدل، اسلام د هر ډول عزت او شرافت مصدر وو، شرک او بت پرستي د هر ډول ذلت او سپکې نوم گرځېدلی وو، د پرون شړل شوي نن د خلکو سرداران وو او په هر شي کې د خلکو ښوونکي او استادان وو، وگورئ د اصحاب کهف کیسه د مکې مکرمې د مؤمنانو او تنکیو مهاجرانو له کیسې سره څومره زیات ورته والی لري، د دواړو کیسو تر منځ چې کوم کم فرق او توپیر شتون لري هغه د اسلام د طبیعت او د انساني اړتیاوو لازمي او طبیعي غوښتنه ده.

---

[۱] د الانفال سورت ۳۹ ایت.

تاریخ تکراریږي

الله ﷻ د دغه دین لپاره د همېشه والي او عام والي او د دغه امت لپاره د بقا او دوام پرېکړه کړې ده، نو د دا ډول عاموالي او نشر غوښتنه دا ده چې له ټولو هغه مرحلو څخه تېر شي له کومو څخه چې د تاریخ په اوږدو کې ټول پخواني امتونه تېر شوي دي، او دا بلنه به له ټولو هغه طبیعي مرحلو سره مخ کېږي کومې چې انساني ژوند په خپله غېږه کې رانغاړي لکه قوت او کمزوري، کموالی او ډېروالی، سوبه او ماته، موافقه او معارضه او داسې نور... لکه څنګه چې موږ وینو ډېرې هغه ډلې چې د حق د بلنې بیرغ یې پورته کړی وي او په سمه عقیده باندې ټینګ ولاړ وي تر ټولو د سختو ظلمونو او استبدادونو ښکار وي، تکلیف ورکول له وطن څخه شړل او له نورو ډول ډول ستونزو سره مخ کېږي، دغه ستونزې کله د کفري حکومتونو لخوا ورپیدا کېږي او کله ناکله د هغو حکومتونو لخوا وي کوم ته چې اسلامي ویل کېږي او د چارو واګې یې د هغو خلکو په لاس کې وي چې کلمه وایي او لوی لوی جوماتونه جوړوي، د میلاد او معراج د شپو په مناسبت ستر مجلسونه نیسي په ډېر جوش او عزت سره عیدونه لمانځي خو کله ناکله هغوی اسلامي دعوت او سمه عقیده درلودل د خپل نظام او خپلو موخو په وړاندې د جاهلیت له دعوت، د بت پرستۍ له خرافاتو، رنګو افکارو او کفري فلسفو څخه زیات ستر خنډ او ډېر خطرناک بولي نو په همدې وخت کې د اصحاب کهف کیسه د اسلام په څمکه بیا تکرارېږي، د کمزوري مؤمن اقلیت او قدرتمند منافق اکثریت تر منځ جنجال او کشمکش را پیدا کېږي او همدلته بیا تنکي مسلمانان د اصحاب کهف له کیسې څخه نوی روح، رڼا او قوت ترلاسه کوي، لکه چې الله ﷻ وایي: إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى (۱۳) وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ

قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا. (۱)

ژباړه: یوه ډله ځوانان وو چې په خپل رب یې ایمان راوړی وو او مونږ بشپړه ښوونه ورته کړې وه. او مونږ د هغوی زړونه هغه وخت لا پسې کلک کړل چې پاځون یې وکړ او ویې ویل: زمونږ رب هغه ذات دی چې د اسمانونو او ځمکې رب هم دی او مونږ به هېڅکله پرته له هغه نه بل څوک په خدایي سره ونه بلو. هو ! (که دا کار مو وکړ نو) زمونږ دا کار به ډېره لویه سهوه او درواغ وي.

کله نا کله دغه حالت ډېر سخت او زړه بوږنوونکی شي، د ژوند او ازادۍ، ایمان او عقیدې یو له بل سره یو ځای کول دومره ستونزمن او محال شي چې مسلمان ته له ټولنې سره د مخه ښه کولو (خدای پاماني) تېښتې، په تنهایي او گوښه والي کې له ژوند تېرولو پرته بله چاره پاتې نه شي دا هغه حالت دی چې د سلگونو کلونو له تېرېدلو او د تاریخ له اوږدې وقفې وروسته را منځته کېږي، خو محمدي ﷺ نبوت چې د ټولو زمانو او وختونو نبوت دی او په هر ډول حالاتو کې زمونږ پوره لارښوونه کوي دې دغه ډول حالاتو یادونه هم کړېده، رسول الله ﷺ ویلي دي: **يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرُ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمًا يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ.** (۲)

ژباړه: نیږدې ده چې د مؤمن تر ټولو غوره مال مېږې او پسونه وي، چې د غرو سرونو او شنو څر ځایونو ته یې بیایي او خپل دین له فتنو څخه ساتي.

---

[۱] د کهف سورت ۱۳ او ۱۴ ایتونه.

[۲] دغه حدیث صحیح بخاري د ابو سعید خدري ﷺ په روایت سره را نقل کړی دی.

تو همدلته د کهف سورت د مؤمن مرستې ته را وړاندې کیږي او هغه لاره ورته رڼا کوي چې د مؤمن وړاندې تلل دي

اوس د اصحاب کهف کیسه د قرآن کریم په رڼا کې وړاندې کېږي او دا هغه دائره ده چې موږ ته په هغې کې د ژوند مختلف اړخونه او ډول ډول عبرتونو او نصیحتونه ترلاسه کېږي

د بت پرستۍ او ازادۍ حکومت

د لوی روم په یوه ښار کې (که وغواړئ افسیس یا افسوس دواړه ورته ویلای شئ) د مسیحي تاریخ په پیل کې ماده پالنه او د هغې په پایله کې ښکاره بت پرستي او ازاده عیاشي د خپل لوړ والي اخر ته رسېدلې وه، د تاریخ له مطالعې څخه مالومیږي چې بت پرستي او شهوت پالنه تل داسې یو ځای سره روان وو لکه د دوی دواړو تر منځ چې کوم پټ تړون تر سره شوی وي، د پخواني هندوستان له رنګو او د تاریخي ځایونو له کیندلو څخه هم د دې خبرو تصدیق کېږي، د یونان، مصر او د عربو د جاهلیت په زمانه کې هم دغه خبرې تر سترګو کېږي دلته هم همداسې کیسه را منځ ته شوه د بت پرستۍ او شهوت پالنې یوه ګرندي سیلاب ټول روحاني او اخلاقي معیارونه له ځان سره یوړل، او د دغه پادشاهۍ په مرکز کې داسې یوه سوچه ماده پرسته ټولنه را منځته شوه چې له ښکاره محسوسو او څېکو خوندونو او له عارضي نغدو ګټو پرته یې بل هېڅ شی نه منل، حکومت په طبیعي ډول سره د هوسا ژوند په ټولو وسائلو باندې قبضه کړې وه او د خوشحالۍ، شتمنۍ، عزت او اقتدار مرکز او سرچینه جوړ شوی وو، د حکومت عقیده، د لوړېتوبونو غوراوی او د حکومت د خلکو رسم او رواج را نقل کول هغه یوازنی پل وو چې په اسانۍ سره یې

انسان د حکومت، قدرت، عزت او منصب تر منزل پورې رسولو چې په پایله کې یې د حکومت په شاوخوا د فرصت غوښتونکو او بخت جنګوونکو مجلس ګرم وو، ټول انسانان یو ډول او یوه ټولګه ګرځېدلي وو، ټول د نفسي خواهشاتو غلامان، د چوکیو او ریاستونو عاشقان او د منصب هوا داران جوړ شوي وو.

حکومت هم په ټینګار سره په خلکو باندې د همدغه عقیدې او لیدلوري منل او پلې کېدل غوښتل او هر چا به چې د دغه بې قیضې ژوند او بت پالنې د نظام مخالفت کولو هغه به ځارل کېدل، کله نا کله به هغوی د ژوند له نعمت څخه هم بې برخې کېدل او کله به یې یوازې له هغوی څخه د انساني حقونو په له منځه وړلو بسنه کوله، په ټول ملک کې د ژوند تېرولو یوه ډول او یوه طرز شتون درلود چې له خرافاتو او شهوت پالنې څخه مرکب وو، په هغه کې د بل رنګ، عقیدې او اخلاقو د تنوع او ور داخلولو اجازه نه وه او د ملک ټول وګړي (د هغوی د طبقو، نسلونو، عمرونو او عقلونو له توپیر سره سره) د کتاب د یوې چاپ شوې ګڼې په څېر وو چې یو له بل سره یې هېڅ توپیر، کموالی یا زیاتوالی نه درلود.

انقلاب (بدلون) راوستونکي مؤمنان

د بت پرستۍ په دغه ظالم حکومت، بې حیا ټولنه، ویرونکې چاپېریال او دود ګنه فضا کې ځینې داسې خلک هم وو چې تر هغوی پورې د مسیح ﷺ بلنه ور رسېدلې وه، د هغوی نرمو زړونو ژوندیو ضمیرونو او سلیمو طبیعتونو دغه دعوت ته لبیک ویلي وو او بیا دغه بلنه نه یوازې د هغوی په زړونو او فکرونو باندې مسلطه شوه بلکې دغه بلنه د هغوی لپاره ایمان، عقیده، خوند، قوت، یقین او داسې ښکاره خبره شوه چې له دغه بلنې پرته د هغوی لپاره ژوند تېرول ګران وو او د نړۍ په کچه تر ټولو په

لوړ نرخ سره هم د دغه بلنې خرڅولو ته تیار نه وو، که به د دغه عقیدې ساتنه د سر په بیه هم ور ته پرېوتله نو هغوی به خپل سرونه ترې قربانول.

دا هغه ځای وو چېرته چې دغه کشمکش تر ټولو لومړی پیل شوی وو، تر ټولو اول دغه کشمکش د هغوی په زړونو کې پیدا شو او تر هغې وروسته یې تاثیر تر بهر پورې را ورسېد (واقعیت هم همداسې دی چې دا ډول کشمکش لومړی د انسان په زړه کې پیدا کېږي) هغوی له حکومت سره په پوره مخالف لوري باندې تلل پیل کړل، حکومت بت پرست وو او تر بت پرستۍ هاخوا یې بل هېڅ شی نه منل او نه لیدل، ټولنه چټله وه او له چټلۍ پرته په هېڅ شي باندې راضي نه وه، د حکومت او ټولنې له رضا او خوشحالۍ پرته هلته ژوند تیرول اسانه کار نه وو، د سبب او مسبب فلسفې د تهذیب او ټولنې مطالعې او د ژوند ټولو ښکاره حقائقو په هغوی باندې فرض کول څو د حکومت او ټولنې اوامرو ته غاړه کېږدي، ځکه له ډوډۍ پرته خېټه نه مړېږي او ډوډۍ له پیسو او مال پرته نه ترلاسه کېږي او مال یوازې له حکومت سره دی، شرافت او ښه نوم په منصب کې دی او منصب په دنده یا وظیفه کې دی او وظیفې یوازې له حکومت سره دي، امن او ډاډ او د خلکو له ضرر څخه نجات له خلکو سره په تللو او له ټولنې سره په موافقه کې دی او موافقه د رواج شوې عقیدې په منلو او د عام لید لوري په قبلولو کې ده!! دا هغه مادي منطق دي چې په مشاهده او تجربه باندې ولاړ دي او د شیانو طبیعت هم همداسې دی.

خو دغه خلک په ښکاره ډول سره له داسې واضح منطق څخه مخالفت کوي چې د دغه منطق د داعیانو او حامیانو په وړاندې د دوه جمعه دوه مساوي پر څلورو په څېر یقیني او ښکاره دی، هغوی له خپل ایمان او عقیدې څخه مرسته ترلاسه کوي او په همدې وخت کې د هغوی درسونه او ژور لید دغه ښکاره پردې څیروي او ډېر وړاندې تېرېږي، د هغوی مخې ته

هغه نقشه راځي چې تر دغه لیدل کېدونکو او ښکاره نقشو هاخوا ده. هغوی ویني چې تر دغه اسبابو او وسائلو په کومو چې حکومت قبضه کړې ده او کوم چې د ټولنې په تصرف کې تر سترګو کېږي هاخوا یو بل سبب شته او هغه الهي اراده ده، الهي ارادې دغه اسباب پیدا کړي دي او یوازې د همدغه ارادې په غوښتنه د پردې تر شا دغه اسباب چلېږي، دغه غوښتنه چې له هر چا سره ملګرې شي په هغه باندې اسباب یا اسباب لرونکی په مطلق ډول سره تاثیر نه شي کولای او هغه هېڅکله اسباب لرونکي ته نه محتاج کېږي، الله ﷻ حالات او د زماني رفتار او چلند د هغوی تابع ګرځوي او د هغوی له اړتیا او حال سره یې برابروي، د هغوی په ټولو کارونو او معاملاتو کې په غیر عادي ډول سره اساني، پراخي او سهولت پیدا کوي او هغوی په خپلو ځانګړیو رحمتونو او نعمتونو باندې نازوي نو ځکه هغوی ته د ظاهري اسبابو په وړاندې سر ټیټول او د دغه اسبابو د غریبو او کمزوریو څښتنانو په دروازه کې د تندي سولولو او عاجزي کولو اړتیا نه پیدا کېږي. هغوی ته یوازې په عقیده باندې د ټینګښت او ثابت قدمۍ اړتیا وي.

دا هغه موقع ده چې ایمان په ماده پالنه او ایماني منطق په عقلي او مشاهدوي منطق باندې په پوره ډول سره غلبه کوي، او همدا د ټولې کیسې روح او اصلي کلی ده، الله ﷻ وایي: إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى (۱۳) وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُوَ مِن دُونِهِ إِلَٰهًا لَّقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا (۱۴) هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا (۱۵).[1]

---

[1] د کهف سورت ۱۳، ۱۴ او ۱۵ ایتونه

ژباړه: یوه ډله ځوانان وو چې په خپل رب یې ایمان راوړی وو او موږ بشپړه ښوونه ورته کړې وه. او موږ د هغوی زړونه هغه وخت لا پسې کلک کړل چې پاڅون یې وکړ او ویې ویل: زموږ رب هغه ذات دی چې د اسمانونو او ځمکې رب هم دی او موږ به هېڅکله پرته له هغه نه بل څوک په خدايي سره ونه بلو. هو ! (که دا کار مو وکړ نو) زموږ دا کار به ډېره لويه سهوه او درواغ وي. زموږ قوم بې له دې چې کوم پوخ دليل وړاندې کړي پرته له الله یې نور خدايان نیولي دي. نو له هغه چا نه به لوی ظالم څوک وي چې پر الله یې درواغ تړلي وي؟

ژوند پرته له عقیدې، یا عقیده پرته له ژونده

پوښتنه دا وه چې کله ځمکه تنګه شي، د حکومت د تاثیر له امله ټوله ټولنه د هغوی په خلاف شي، د ژوند اسباب او د رزق ټولې دروازې وتړل شي نو په داسې حالت کې سړی څنګه په عقیده باندې ټینګ پاتې کېدای شي؟ د هغوی په وړاندې خو یا داسې ژوند وو چې له عقیدې او اخلاقو څخه خالي وو او یا داسې عقیده وه چې له ژوند او ازادۍ څخه بې برخې وه.

دلته ایمان د هغوی لاس نیسي او د هغوی په زړونو کې یقین پیدا کوي چې د الله ﷻ ځمکه ډېره پراخه ده او تاسې ته د الله ﷻ په مرسته او نصرت باندې تکیه کول پکار دي، اوس چې هغوی له خپلو ټولو ګټو، اسانتیاوو او خوندونو څخه تېر او لاس په سر شوي دي نو په هغه کلي کې چې اهل یې ظالم دی د اوسېدو لپاره هېڅ اړتیا نه ویني او په ژبه یې دا کلمې جاري دي: وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ

رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا.[۱]

ژباړه: اوس نو چې تاسو قوم او پرته له الله نه د هغوی نور خدایان پرېښوول نو غار ته پناه یوسئ! ستاسې رب به پر تاسې د خپل رحمت لمن پراخه او ستاسې د کار لپاره به لیارې چارې برابرې کړي.

د وطن پرېښودلو سمه لار

ممکنه وه چې هغوی هر یوه د الله ﷻ په ځمکه کې مخونه گرځولي وی او هر یوه خپله لاره نیولې وی او یا هر یو په یوه غار یا د غره په څوکه کې ناست وی لکه څنگه به چې دا دول کړنې مسیحیانو د رهبانیت او تېتوالي په وخت کې ترسره کولې، مگر الله ﷻ د هغوی په زړونو کې دا خبره ور واچوله څو هغوی په ډله ییز ډول سره له دې ښار سره خدای پاماني وکړي، خپل دین او عقیده له سینې سره سرېښ ونیسي او د خپل ځان ساتنه وکړي، د الله ﷻ د رحمت غوښتونکي، پراخۍ، اسانۍ او ښکاره سوبې ته منتظر او امیدوار پاتې شي، او دا هغه مناسبه طریقه او سمه لاره ده چې د ایمان خاوندانو ته یې په هر هغه وخت کې غوره کول اړین دي کله چې په هغوی باندې ځمکه را تنگه شي ټولې دروازې د هغوی په مخ وتړلې شي او د هغوی تر ټولو قیمتي شتمني یعنې دین او ایمان د ضائع کېدو له خطر سره مخ شي.

د ایمان، ځوانمردۍ او د الله ﷻ لور ته د تېښتې انعام

د دې پایله څه ده؟ هغوی په خپلو ځانونو کې د ایمان او ځوانمردۍ دوه هغه صفتونه پیدا کړل چې د الهي نصرت، مرستې او رباني تائید لپاره

[۱] د کهف سورت ۱۶ ایت

بنسټیز او اساسي شرطونه دي، یعنې: إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ.

ژباړه: یوه ډله ځوانان وو چې په خپل رب یې ایمان را وړی وو.

نو الله ﷻ هم د هغوی په حق کې خپلې ټولې هغه وعدې پوره کړې کومې یې چې هغوی ته د هدایت او ثابت قدمۍ په زیاتوالي سره تعبیر کړې دي، لکه چې وایي: وَزِدْنَاهُمْ هُدًى(۱۳) وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ.[۱]

ژباړه: او مونږ بشپړه ښوونه ورته کړې وه. او مونږ د هغوی زړونه هغه وخت لا پسې کلک کړل.

یو مسلمان مهاجر چې له خپلې ټولنې او چاپېریال څخه بغاوت کوي، د حاکم نظام او مادي طاقت په خلاف خپل اواز پورته کوي نو هدایت او ثابت قدمۍ ته ډېر محتاج وي او د دې خبرې ډېره اړتیا احساس کېږي چې الله ﷻ دغه ډار شوي او لړزېدلي زړه ته ډاډ او قوت ور په برخه کړي، له هغو شریفو او همت لرونکو ځوانانو سره هم الله ﷻ خپله وعده پوره کړه او هغوی یې په ډېر هدایت سره ونازول، د هغوی زړونه یې اوچت کړل بې زړه توب، ډار، حیرت او لړزه یې په شجاعت، ډاډ، قوت، اعتماد، خوښۍ او خوشحالۍ، پراخۍ، او د الله ﷻ په کړنو باندې په تسلیم او رضامندۍ باندې وربدل کړل، او همدا د الله ﷻ د لارې د مهاجر د سفر توښه او د الله ﷻ د لارې د هر هغه مجاهد وسله ده چې له بې دینه ټولنې څخه باغي او له چټل چاپېریال سره په جګړه وي.

بیا څه وشول؟ کله چې هغوی خپله جونګړه او ښار پرېښودل، د تمدن له ټولو رنګینیو او د ښار له ټولو خوندونو څخه یې مخ وګرځولو او د ژوند له ټولو اسبابو څخه لاس په سر شول، خپل ګران وطن او خپله عزتمنده او

---

[۱] د کهف سورت ۱۳ او ۱۴ ایتونه

گرانه کورنۍ یې هم پر ښنو دله هغوی ډېر شریف، د ښه نامه او لوړ نسب څښتنان وو.[۱] نو د دغه قربانۍ په انعام کې الله ﷻ هغوی د یوه داسې پراخه، صحي او له طبي پلوه ډېر مناسب او موزون غار[۲] په لوري رهنمايي کړل که چېرې لوی لوی تنظیمونه سره یو ځای شي داسې پراخه، لطیف او صحي پټنځای نه شي جوړولی، د دغه غار حالت دا وو چې د لمر رڼا او ګرمي هرو مرو ور رسېدل، خو د لمر له مضرو اثراتو (یعنې تر اړتیا زیاتې ګرمۍ او حرارت) څخه محفوظ وو، له بل پلوه تازه او پاکې هوا هغوی ته ژوند او تازه ګي ورکول، لکه چې په اړه یې قران وايي: وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ.[۳]

ژباړه: او ته ګورې چې لمر راخيژي له غار نه ښي اړخ ته اوړي. او چې پريو وځي نو غار کيڼ لور ته پاتې شي. او هغوی د غار په خلاصه برخه کې پراته دي.

په دې توګه د هغوی اړیکه له دغه چټلې او بدبویه ټولنې او د هغې له بد عمله او ظالمو بیرغچیانو او حمایه کوونکو سره د تل لپاره پرې شوه او د

[۱] علامه الوسي دې دغه ایت په تفسیر کې لیکلي دي چې دغه ځوانانو په رومیانو کې له اشرافو او د لوړې طبقې له خلکو سره تعلق درلود. (روح المعاني ۵ ټوک ۱۱ مخ)

[۲] په لسان العرب کې راغلي چې کهف د غره غار ته ویل کېږي، توپیر یې دا دی که چېرې ډېر پراخه او ازاد وي هغه ته کهف ویل کېږي او که چېرې تنګ وي نو هغه ته المغاره ویل کېږي.

[۳] د کهف سورت ۱۷ ایت. په روح المعاني کې یې لیکلي دي: د هغوی له لمر سره هېڅ اړیکه نه وه څو هغوی ته تکلیف ورسوي، هغوی د غار په منځ کې وو، تازه هوا ور رسېدله او د غار له تنګۍ او د لمر له سوځولو څخه محفوظ وو. (روح المعاني ۵ ټوک ۲۰ مخ) او په تفسیر رازي کې یې لیکلي چې: د غار خوله د شمال لوري ته خلاصه وه نو د راختلو په وخت کې به لمر د غار ښي لوري ته وو او د پرېوتلو په وخت کې به لمر د غار چپ لوري ته وو.
(۵ ټوک ۴۲۲ مخ).

ژوند له طبیعي اسبابو او له پاک بیروني چاپېریال سره یو ځای شول، هغوی له نرۍ څخه د گوښه او سېدلو ترڅنگ د نړۍ له ټولو گټو او اسانتیاوو څخه خوند اخیست، چې دا یوازې د ټینگ ایمان او ریښتیني جهاد ثمره، د الهي لطف او هدایت یوه نمونه وه، لکه چې الله ﷻ وایي:

ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ.[1]

ژباړه، دا د الله یوه لویه نښه ده. چا ته چې الله لیار وښوولو نو همغه لیار میندونکی دی.

د الله ﷻ له قدرت او د هغه له شریعت څخه منکر، له فطرت او موجوداتو څخه باغي او سرکښه خلک ټل خپله ټوله ورتیا، توان او ټول علم او ذهانت په دې خبره باندې لگوي چې د ژوند له ښېرازه چینې څخه یو خوږ، خوندور، پاک او صاف غوړپ یې په برخه شي، د همدې لپاره هغوی د موجوداتو طاقتونه تسخیر کړي، د راحت او خوند ټول اسباب او لوازم یې برابر کړي وي مگر بیا هم له مطلوبې پایلې څخه بې برخې وي، موجودات او د ژوند ټول وسائل د هغوی په خلاف کړنې تر سره کوي او له داسې یوه ځایه یې د ناکامۍ او نامرادۍ مخ را ښکاره شي چې د هغوی په خیال او فکر کې هم نه راځي او بالاخره په خپله د تولیداتو، وسائلو او وژونکو بېماریو، نویو نویو پېچلیو مسئلو او تباه کوونکو جگړو ښکار شي، لکه چې الله ﷻ وایي: وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا.[2]

ژباړه، او څوک یې چې لیار ورکی کړ نو هیڅکله به د هغه لپاره کوم لیار ښوونکی دوست میندە نه کړې.

---

[1] د کهف سورت ۱۷ ایت

[2] د کهف سورت ۱۷ ایت

د ایمان په غار کې ژوند

هغوی په دغه ایماني غار کې خپل ژوند په تمبلۍ او بې عملۍ کې نه دی تیر کړی، هغوی هلته په تیارو او ړوندوالي کې نه وو او نه هغوی هلته د الله ﷻ له قانون او هدایت څخه بې برخې وو، داسې ښکاري چې ځینې صحیفې او لیکل شوې پاڼې (چې شاید تر تورات او انجیل پورې اړوند وې) او د نبوت د علومو ځینې پاتې اثار د ښار پرېښودلو په وخت کې هغوی له خپل ځان سره وړي وو. [1]

او دا کړنه باید د هر هغه چا لپاره چې له خپل چاپیریال او ټولنې څخه بغاوت کوي او د ټولو مهاجرو او پناه غوښتونکو لپاره یو لارښود او قانون شي او هغه وخت یې عملي کړي چې کله د گوښه والي او هجرت موقع راشي او له هجرت پرته بله چاره پاتې نه شي.

کله چې د هغوی هغه توښه او زېرمه چې له ځان سره وړې وه ختمه شوه

---

[1] قران کریم د دغو خلکو یادونه د اصحاب الکهف و الرقیم په الفاظو سره کوي، د رقیم په تفسیر کې مفسرین ډول ډول نظرونه لري، ځینې وایي له رقیم څخه مراد د ډبرې هغه لوحه ده په کومه کې چې د هغوی کیسه یا نومونه لیکل شوي وو او بیا د غار په دروازه کې اېښودل شوې وه، ځینې وایي چې رقیم د کلي یا ښار نوم دی. مولانا مناظر احسن گیلاني رحمه الله په خپل مضمون کې ویلي دي چې له رقیم څخه مراد هغه لیکل شوې صحیفې یا پاڼې دي کومې چې په غار کې د هغوی مؤنس او ملگرې وې، د هغه د دغه رایې تائید د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما له دغه روایت څخه کېږي چې د روح المعاني مصنف را نقل کړی دی، هغه وایي چې رقیم په اصل کې یو کتاب وو او له هغوی سره موجود وو او په دې کتاب کې د عیسوي دین تعلیمات او لارښوونې درج شوې وې (۵ ټوک ۱۱ مخ) او زموږ په وړاندې ډېره د ترجیح وړ خبره همدا ده. ابن جریر هم په خپل سند له ابن زید څخه روایت کړی دی چې رقیم کتاب ته ویل کېږي او دا هغه کتاب دی چې یو ځانگړی راز او معامله لري او الله ﷻ دغه کتاب او هغه څه چې په دې کتاب کې دي پټ ساتلي دي بیا یې دغه ایت تلاوت کړ: وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ (۱۹) كِتَابٌ مَّرْقُومٌ (۲۰) يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ (۲۱). (۱۵ ټوک ۱۲۲ مخ) امام بخاري ویلي دي چې: الرقیم کتاب ته ویل کېږي، مرقوم یعنې مکتوب او لیکل شوی. (صحیح البخاري ۲ ټوک کتاب التفسیر- سورة الکهف)

نو الله ﷻ هغوی د یوه خوا په، ژور او اوږده خوب په غېږ کې ور واچول او نوره یې د خوراک او څښاک ارتیا پاتې نه شوه، لکه چې وایي: ﴿فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا﴾.[1]

ژباړه: مونږ په همغه غار کې د زیاتو کلونو لپاره د هغوی غوږونه ټپ کړل

په روم کې د حالاتو بدلون

اوس دلته د اصحاب کهف له معجزانه واقعاتو څخه تر ټولو لویه معجزه ښکاره کېږي. په غار کې د هغوی د خوب او کوښه والي په موده کې د روم او تر روم د ټولو اړونده منطقو حالات له یوه سره بدلېږي، د بت پرستی او شهوت پالنې تغر ټولېږي او د زمانې حافظه د خپلو لویو لویو بیرغ وړونکو نومونه هم هېروي او د هغه بت خرڅوونکې او بې حیا ټولنې پر کنده والو باندې داسې یو نظام او ټولنه را منځته کېږي چې په الله ﷻ او مسیح ﷺ[2] باندې ایمان لري او د دغه نوي دین په کلکه سره حمایه او بلنه کوي له کوم سره چې پخواني حکومتونه تر اوږدې مودې پورې په جګړه کې وو. د هغه استازي او پیروان یې له ملک څخه شړل او په ډول ډول سره یې ربړول، خو اوس یې په بدل کې دغه دین ته د منسوبو خلکو ډېر عزت،

---

[1] د کهف سورت ۱۱ ایت.

[2] دا د لوی قسطنطین د زمانې کیسه ده، هغه په ۳۰۷ زیږدیز کال کې د چارو واګې په لاس کې اخیستي وو، او د عامو روایاتو برابر هغه د عیسویت دین قبول کړی وو (ډېر تاریخ لیکونکي د هغه په اخلاص او د نیت په پاکوالي کې شک کوي، او فکر کوي چې دغه نوی دین یې د سیاسي ګټو پخاطر قبول کړی وو) او د ملک رسمي دین یې هم عیسویت اعلان کړی وو. هغه د عیسویت په عقیده کې د یو والي راوستلو، مذهبي او ګروپي اختلافاتو د ختمولو لپاره د عیسوي علماوو شو مجلسونه هم را بللي وو، دا هغه پادشاه دی چې په ۳۳۰ زیږدیز کال کې یې د قسطنطین ښار اباد کړ کوم چې اوس هم د هغه په نامه سره یادېږي او دغه ښار د هغه د حکومت پایتخت وو. هغه په ۳۳۷ زیږدیز کال کې ومړ.

قدر او خیال ساتل کېږي او په ډېره ګرمۍ سره هغوی ته ښه راغلاست ویل کېږي، دا هغه وخت دی چې اصحاب کهف له خپل هغه اوږده خوب څخه را بیداره شوي دي چې تر درې سوه کلونو هم زیات ورباندې راغلي وو، لکه چې په اړه یې قران وایي: وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا.[1]

ژباړه: او په خپل غار کې یې درې سوه کلونه تېر کړل او ځینو لا (نهه) کلونه د پاسه ښوولي دي.

هغوی یو له بل څخه پوښتنه کوي چې موږ څومره وخت ویده شوي یو، د دغه اوږدې وقفې د اندازې په مالومولو کې ډول ډول نظرونه ښکاره کوي او بیا وروسته معامله الله ﷻ ته پرېږدي، ځکه په دغه خبرو پورې نه د دین او نه هم د دنیا کومه چاره تړلې وه، لکه چې په اړه یې قران وایي: قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ.[2]

ژباړه: یوه یې نورو ته وویل: څومره څنډ مو کړی دی؟ هغوی وویل: پوره یوه ورځ او یا له یوې ورځې نه لږ کم. بیا هغوی وویل: رب مو ښه پوه دی چې څومره درنګ مو کړی دی.

لږ وروسته هغوی د لوږې احساس کوي او خپل یوه ملګري ته دنده سپاري څو له کوم ځای څخه ښه او پاک خواړه[3] راوړي، نو د سپینو زرو کومې پیسې چې ورسره وې هغه یې له ځان سره واخیستې او د ښار په لور روان شو.

---

[1] د کهف سورت ۲۵ ایت.

[2] د کهف سورت ۱۹ ایت.

[3] امام رازي د (أزكى طعامًا) په تفسیر کې لیکلي دي چې ډېر پاک او مزه لرونکي او دا یې لیکلي چې له دې ایت څخه دا هم مالومېږي چې د لارې توښه برابرول او د غذا انتظام کول په الهي شریعت کې ثابت او منل شوي دي او له دې څخه توکل ته کوم نقصان نه رسېږي.

فَٱبْعَثُوٓا۟ أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَـٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا.[۱]

ژباړه: اوس یو تن له دغو سپینو زرو سره ښار ته ولیږئ هغه دې ښه وګوري چې د کوم ښاري خوراک ډېر پاک دی نو له هغه نه دې خوراک راوړي او باید ډېره هوښیارتیا وکړي او هیڅوک خبر نه کړي.

د هغوی فکر دا وو چې اوس هم حکومت د دښمنانو په لاس کې دی او جاسوس سپاهیان هر لوري ته د هغوی په څارنه او پلټنه کې خواره دي له همدې امله هغوی خپل ملګري ته د تلو په وخت کې د احتیاط او نرمۍ سپارښتنه او ځانګړې لارښوونه کوي لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي:
وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا (۱۹) إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا۟ عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوٓا۟ إِذًا أَبَدًا.[۲]

ژباړه: او باید ډېره هوښیارتیا وکړي او هیڅوک خبر نه کړي په دې کې هیڅ شک نشته که هغوی پر تاسې برلاسي شول نو له ډبرو لاندې به مو مړه کړي او یا به مو خپل دین ته بېرته وګرځوي که دا کار وشو نو هیڅکله به بری ونه شئ میندلای.

بل پلو ښاریان د بت پرستانو د حکومت په زمانه کې په دغه خدای پالونکو زلمیانو باندې د ظلم او تشدد له کیسو څخه ښه خبر وو، هغوی ته د دغه خبرې مالومات وو چې له دغه ځوانانو سره څه تیر شوي دي او هغوی څنګه په ناڅاپي ډول سره پټ شول او هېڅ څرک یې هم مالوم نه شو، عیسوي حکومت نوی او تازه نفسه وو او غوښتل یې چې د عیسویت اثار او نښانې

[۱] د کهف سورت ۱۹ ایت.
[۲] د کهف سورت ۱۹ او ۲۰ ایتونه

ترلاسه او بیا ځای په ځای کړي، د دغه دین د ځانګړیو لاربښوونکو، قرباني ورکوونکو او شهیدانو کارنامې بیا را ژوندۍ کړي او په دې فکر کې وو چې د هغوی په یاد کې یو لوی یادګار جوړ کړي نو په طبیعي ډول سره اصحاب الکهف و الرقیم په دې نوملړ کې تر ټولو اول راتلل.

د پرون شړل شوي د نن اتلان

پایله دا شوه چې د اصحاب کهف کیسه د ټول ښار موضوع جوړه شوه د هغوی را لېږل شوي شخص، پټ پټ، غلي غلي مخ او شا ته کتل، غوښتل یې خو پاک او خوندور خواړه پیدا کړي او چټک خپلو ملګرو ته ور وګرځي چې ناڅاپه هغه ته د ټولو ښاریانو پام ور واوښت، هغه او نور ملګري یې داسې اتلان شول چې د حکومت او خلکو لخوا د هغوی د جهاد، قربانۍ او عزیمت سندرې ویل کېدلې.

تر ټولو لومړی د هغوی د خبرو کولو پخوانۍ لهجې او ځانګړي لباس د هغوی راز افشاء کړ، خو قرآن کریم هغه تفصیل نه وړاندې کوي کوم چې تر هدایت پورې تړاو نه لري او دا ډول شیان د کیسې او داستان حیثیت لري نه د هدایت، په ټول ښار بلکې په ټول ملک کې دا خبر د اور په څېر خور شوي او له دې پرته بله خبره نشته، په هر مجلس کې د دې یادونه او په هر کور کې یې بیان جاري وي، یوازې او ډلې ډلې خلک هغه غار ته ورځي چېرته چې هغوی پناه اخیستې وه، قرآن کریم له خپل عادت سره سم دلته هم د خلکو لخوا د هغوی د تاوده هرکلي او د عزت او حوصلې ورکولو له یادولو څخه ډډه کوي خو په ډېر قوت او تاکید سره د دې خبرې اعلان

کوي چې: وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا.[1]

ژباړه: او په دې تو ګه مونږ د ښار خلک پر هغوی خبر کړل تر څو پوه شي چې د الله وعده حقه، او په قیامت کې هیڅ شک نشته.

د غه بدلون (انقلاب) چې په حکومت او ولس دواړو کې تر سره شو او تر دومره ډېرې اوږدې پټېدا وروسته چې دا خلک په څه ډول سره را پیدا شول، دا ټول په اصل کې د الله ﷻ د هغه وعدې پوره کول وو چې د هغوی د یاد ژوندي ساتلو او د هغوی د دښمنانو د ناکامولو او مغلوبولو په سلسله کې تر سره شوې وه، او بل دا چې د شپو او ورځو اړول، بخت او تخت هر څه د الله ﷻ په لاس کې دي، لکه چې قران وايي: وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ.[2]

ژباړه: او قیامت ارو مرو راتلونکی او الله پاک به هغه ټول بیرته ژوندي را پورته کړي چې په قبرونو کې پراته دي.

ایا په هغه وخت کې داسې تمه او توقع کېدای شوای چې د ظلم او تشدد حکومت به یوه ورځ داسې له منځه ځي، مظلوم عیسویت به بیا را ژوندی کېږي، اصحاب کهف به له دومره اوږدې زمانې وروسته له خپل هغه غار څخه (کوم ته چې یوه پراخه هدیره هم ویل کېدای شي) راوځي او د پاکۍ او عزت یو لویه حلقه به له هغوی څخه را تاوېږي، د حکومت غېږ به هم د هغوی لپاره خلاصه وي او ښاریان به هم هغوی په سر او سترګو کینوي، سترګې او زړونه به د هغوی په لار کې غوړوي، ایا په دې کې د قریشو سردارانو او د مکې مکرمې مخورو خلکو ته کومه د پند او عبرت خبره او

---

[1] د کهف سورت ۲۱ ایت.

[2] د حج سورت ۷ ایت.

د کمزوریو او مظلومو مسلمانانو لپاره کوم د تسلیت او امید پیغام نشته؟

تر کومه چې د الله ﷻ خوښه وه دا ځوانان ژوندي پاتې شول او وروسته بیا وفات شول، د مخلصینو، محبینو او خوښوونکو تر منځ یې دا اختلاف پیدا شو چې د هغوی د یاد تل ژوندي ساتلو لپاره به کومه کړنه او د څه شي غوره کول او جوړول ډېر مناسب او موزون وي.

إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا.[1]

ژباړه: (او د ښار خلک مو هغه وخت پرې خبر کړل) چې د ښار خلکو د خپل دین په هکله یو له بل سره جګړه کوله، د ښار خلکو وویل: یو تعمیر پرې جوړ کړئ. رب یې ترې ښه خبر دی. خو هغو خلکو چې د دوی کار یې تر ګوتو کړی وو، وویل: مونږ به خامخا پرې جومات جوړوو.

دغه عزت، قدر او ګرم استقبال یوازې د هغوی تر زمانې او تر هماغه

[1] د کهف سورت ۲۱ ایت. علامه الوسي د دغه ایت په تفسیر کې لیکلي دي چې ځینو خلکو د نیکانو او صالحانو په قبرونو باندې د ابادۍ کولو یا جومات جوړولو په سلسله کې په دغه ایت باندې استدلال کړی دی، خو دا یو باطل، بې ځایه، فاسد او بې بنسټه استدلال دی. شیخینو او نسائي له ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها څخه روایت کړی دی او صحیح مسلم له ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې رسول الله ﷺ ویلي دي: په یهودو او نصاراوو دې د الله ﷻ لعنت وي هغوی د خپلو انبیاؤ له قبرونو څخه جوماتونه جوړ کړي دي. احمد، شیخینو او نسائي دا هم اضافه کړې ده چې دغه خلک به د قیامت په ورځ د الله ﷻ تر ټولو بد مخلوق وي.
په ایت کې یوازې د یوې ډلې خلکو خبره را نقل شوې ده چې د دا ډول کړنې عزم او اراده یې لرله. دا خبره د تحسین او یا په داسې انداز کې نه ده بیان شوې چې له هغې څخه د پیروي کولو طرف یې ښکاره شي. ترڅو چې د چا د عصمت خبره ثابته نه وي د هغوی عزم خو یوه خوا پرېږده عمل یې هم د تقلید وړ نه دی. او هغه څه چې د دوی په کړنو باندې اعتماد نور هم کمزوری کوي د قتاده رحمه الله روایت دی چې دا خبره یې د پادشاهانو او امیرانو بللې ده.
(روح المعاني ۵ ټوک ۳۱-۳۲ مخونه)

جوړ شوي یادګار پورې محدود پاتې نه شو بلکې په تاریخ او ادیانو کې د هغوی نوم د تل لپاره ژوندی پاتې شو، په اړه یې د ېر بحثونه او اختلافات را منځته شول چې په پایله کې یې د ېرې ډلې او فرقې جوړې شوې او د ول د ول فکري مکتبونه را منځته شول او د تل لپاره دا یوه محبوبه او په زړه پورې موضوع شوه لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا.[۱]

ژباړه: ځینې خلک به ووایي چې هغوی درې او څلورم یې سپی وو. او ځینې به ووایي چې پنځه او شپږم یې سپی وو. دا ټول د غیبو کاڼي ویشتل دي. او ځینې نور به ووایي چې اووه تنه وو او اتم یې سپی وو. ای محمده! ورته ووایه چې د هغوی پوره شمېر زما رب ته ښه معلوم دی، ډېر لږ خلک د هغوی په شمېر پوهېږي. ته د سر، سري خبرې پرته د هغوی په برخه کې له خلکو سره بحث مه کوه او مه له چانه د هغوی په هکله پوښتنه کوه.

په ماده د ایمان بریا

په همدې ځای کې د کهف سورت له څلورو کیسو څخه دغه لومړۍ او تل ژوندۍ کیسه ختمېږي په کومه کې چې د ایمان او مادیت اړ او دوړ او کشمکش بیان شوی دی، یا په بل عبارت سره په کومه کې چې په اسبابو د اعتماد او د اسبابو په خالق باندې د اعتماد کشمکش بیان شوی دی. دغه کیسه په مادیت باندې د ایمان د بریا او د اسبابو په خالق باندې په

[۱] د کهف سورت ۲۲ ایت.

ریښتیني اعتماد، صدق او یقین سره ختمه شوې ده.

هغو مؤمنو او ریښتینو زلمیانو د مادیت په مقابل کې ایمان غوره کړ اخرت ته یې په چټکه او نغده ګټه باندې ترجیح ورکړه، هغوی له ایمان سره د غربت او ملنګۍ ژوند غوره کړ مګر له کفر سره یې د دولت او امارت ژوند خوښ نه کړ، هغوی دا غوره وبلله چې له خپل وطن، اهل، عیال، له دوستانو او ملګرو څخه لیرې ژوند وکړي او د ژوند له هر خوند او د قدرت له هر عزت څخه بې برخې پاتې شي، خو د یوې لحظې لپاره یې هم غوره نه کړ چې خپل تندی په شرک باندې داغدار او عیبي کړي، د نفس بنده ګان او د هیلو پالونکي جوړ شي، له ګناه او سرکښۍ او له ظلم او تشدد سره مرسته کوونکي شي. هغوی د نفس تر غوښتنو ډېر د روح غوښتنو او د عقل تر غوښتنو ډېر د ایمان غوښتنو ته پاملرنه وکړه او په روح او ځان سره په هغو کې بوخت شول او وروسته دا ثابته شوه چې هغوی ډېر لیرې فکر کوونکي، دقیق او حقیقت پېژندونکي وو، او بل دا چې د چارو ښې پایلې د تقوا د خاوندانو په لاس کې دي. هغوی تر اسبابو د اسبابو د خالق لور ته د تېښتې لاره غوره کړه او په دې لاره کې یې هر تکلیف او هرې قربانۍ ته ځانونه تیار کړل، پایله دا شوه چې اسباب د هغوی تابع شول او د وخت پرونی حکومت (چې له ظلم او تشدد څخه د نجات پخاطر یې هغوی پټ شوي وو) هم اوس د هغوی ملګری شو.

د اصحاب کهف کیسه د ایمان، ځوانمردۍ، استقامت، ثابت قدمۍ جهاد او قربانۍ هغه کیسه ده چې د انسانیت، حق او عقیدې په تاریخ کې په وار وار سره تکرارېږي او دا د دې خبرې دلیل دی چې اسباب د الهي ارادې تابع دي او دغه اراده د ایمان او نېک عمل تصدیق او تائید کوي نو ځکه د مؤمن لاره یوازې دا ده چې د ایمان او نېک عمل په مرسته دغه الهي اراده د خپل ځان لور ته متوجه کړي او ځان د الله ﷻ د نصرت او

تائيد جوگه کړي.

مخکې تر دې چې قرآن کريم خپله دويمه کيسه (چې د دوه باغونو د څښتن اړوند ده) پيل کړي رسول الله ﷺ ته سپارښتنه کوي څو د الله ﷻ په رسۍ او په هغه تر ټولو لوی او قوي سبب، ټينګه او قوي کړې باندې منګولې ټينګې کړي کومه چې د قران او ايمان لاره ده. قرآن کريم رسول الله ﷺ ته دا سپارښتنه او وصيت هم کوي څو د هغو مؤمنانو ملګري وکړي چې د ايمان، يقين، معرفت، ذکر او دعا له لوی دولت څخه برخمن او نېک بخته شوي دي، که څه هم په مادي لحاظ او د دنيا د اسبابو له پلوه د هغوی برخه کمه وي، له هغو غافلو او جاهلو انسانانو څخه د ليرې والي سپارښتنه ورته کوي چې له ايمان، معرفت او يقين او د هغو له اثراتو لکه ذکر او دعا څخه محروم دي، که څه هم په مادي لحاظ اوچت او د دنيا د اسبابو او نعمتونو لويه برخه ورسره وي.

په حقيقت کې دا يو عام وصيت دی او هر هغه څوک يې مخاطب دی چې قران مني او د قران تلاوت کوي، بلکې عام مؤمنان د دغه وصيت منلو ته تر بل هرچا ډېر محتاج دي او هغوی ته تر هرچا مخکې په دغه وصيت باندې د عمل کولو اړتيا ده.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا.[1]

ژباړه: او له هغو کسانو سره خپل زړه د اډمن کړه چې خپل رب سهار او ماښام رابلي. او د هغه خوښي ترلاسه کول يې يوازينی هيله وي. ستا

---

[1] د کهف سورت ۲۸ ايت

سترګې باید له هغوی نه وانهوړي ایا ته د دنیا ښکلا خوښوي؟ او د هغه چا مننه مه کوه چې د هغه زړه مو له خپل ذکر نه غافل کړی، په خپلو خواهشاتو پسې روان او د ژوند کاریې له پولې ور اووښتی دی.

د اصحاب کهف او په هره زمانه کې د مؤمنانو او د معرفت د خاوندانو پلان او کړنلاره همدا ده چې ایمان، نېک عمل او له الله ﷻ سره روحاني اړیکې او تعلق ته په مادي اسبابو او ظاهري اشکالو باندې ترجیح ورکوي، د مادیت، ماده پالونکو او بیرغ وړونکو په وړاندې یې تل د بغاوت بیرغ لوړ ساتلی دی او د دنیا ښکلا ته یې هېڅ وخت د قدر او عزت په سترګه نه دي کتلي او همدا د کهف سورت پیغام او د قرآن کریم بلنه ده، لکه چې وایي: وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ. [1]

ژباړه: او د دنیوي ژوند هغه ځل بل ته سترګې مه نیسه چې مونږ مختلفو خلکو ته د ازمېښت لپاره ورکړی دی. او ستا د رب له لوري پاکه روزي، خورا غوره او ډېره پایښت لرونکې ده.

په دجالي تهذیب کې د مادې او ماده پالو خلکو تقدیس

مادي تهذیب (چې ښکاره او موجوده شکل ته یې دجالي تهذیب ویلی شو) په پوره ډول سره او قدم په قدم د دغه (قراني) روح او بلنې مخالف دی او په مکمله توګه یې مخالف لوري ته روان دی، مادي تهذیب د مادې او د مادې د بیرغچیانو په لویی، پاکی او د هغوی په محبت او اطاعت باندې ټینګ ولاړ دی، د دغه تهذیب ټول ادبیات او فلسفه (نثر، نظم، صحافت،

[1] د طه سورت ۱۳۱ ایت

ناول، ډرامه او د تاریخ د ټولو ډولونو څانگې) د شتمنو، مادي قوت، سیاسي او اقتصادي قدرت لرونکو خلکو په بې ځایه ستاینو او ښه راغلاست باندې ډک دي، او تل هڅه کوي څو ماده پالونکي د خدای په توگه لوړ، نه فنا کېدونکي او بې بېلگې وښايي، او تل له هغوی څخه د نقل، تقليد، اطاعت او پيروۍ او د هغوی د موزه پاکۍ او غلامۍ کولو تشويق او هڅونه کوي.

تشدد او تیری خوښونه د مادي تهذيب ځانگړتیا ده

د دغه وحشي او د چارو له پايلو څخه د بې خبره تهذيب او د هغه د غوره نماينده گانو او چارواکو کوم انځور چې قرآن کريم وړاندې کړی دی تر هغه يې بل ډېر ښکاره انځور نه شي وړاندې کېدلای، قرآن کريم وايي: وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا.[1]

ژباړه: او د هغه چا منّنه مه کوه چې د هغه زړه مو له خپل ذکر نه غافل کړی، په خپلو خواهشاتو پسې روان او د ژوند کار يې له پولې ور اووښتی دی.

اسراف، مبالغه او له حق څخه تېرېدنه د دغه تهذيب د پيروانو د پېژندلو نښه او شعار جوړ شوی دی، په ترلاسه کولو کې اسراف، په عبثياتو او لوبو کې اسراف، په تفريح او سات تيري کې اسراف، په لگښت کې اسراف، په سياسي او ټولنيزو نظرياتو کې اسراف، که جمهوريت وي په هغه کې تر حد تېرېدنه، که مشري وي په هغه کې مبالغه، که خلطيت وي په هغه کې تعادل نه مراعات کول، که له ځانه جوړ کړي قوانين او تاکل شوي اصول او لائحې وي نو تر اړتيا زيات يې تقديس او پاکي بيانول ان

---

[1] د کهف سورت ۲۸ ايت.

تردې چې د ويښته په اندازه له دغه قوانينو څخه کمول روا نه بولي او له دغه لوائحو څخه مخ گرځوونکی داسې مجرم بولي چې د هيڅ عزت او شرافت وړ او د هيڅ احترام لائق نه دی. او په بدلون راوستلو کې افراط يعنې داسې ليونی او کم عقل بدلون راولي چې د عقل، سليم ذوق او انساني فطرت لپاره په هيڅ ډول سره د منلو وړ نه وي او په پايله کې يې انسانان د متمدنو خلکو له صف څخه وزي او د ځيروونکو حيواناتو په صف کې ورگډ يږي. [1]

لنډه دا چې په هر انتخاب او هر غوراوي کې د هغوی معامله له حد څخه تېره او له لاسه وتلې ښکاري، په هر خوځښت او هره بلنه کې يې نښې له ورايه تر سترگو کيږي، له اعتدال او توازن څخه ډېر ليرې دي او په منځلارۍ کې يې برخه ډېره کمه ده.

عدل او استقامت د اسلام د دين او اسلامي تمدن ځانگړتيا ده

کوم ژوند چې د نبوت له چينې څخه را وتلی وي د هغه ځانگړتيا منځلاري او تېنگښت دی، لکه چې قران وايي: وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا. [2]

---

[1] دغه نوي ترجيحات او دا ډول ذهنيت د اروپا او امريکا په هغه نويو خوځښتونو کې تر ټولو ډېر ښکاره دي کوم چې د حيواني ازادۍ او لوڅوالي او د ازاد گډوالي بلونکي دي او په دې ورځو کې په هغو غربي زلميانو کې په پوره ډول سره تر سترگو کېږي کومو ته چې هيپي (HIPPIES) ويل کېږي دا په حقيقت کې د هر هغه تمدن ځانگړتيا ده چې د ماديت د تخم، فکري گډوډۍ، رواني ستونزو او نا اميدۍ ښکار وي، په يونان او روم کې يو وخت دې ته ورته حالات تر سترگو کېدل چې مالومات يې د افلاطون د [رياست] له کتاب څخه ښه ترلاسه کېدای شي، په دې کتاب کې د يوناني دورې د يوه يوه يوناني زلمي انځور بيان شوی دی، د نور تفصيل لپاره [په انساني نړۍ باندې د مسلمانو د عروج او زوال اثر] ۴۵ تر ۲۴۱ مخونو پورې اتم چاپ مطالعه کړئ. ليکوال

[2] د الفرقان سورت ۶۷ ايت.

ژباړه: او هغه کسان دي چې کله مال لګوي نو نه اسراف کوي او نه بیخي لاس نیسي بلکې د دواړو په مینځ کې روان وي.

الله ﷻ د دغه قراني امت صفت په اعتدال او منځلارۍ سره بیان کړی دي، لکه چې وایي: وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا.[1]

ژباړه: او په همدې توګه مونږ تاسې یو غوره امت ګرځولي یاست ترڅو تاسې پر ګرد بشریت شاهدان واست. او پیغمبر پر تاسې شاهد وي.

په خپله رسول الله ﷺ د اعتدال او منځلارۍ پوره مثال وو.[2] الله ﷻ د اسلام د دین صفت استقامت، اعتدال او له افراط او تفریط څخه لیروالی بیان کړی دی او هغه ته یې کله د (الْقَيِّمِ) او کله د (الْقِيَمِ) په ویلو سره رسول الله ﷺ مخاطب کړی دی، لکه چې وایي: قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.[3]

ژباړه: ای محمد! ووایه چې ما ته زما رب د سمې او روغې لیارې او د ابراهیم علیه السلام د ملت ښوونه کړې ده. ابراهیم له ټولو باطلو څخه د حق

---

[1] د البقره سورت ۱۴۳ ایت. په تفسیر مدارک کې راغلي: لکه څنګه چې موږ ستاسې قبله د مشرق او مغرب تر منځ جوړه کړه همدا رنګه مو تاسې د افراط او تفریط په منځ کې کېښنوئ (۴۷ مخ). په تفسیر خازن کې دي: د دې مانا دا ده چې تاسې مو د هغه دین پیروان جوړ کړئ چې له افراط او تفریط څخه پاک دی. (۱ ټوک ۱۰۸ مخ)

[2] په هر شي کې د رسول الله ﷺ د اعتدال او منځلارۍ مراعات کول او د هغه د اعتدال او توسط صفتونه او کمالات او په دې اړه د هغه لارښوونې او سپارښتنې د سیرت په ټولو کتابونو کې موجودې دي. علی رضي الله عنه په دې اړه ویلي دي: د رسول الله ﷺ کار به تل له اعتدال سره وو، نه به یې له حق څخه کمی کولو او نه به له حق څخه تېریدلو. هغه وایي: چې کله به د دوه کارونو تر منځ د غوراوي خبره وه نو رسول الله ﷺ به هغه اسانه یو غوره کولو. (شمائل ترمذي)

[3] د الانعام سورت ۱۶۱ ایت.

په لور روان او له مشرکانو څخه نه وو.

په بل ځای کې وايي: ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ.... [۱]

ژباړه: دا روغ او سم دين دی.

په بل ځای کې وايي: فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ.... [۲]

ژباړه: ای پیغمبره! خپل مخ د روغ او سم دین په لور......واړوه.

او همدا رنگه الله ﷻ خپل کتاب هم په (الْقَيِّم) سره ستايلی دی له انحراف او کوږوالي څخه يې پاک بللی دی او د همدې کهف سورت په پيل کې يې داسې ويلي دي: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجًا (۱) قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا (۲) مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا. [۳]

ژباړه: د ثنا او ستاينې وړ هغه الله دی چې پر خپل بنده يې داسې کتاب نازل کړ چې کوم کوږوالی يې پکې نه دی پرېښی. د سمو خبرو والا دی چې د الله له لوري خلک له سخت عذاب نه وډاروي. او نيکو کارو مؤمنانو ته د ښه بدل زيری ورکړي. چې تل تر تله به هملته اوسېږي.

په يو بل ځای کې راغلي دي: رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً (۲) فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ. [۴]

ژباړه: د الله رسول ورته راغی چې پاک کتاب پرې لولي. دا کتاب له روغو او سمو احکامو څخه ډک دی.

---

[۱] د التوبه سورت ۳۶ ایت.

[۲] د الروم سورت ۴۳ ایت.

[۳] د کهف سورت ۱-۳ ایتونه

[۴] د البينة سورت ۲-۳ ایتونه

په یو بل ځای کې راځي: قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ [1]

ژباړه: په عربي ژبه قران دی هیڅ کوږوالی پکې نشته، پکار ده چې هغوی له عذاب نه ځانونه وژغوري

په دې کې هیڅ شک نشته چې د اعتدال او حق پالنې روح په دغه دین (اسلام) کې په پوره ډول سره جریان لري او د دغه دین له رګ او ریښې سره نښتی دی، د دغه دین قوانین، احکام، ښوونې او سپارښتنې، کلتور او ثقافت ټول د اعتدال تر سیوري او تاثیر لاندې دي او د دې په خلاف مادي تهذیب (چې په اروپا کې له دین او اخلاقو څخه د تیښتې په وخت را منځته شوی دی) له لومړۍ ورځې څخه له توازن او اعتدال څخه بې برخې دی، د دغه تهذیب ټولنیز نظام له حد څخه د تیرې، فکر او فلسفه یې له کوږوالي، علوم او ادبیات یې له مبالغې او بې ځایه زیاتوالي څخه ډک دي د هرې کړنې او هرې چارې په ترسره کولو کې د اوږدې او ستونزمنې لارې د غوره کولو شوق او عادت لري، په دا ډول تهذیب کې که طبیعتونه له سلامتیا او اعتدال، عقل له حق او ریښتینولۍ، ژوند له اسانۍ او سهولت، قومونه له وحدت او الفت څخه محروم او نا اشنا پاتې شي کومه د تعجب او حیرت خبره نه ده.

[1] د الزمر سورت ۲۸ ایت.

د دوه باغونو د څښتن کيسه

اوس قرآن کريم د دوه باغونو د څښتن کيسه بيانوي او دا هغه کيسه ده چې په عادي او ورځني ژوند کې تر لومړۍ کيسې ډېره را منځته کېږي، که د اصحاب کهف کيسه په سلگونو کلونو کې يو ځل را منځته کېږي خو دا کيسه هر ځای او هر وخت زموږ مخې ته راځي او ډېر ځله ښکاره کېږي. دا د يوه داسې شخص کيسه ده چې له هره پلوه تالې من او نېک بخته وو، د اسانتياوو او خوښيو ټول لوازم ورته برابر وو، دغه شخص د انگورو په څېر د خوندورې او ارزښتناکه ميوې دوه باغونه درلودل، د خورما زړه راښکونکې ونې يې تر دواړو باغونو را تاو وې او دواړه باغونه يې په خپله غېږه کې را نغښتي وو، د باغونو په منځ کې يې د کښت او زراعت ځينې ټوټې هم وې چې دا د منځنۍ کچې ژوند لپاره د نيک بختۍ او خوشحالۍ اخري پړاو وو، او همدا منځنۍ کچه د ژوند تيرولو او نورو ډېرو دنيوي چارو لپاره پيمانه ده.

د دغه شتمن او خوشحاله سړي ټوله نيک بختي او بريا يوازې د هغه تر باغونو پورې تړلې او محدوده نه وه، بلکې ټول اسباب او وسائل د هغه لپاره مسخر وو او دغه دوه باغونو به تر ټولو ښه حاصل ورکولو، لکه چې په اړه يې قرآن کريم وايي: كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا.[1]

ژباړه: دواړو باغونو ښې ميوې ورکولې او هېڅ کموالی پکې نه وو. او د دواړو باغونو په مينځ کې مو وياله هم بيه وله.

لنډه دا چې دغه ډول نيک بختي او بريا پوره شوې وه او د ارام او راحت ټول اسباب نه يوازې موجود وو بلکې پرېمانه او ارزانه هم وو.

[1] د کهف سورت ۳۳ ايت

مادي طبیعت او د هغې لنډ لید لوری

په دغه وخت کې د همدې شخص د ننه هغه مادي طبیعت خپل رنګ راښکاره کوي چې تل په حکومتي چارواکو، شتمنو، د ډېرو ځمکو په خاوندانو، قومي مشرانو، صنعت کارانو، مخترعینو، د کارخانو په خاوندانو او په فوځي کسانو کې ښکاره کېږي، دا هغه طبیعت دی چې در لودونکی یې په جدي ډول سره د مادي ترجیحاتو پابند وي او د ایمان، سم معرفت او سالمې تربیې پابندي نه کوي، د دغه طبیعت لرونکي خپله ټوله خوشحالي او نېک بختي د خپل علم، لیاقت او خپل ذهانت او زحمت لوري ته منسوبوي لکه څنګه چې تر دوی مخکې قارون هم همداسې کړي وو او ویلي یې وو: إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِي.[1]

ژباړه: قارون وویل: دا مال ما ته زما د پوهې له برکته راکړای شوی دی.

د دوه باغونو څښتن په خپل هغه ملګري باندې فخر کوي چې له دغه نعمتونو څخه بې برخې دی او په ډېر وضاحت بلکې په یوه نا روا بې ادبۍ سره ورته وایي: أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا.[2]

ژباړه: زه له تا نه ډېر بډای او د سړیو ملاتړ مې در نه ډېر دی.

هغه د خپل اقتدار او قوت په مرکز او د دولت او خوشحالۍ په مرکز کې په داسې حالت کې داخلېږي چې له خپل ځان، خپل رب، غیبي اسبابو او هغه الهي ارادې څخه بې خبره دی چې تر اوو اسمانونو د پاسه حکم کوي، د انسان او شتمنۍ تر منځ بلکې د انسان او زړه تر منځ یې ځای نیسي... دغه انسان په علمي او عملي، اخلاقي او عقلي ډول سره په خپل

---

[1] د القصص سورت ۷۸ ایت.
[2] د کهف سورت ۳۴ ایت

ځان باندې ظلم کوي او دغه ړوند مادي ذهنیت د هغه په جاهله ژبه باندې داسې اعلان کوي چې اوس نه دی زوال او پناه لري او نه د ده باغونه، هغه له حشر او نشر څخه انکار کوي، په ډېره بې عقلۍ او لوی حماقت سره وایي چې دا بریا او خوښي به تل وي او له منځه نه ځي او په دنیا او اخرت کې (که اخرت وي) یې نېک بختي له منځه تلونکې نه ده، قران یې داسې حکایت کوي: وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا (٣٥) وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً.[1]

ژباړه: بیا خپل باغ ته په داسې حال کې چې له خپل ځان سره یې ظلم کاوو، ننووت. او ویې ویل: گومان نه کوم چې دا باغ به کله له مینځه ولاړ شي. او گومان مې نشته چې قیامت به مینځ ته راشي.

هغه فکر کوي چې د گوتو په شمېر د هغو څو انسانانو له ډلې څخه دی چې هېڅکله بخت ورڅخه مخ نه گرځوي او نه قسمت ورسره بې وفايي کوي او هغه به تل تر تله او په هر ځای کې د نېک بختۍ او عزت د لوړ بام په سر لیدل کېږي.

وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا.[2]

ژباړه: او هو! بالفرض که زه د خپل رب خوا ته ور وگرځول شوم، نو هلته به له دې نه هم غوره ځای ومومم.

دا ډول خلک تل فکر کوي چې د ایمان، نېک عمل او د عبادت د تکلیف او مشقت تېرولو لپاره کومه اړتیا نشته، بلکې دا د هغوی فطري او ذاتي نېک بختي ده چې په هر وخت کې یې خوښ او بریمن ساتلی شي.

---

[1] د کهف سورت ۳۵ او ۳۶ ایتونه

[2] د کهف سورت ۳۶ ایت.

ايماني ليد لوری

د ملگري د بصيرت سترگې يې الله ﷻ د حق او ايمان لپاره پرانيستې وې او هغه ته د الله ﷻ د پېژندلو او د الله ﷻ د صفاتو او افعالو د علم تل پاتې دولت ور په برخه وو هغه پوهېدلو چې يوازې هماغه لوی الله ﷻ په دغه کائناتو کې تصرف کوونکی او د اسبابو پيدا کوونکی دی او چې کله وغواړي حالات بدلولی شي، هغه د ده په خبره باندې نيوکه وکړه او د دغه ماده پال ليد لوري يې ښکاره مخالفت وکړ، خپل ملگری يې له اصل، حقيقت او پيل څخه خبر کړ، خو دا هغه سخت او تريخ حقيقت دی چې ظاهر پال او د خپل ځان په اړه د تل نېک بخته انسان فکر کوونکي يې هميشه هېرول او له فکر څخه ايستل غواړي او له يادولو څخه يې تيښته کوي، لکه چې په اړه يې قران وايي: قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا.[۱]

ژباړه: ملگري يې په خبرو اترو کې ورته وويل: ايا ته اوس له هغه ذات نه منکرېږې چې ته يې لومړی له خاورې او بيا له نطفې نه پيدا او بالاخره يې روغ رمټ سړی درنه جوړ کړ؟

موږ ته مالومېږي چې کبرجنو او مغرورو اشخاصو ته د دا ډول خبرو اورېدل څومره سخت او بې خونده دي، ملگري يې ورته وويل چې هغه کاملا په بل لوري روان او د بل ډول ليد لوري خاوند دی او هغه ليد لوری يوازې په الله ﷻ باندې ايمان لرل دي.

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا.[۲]

---

[۱] د کهف سورت ۳۷ ايت.

[۲] د کهف سورت ۳۸ ايت.

ژباړه: خو زه، بس همغه الله زما رب دی، او زه له خپل رب سره هېڅوک نه برابروم.

بیا یې خپل ملګري ته د هغه بنسټیز حقیقت یادونه وکړه چې د کهف سورت وروباندې را څرخي او په هغه حساس ځای یې ګوته ورته کېښوده چې د دا ډول خلکو د کمزوریو رګ دی او ورته وویل: اسباب د لیدلو او منلو وړ نه دي، بلکې د منلو لائق او وړ هغه خالق دی د چا په لاس کې چې ټول اسباب او وسائل دي، د راحت او نېک بختۍ کوم اسباب او وسائل چې تر سترګو کېږي او غبطه وروباندې راځي دا نه د اسبابو کړنه ده او نه د انسان لاسته راوړنه او د ذکاوت پایله ده، بلکې دا د هغه الله ﷻ کړنه او پیدا کول دي چې هر شی یې په ښکلي او مناسب انداز کې پیدا کړي دي، دغه مؤمن شخص هڅه کوي څو په لوی حکمت او پوره نرمۍ سره خپل ملګری د الله ﷻ په قدرت باندې اعتراف کولو او د هغه د نعمتونو شکر اداء کولو ته متوجه کړي، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.[1]

ژباړه: او ته چې کله باغ ته ننوتلې نو ولې د ونه ویلې؟ ماشاء الله لا قوة الا بالله

[1] د کهف سورت ۳۹ ایت

د سورت روح او د کیسې کلي

په اصل کې [مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ] د دغه سورت روح او د ټولې کیسې کلي ده لکه چې الله ﷻ خپل نبي او د قرآن کریم هر لوستونکی دې دغه کلمې ویلو ته هڅولی دی، څو هغوی خپله معامله او خپل ټول توان او استعداد الله ﷻ ته وسپاري او د راتلونکي هره اراده او هر نیت د الله ﷻ تر مشیت پورې وتړي، لکه چې په اړه یې قران وایي: وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا (۲۳) إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا.[۱]

ژباړه: او د هېڅ شي په هکله مه وایه چې زه به سبا دا کار کوم که ودې ویلې نو ورسره وایه چې: که د الله پاک خوښه شي. او چې له یاده دې ووتله نو خپل رب یاد کړه او ووایه چې هیله من یم چې زما رب به د نیکۍ په لور له دې هم ما ته ښه نژدې لیار را وښایي.

څوک چې هر فضل او کمال الله ﷻ ته منسوبوي، په هره اراده کې په الله ﷻ باندې تکیه کوي او د هغه فضل او کرم ته امید لري نو هغه به څنګه ظاهري اسبابو، مادې او ماده پالونکیو ته خپل سرټیټ کړي او څنګه به د خپلو چارو واګې د نفس او نفساني ارادې په لاسونو کې ورکړي؟

[مَا شَاءَ اللَّهُ] او [إِن شَاءَ اللَّهُ] په ظاهري بڼه دوه ډېر اسانه او نرم الفاظ دي ډېر څله له سوچ او فکر پرته کارول کېږي او له احساس او شعور پرته په ژبه راځي، خو په حقیقت کې دواړه ډېر لوی او درانه لفظونه دي، له ژورې مانا او لوړو حقیقتونو څخه ډک دي، په ړنده ماده او انساني اراده باندې پر تکیه کولو ټینګ ګوذار کوي.

---

[۱] د کهف سورت ۲۳ او ۲۴ ایتونه.

مادي تهذيب په وسائلو او اسبابو باندې تکيه کوي

د مادي تهذيب بله ځانګړتيا دا ده چې په خپلو وسائلو او د قوت په ذرائعو باندې تر اندازه ډېر اعتماد کوي، ماده پال حکومتونه د خپلو تعميراتي او اقتصادي پروژو[1] تکميل داسې دقيق اعلانوي چې ګواکې د طبيعت او موسم تغيرات په همدې ټاکل شوې موده کې د هغوی په چارو کې هېڅ کوم خنډ او ځنډ نه شي رامنځ ته کولای، هغوی په پوره باور سره د پروژو وخت او د کار اندازه ټاکي او هغوی پرېکړه کوي چې په دومره کلونو کې به دومره عوائد ترلاسه کړي او د هغوی ملک به په خپل ځان بسيا شي او د بهرنيو مرستو له احتياج څخه به نجات ومومي، خو د الله ﷻ اراده د هغوی ټول پلانونه له خاورو سره خاورې کړي کله قحطي وي او کله سيلابونه راشي، کله باران وروسته شي او کله په کښتونو باندې افتونه رانازل شي او يا نورې داسې طبيعي پېښې را منځ ته شي چې ځاني او مالي تلفات له ځان سره ولري او له داسې لورې څخه راشي چې د انسان په خيال کې هم نه راځي، نو په پايله کې د هغوی ټول اټکلونه او پلانونه له ناکامۍ سره مخ شي.

په الهي اراده باندې ايمان او تکيه

دغه د [إِنْ شَاءَ اللَّهُ] کلمه يوازې زمونږ د انفرادي ژوند د وړو او سپکو کارونو او عادي ليدنو کتنو او سفرونو يا يوازې د نېټې ټاکلو لپاره نه ده بلکې دغه کلمه په ټولو هغو ټولنيزو کارونو او لويو پروژو باندې مسلطه

---

[1] زمونږ د دې ويلو مطلب دا نه دی چې هغوی دې پروژې نه ډيزاين کوي او يا د د علم په مرسته د عوائدو د زياتوالي هڅه نه کوي، بلکې د ويلو مطلب مو يوازې دا دی چې د طاقت دا ښکارندويي او د مالوماتو دا زياتوالی په موږ کې داسې سرکښي پيدا نه کړي چې د هغې په پايله کې د هغه الله ﷻ عظمت او لويي زمونږ له ذهن څخه ووزي څوک چې د دغه ټولو اسبابو او مسبباتو خالق دی.

ده کوم چې د ټول ملت په ژوند باندې تاثیر لري، له همدې امله د ټولو شیانو (د کوښښ، اسبابو او وسائلو د اهمیت، د قرآن کریم، نبوي سنتو او نبوي کړنلارې او د صحابه کرامو د کړنو په رڼا کې د تدبیر د غوره کولو په ګډون) په داسې یقین باندې تر سره کول پکار دي چې پرېکړه کوونکی او لومړی او وروستی شی په هر حالت کې الهي اراده، ده لکه چې په اړه یې قران وایي: وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا (٢٣) إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ.[1]

ژباړه، او د هېڅ شي په هکله مه وایه چې زه به سبا دا کار کوم که ودې ویلې نو ورسره وایه چې: که د الله پاک خوښه شي.

یوازې یو شخص مخاطب نه دی بلکې د هر وخت ټولنه، ټول حکومتونه، ادارې، ډلې او خوځښتونه مخاطب دي او له هغوی ټولو څخه د دې خبرې د اهتمام او التزام غوښتنه ده، دا د هرې هغې اسلامي ټولنې روح دی په کومه کې چې ایمان په ښه ډول سره سرایت کړی وي او د هر هغه تهذیب روح او د ژوند ماده، ده چې په غیب باندې د ایمان لرلو په بنسټ جوړ شوی او ولاړ وي او دا هغه بېلوونکی خط دی چې مادي تمدن او ایماني تمدن یو له بل څخه جلا کوي.

دغه مؤمن خپل ملګری پوهوي چې د برخو اړول او د نېک بختی او بد بختی دا ډول ویش نه ماتېدونکی او تل پاتې نه دی، د چارو واګې د تصرف او اقتدار اختیار او صلاحیت اوس هم د کائناتو د خالق په لاس کې دی، هغه اوس هم د دغه ټولو مالک دی، نېک بخته، بد بخته کولای او بد بخته، نېک بخته کولای شي، شتمن غریب او غریب شتمن کولای شي؛ نو څکه که حالات بدل شي په هغې کې تعجب کول نه دي پکار، لکه چې په اړه

---

[1] د کهف سورت ۲۳ او ۲۴ ایتونه

يې قـران وايـي: إِن تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا (۳۹) فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا (۴۰) أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا.[۱]

ژباړه، که ته اوس ګورې چې زه له تانه په مال او اولاد کې کم یم نو له خپل رب نه هیله من یم چې ستا له باغ نه ښه ماته راکړي او ستا پر باغ یو اسماني تندر راښکته او خالي وچ میدان یې وګرځوي. یا یې اوبه په ځمکه کې پرېوځي او ته یې په هېڅ شان را ونشې ویستلی.

پایله همدا شوه چې د الله ﷻ له لوري څخه یو راستول شوی راغلو او د سترګو په رپ کې دا ګل او ګلزار او شنه باغونه سپېره میدان وګرځېدل او په دې وخت کې دغه مست او بېسده شخص په سد شو او په هوش کې راغی، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَا أَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا (۴۲) وَلَمْ تَكُن لَّهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا (۴۳) هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا.[۲]

ژباړه: په پای کې د هغه د باغ ټولې میوې تباه او پر هغه لګښت چې پر باغ یې کړی وو خپل لاسونه مروړل او لیدل یې چې باغ یې پر چتونو چپه غورځېدلی نو ویل یې: کاشکې ما له خپل پروردګار سره څوک شریک نه وای ګڼلی. نه له الله پرته کومه ډله وه چې د هغه ملاتړ یې کړی وای او نه یې په خپله څه کولای شو. همغه وخت ښه څرګنده شوه چې واک یوازې له یو الله سره دی ثواب همغه ښه دی چې الله یې ورکړي او پای همغه ښه ده چې الله یې ښه کړي

---

[۱] د کهف سورت ۳۹-۴۱ ایتونه

[۲] د کهف سورت ۴۱-۴۴ ایتونه

د دوه باغونو د څښتن شرک

د باغونو د دغه څښتن د عامو مشرکینو په څېر مشرک نه وو او د قرآن کریم له نص یا اشارې څخه هم د هغه د شرک ثبوت نه ترلاسه کېږي بلکې د قرآن کریم له اسلوب او د خبرو له طرز څخه مالومېږي چې د غه شخص الله ﷻ پېژندلو او په هغه باندې یې ایمان لرلو، لکه چې قران وایي: وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا.[۱]

ژباړه: او هو! بالفرض که زه د خپل رب خوا ته ور وګرځول شوم، نو هلته به له دې نه هم غوره ځای ومومم

نو کوم شرک هغه کړی وو او په کوم یې د ندامت او افسوس لاسونه مروړل چې ویل یې: يَالَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا.[۲]

ژباړه: کاشکي ما له خپل پروردګار سره څوک شریک نه وای ګڼلی.

ښکاره او له اشکال پاکه خبره دا ده چې هغه په اسبابو کې شرک غوره کړی وو او داسې فکر یې کولو چې د هغه د ټولو خوښیو او شتمنیو سرچینه همدغه ظاهري اسباب او وسائل دي او دغه راحتونه د همدې اسبابو میوه او احسان دی، له همدې امله یې الله ﷻ هېر کړی وو او د هغه له تصرف او تاثیر څخه منکر شوی وو.

---

[۱] د کهف سورت ۳۶ ایت.

[۲] د کهف سورت ۴۲ ایت.

د موجوده زماني شرک

دا هماغه شرک دی چې د اوسنی زماني موجوده مادي تهذیب وربانديې ککړ دی، دغه مادي تهذیب طبیعي، مادي او فني اسبابو او د فن ماهرینو (SPECIALISTS) ته د خدای درجه ورکړې ده، د موجوده زماني انسانانو خپل ټول ژوند د هغوی رحم او کرم ته پرېښئ دی او فکر کوي چې مرګ او ژوند، کامیابي او ناکامي، پرمختګ او پر شاتګ، نېک بختي او بدبختي ټول د هغوی په لاسونو کې دي. د مادي اسبابو، د کائناتو د قوت او د طبیعت دا ډول پالنه او پاکي بیانول او په متخصصینو او د فن په ماهرینو باندې یې پوره اعتماد او باور کول او هغوی ته د خدای درجه ورکول یوه نوې بت پالنه او نوی شرک دی، دغه خلکو د پخوانی بت پالنې په زړمه کې (چې میراث یې له همدوی سره خوندي دی، منونکي او خوښوونکي یې اوس هم په ډېر شمېر سره شتون لري) یو نوی ډول داسې بت پرستي ور زیاته کړه چې د ایمان او بنده ګۍ رقیبه او دښمنه ده او د کهف سورت دغه بت پرستي په جدي ډول سره ننګولې او په سخته جګړه ورسره بوخت دی.

قرآن کریم د دې دنیا ژوند په هغه کښت سره تعبیر کړی چې ډېر زر له منځه تلونکی او له خاورو سره ګډېدونکی دی، لکه چې وایي: وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا.[1]

ژباړه: او ای پیغمبره! هغوی ته د دنیا ژوند په مثال سره څرګند کړه چې مونږ اوبه له اسمان نه رانښکته څمکه ورسره زرغونه او تازه شوه خو ډېر ژر

---

[1] د کهف سورت ۴۵ ایت.

زرغون څیزونه وچ کلک او بادونه یې هره خوا الوزوي او الله په هرڅه قادر او توانا دی.

قرآن کریم په نورو ځایونو کې هم د دغه لنډ او فاني ژوند همدغه انځور وړاندې کړی دی، د یونس په سورت کې وایي: إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.[1]

ژباړه: د دنیا د ژوند مثال د اوبو په شان دی چې مونږ له بره نه راښکته کړې او په دې اوبو زرغونه چې انسانان او څاروي ټول یې خوري سره ګډې او تر هغو وده وکړي چې ځمکه ښه تازه، ښکلې او د خلکو پرې ګومان راشي چې اوس مونږ کولای شو چې ګټه ترې واخلو نابېره پرې زمونږ حکم د شپې یا د ورځې راپریووځي او داسې یې تس، نس کړو ته به وایې چې پرون دلته هېڅ نه وو. په دې توګه مونږ ټول دلیلونه په بشپړ ډول فکر کوونکو خلکو ته بیانوو.

د قرآن کریم له نظره دغه ژوند چې په تل پاتې کېدو باندې یې ماده پالونکیو ایمان راوړی او چټکه ګټه ترلاسه کوونکو او خوند خوښوونکو خلکو (EPICUREANS) خپل معبود او مرکز جوړ کړی دی، یوازې همدومره حقیقت او ارزښت لري چې مخکې بیان کړل شو. قرآن کریم هغه کچې او اندازې غلطې او بې بنسټه بولي (په کومو باندې چې تنګ نظرو ظاهر پالونکو او په اسبابو کې بندي خلکو پوره اعتماد کړی دی او تر هغې پورې یې لوی لوی توقعات او ارزو ګانې تړلې دي) او ایماني اندازې

---

[1] د یونس سورت ۲۴ ایت.

د ترجیح وړ او پوره معیار ګڼي، لکه چې وايي: الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا.[1]

ژباړه: مال او ځامن یوازې د دنیا ښایست او سینګار دی نیک پاتې کارونه ستا د رب په وړاندې د غوره اجر او د غوره هیلو ارزښت لري.

د دنیا ژوند د قرآن له نظره

دلته یوه لحظه درېږو، فکر او پوښتنه کوو چې قرآن کریم د دنیا ژوند ته په کومه سترګه ګوري، په ځای او مناسب خبره دا ده چې په دې لړۍ کې یوازې قرآن کریم ته مراجعه وشي ځکه په دې اړه د مسلمانانو په اندونو او فکرونو کې ډېره ګډوډي او تیتوالی تر سترګو کېږي او د فکر د خاوندانو لید لوری او نظریات د دغه ژوند د اصلي قدر او ارزښت په اړه مختلف دي.

قرآن کریم په پوره وضاحت، قوت او صراحت سره د دغه ژوند د لنډوالي او بې ثباتۍ او د اخرت په پرتله د دغه ژوند د نه ارزښت اعلان او اظهار کوي، په یو ځای کې وايي: فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ.[2]

ژباړه: که دا سې وي نو پوه شئ چې دنیوي ګټې د اخرت په مقابل کې ډېر لږ ارزښت لري. په یو بل ځای کې وايي: اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ

---

[1] د کهف سورت ۴۶ ایت.

[2] د التوبه سورت ۳۸ ایت.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ.[۱]

ژباړه: پوه شئ چې د دنیا ژوند یوه لوبه، ساعت تېری، ظاهري سینګار، ستاسې په مینځونو کې یو پر بل ویاړ او په مالونو او اولادونو کې یو پر بل د مخکې کیدلو هڅه ده او بس. دا ژوند باران ته ورته دی چې زرغونه ځمکه یې د بزګر زړه خوښی ته بیایي بله ورځ زرغونتیا وچه او ګوري یې چې زیړه شوې او بالاخره تار په تار خواره واره بوس وي. او په اخرت کې یا سخت عذاب دی او یا د الله له لوري بښنه او خوښي. او د دنیا ژوند پرته له غولوني او تیرویستنې بل څه نه دی.

قرآن کریم په ډېر قوت او وضاحت سره دنیا د اخرت لپاره یو پل او د عمل کولو لپاره یو فرصت بولي، لکه چې وايي: إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا.[۲]

ژباړه: مونږ د ځمکې څیزونه د هغې ښایست ګرځولی ترڅو پرې انسانان وازمایو چې څوک د ښو کړنو خاوندان دي؟

په بل ځای کې وايي: الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ.[۳]

ژباړه: مرګ او ژوند یې پیدا کړي ترڅو تاسې وازمايي چې په تاسو کې د چا کړنې ښې دي.

قرآن کریم اخرت غوره او تل پاتې بولي: وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ

---

[۱] د الحدید سورت ۲۰ ایت.

[۲] د کهف سورت ۷ ایت.

[۳] د الملک سورت ۲ ایت.

وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ[۱]

ژباړه: د دنيا ژوند خو يوه لوبه او ساعت تيري ده او بې له شکه د اخرت کور د پرهيزګارانو لپاره غوره دی ايا تاسې عقل نه لرئ؟

په بل ځای کې وايي: وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ[۲]

ژباړه: هغه چې تاسې ته درکړای شوي د دنيا ګټه او ښايست دی او هغه چې له الله سره دي ګټور او تل پاتې دي، ايا تاسې له عقل نه کار نه اخلئ.

قرآن کريم د هغو خلکو ډېره بدي بيانوي چې د غه فاني، لنډې، له رنځونو ډکې او ناقصې دنيا ته په ابدي، تل پاتې، بې زواله، پراخه او له هرې چټلۍ او خطر پاک اخرت باندې ترجيح ورکوي. لکه چې وايي: إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ (٧) أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ[۳]

ژباړه: دا خبره باوري ده چې هغه کسان چې زمونږ د ملاقات هيله من نه دي او د دنيا په همدغه ژوند خوښ او زړه يې پرې تړلی او هغه چې زمونږ له ايتونو بې پروا دي. د داسې کسانو ورتګ اور ته د هغو بدو کړنو بدل دی چې په دنيا کې به يې سرته رسولې. په بل ځای کې وايي: مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ (١٥) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ

---

[۱] د الانعام سورت ۳۲ ايت

[۲] د القصص سورت ۶۰ ايت

[۳] د يونس سورت ۷ او ۸ ايتونه

لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.[۱]

ژباړه: څوک چې يوازې همدا دنيا او ښکلا يې غواړي مونږ به يې د کړنو بدل همدلته پرته له څه کموالي ورکړو. خو د دې خلکو لپاره په اخرت کې پرته له اور نه بل هېڅ شی نشته. د دې ځای ګردې کړنې يې بابېزه او ټولې هلې ځلې يې خوشې ولاړې. په يو بل ځای کې راځي: وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ (۲) الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ.[۲]

ژباړه: او د سخت او درانه عذاب هلاکت د کافرانو په برخه دی. هغه کافران چې دنيوي ژوند په اخروي ژوند غوره ګڼي، د الله د لیارې نه خلک منع کوي او هڅه کوي چې د الله لیار کږه وښايي. نو همدغه کسان په خورا لرې بې لیارۍ کې دي. په يو بل ايت کې راځي: يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ.[۳]

ژباړه: دوی د دنيوي ژوند په ښکاره اړخ پوهېږي. او له اخرت نه بالکل نا خبره دي. په يو بل ځای کې وايي: فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (۲۹) ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى.[۴]

ژباړه: نو ای پیغمبره ! له هغو خلکو مخ واړه وه چې زمونږ له پند نه يې

---

[۱] د هود سورت ۱۵ او ۱۶ ايتونه.

[۲] د ابراهيم سورت ۲ او ۳ ايتونه.

[۳] د روم سورت ۷ ايت.

[۴] د النجم سورت ۲۹ او ۳۰ ايتونه

مخ اړولی او له دنیوي ژوند پرته یې بل هېڅ هدف نه وي. هو! د دوی پوهه یوازې تر همدې ځایه ده. بې له شکه ستا رب ته هغه ډېر ښه معلوم دي چې له لیارې یې بې لیارې شوي او هغه هم ورته ډېر ښه معلوم دي چې سمه لیار یې میندلې ده. په یو بل ځای کې راځي: إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا.[1]

ژباړه: بېشکه چې دغه خلک دنیا خوښوي او راتلونکې لویه درنه ورځ پرېږدي.

یو بل ایت دی: فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ (۳۷) وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (۳۸) فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ.[2]

ژباړه: نو چا چې سرغړونه کړې وي. او د دنیا ژوند یې په هرڅه غوره ګڼلی وي. نو دوزخ یې د ورتګ ځای دی.

قرآن کریم د هغو خلکو ستاینه کوي چې دنیا او اخرت داسې سره یو ځای کوي چې اخرت ته په دنیا باندې ترجیح ورکوي او د اخرت پوره اهمیت او ارزښت ښه پیژني او د ترلاسه کولو لپاره یې زیار باسي، لکه چې وایي: فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (۲۰۰) وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.[3]

ژباړه: د الله په یادولو کې ځینې خلک داسې دي چې وایي: ای زموږ پالونکیه! موږ ته هرڅه په دنیا کې راکړه. په اخرت کې د داوړ خلکو لپاره هېڅ برخه نشته. او ځینې یې هغه دي چې وایي: ای زموږ پالونکیه! موږ ته په دنیا کې ښېګڼه راکړه او په اخرت کې هم او د اور له عذاب څخه مو

---

[1] د الدهر/الانسان سورت ۲۷ ایت.
[2] د النازعات سورت ۳۷-۳۹ ایتونه
[3] د البقره سورت ۲۰۰ او ۲۰۱ ایتونه

وژغوره. په بل ځای کې د موسی ﷺ په ژبه وايي: وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ.[۱]

ژباړه: په دې دنیا کې نیکي را په برخه کړه او په اخرت کې هم مونږ تا ته په ریښتینې توګه پناه راوړې ده.

په یو بل ځای کې د خپل خلیل ابراهیم ﷺ د ستایلو په وخت کې وايي: وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ.[۲]

ژباړه: مونږ په دنیا کې ښېګنه ورکړې او په اخرت کې به هرو مرو له صالحانو نه وي.

د اسماني دینونو او مادي فلسفو تر منځ توپیر

دلته اسماني دینونه، د نبوت ښوونې او تعلیم یا د نبوت د مدرسې فکر (که دا تعبیر سم وي) له مادي فلسفو او د هغې له ماده پرسته فکري طرز او لید لوري سره په پوره مخالفت او ټکر کې دي، مادي فلسفې ټینګار کوي چې یوازې همدغه ژوند هر څه دی، د همدې ژوند لویې او پاکي، فکر او غم خوړل او تر لوړې کچې یې مستریح او زړه راښکونکی جوړول د هغوی تر ټولو لویه او محبوبه موخه ده.

قرآن کریم چې ژوند ته په کوم نظر سره کتلي دي هغه نظر د رسول الله ﷺ په خبرو کې ښه ځلېدلی دی، رسول الله ﷺ به ډېر ځله داسې ویل: اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةْ.[۳]

---

[۱] د الاعراف سورت ۱۵۶ ایت.

[۲] د النحل سورت ۱۲۲ ایت.

[۳] دغه حدیث صحیح بخاري په کتاب الرقاق کې را نقل کړی دی.

ژباړه: اى الله! ژوند خو د اخرت ژوند دى. او رسول الله ﷺ به تل داسې دعا کوله: اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا وفي رواية: كَفَافًا.[1]

ژباړه: اى الله! د محمد د اهل رزق د اړتيا تر کچې وګرځوه، په يوه بل روايت کې راغلي دي چې د محمد د اهل رزق د کفايت او بسنې په اندازه کړه.

مستورد ابن شداد رضي الله عنه روايت کوي چې ما له رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې ويل يې: وَاللَّهِ مَا الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ فِي الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِع.[2]

ژباړه: په الله قسم چې د نيا د اخرت په مقابل کې داسې ده لکه يو څوک چې خپله ګوته په بحر کې غوټه کړي بيا د وګوري چې څومره اوبه يې له ګوتې سره راوړې دي.

د رسول الله ﷺ پاک ژوند د دغه عقيدې او روح پاکه هينداره يا انځور وو، ابن مسعود رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ به په يوه پوزي باندې استراحت کولو، او د پوزي نښې به د هغه په مبارک بدن کې ښکاره کېدلې، ابن مسعود رضي الله عنه ورته وويل: تاسې امر وکړئ چې په پوزي باندې يو شى درته هوار کړو، د دې خبرې په اورېدلو سره رسول الله ﷺ وويل: زما يې له دنيا سره څه! زما او د دنيا بېلګه د هغه لاروي ده چې د ونې تر سيوري لاندې د څه وخت لپاره دمه جوړه کړي، بيا سيورى پرېږدي او په خپله لار روان شي.[3]

عمر رضي الله عنه د ايلاء په حديث کې ويلي دي: بيا زه رسول الله ﷺ ته ورغلم او

---

[1] دغه حديث صحيح مسلم په کتاب الزهد کې را نقل کړى دى.

[2] دغه حديث صحيح مسلم را نقل کړى دى.

[3] دغه حديث احمد، ترمذي او ابن ماجه را نقل کړى دى.

هغه د پوزي په يوه ټوټه باندې ډه ډه لګولې وه، د رسول الله ﷺ د بدن او پوزي تر منځ بل شی نه وو، د پوزي نښې يې په بدن کې ښکاره کېدلې داسې يوه بالښت ته يې تکيه کړې وه چې له څرمني څخه جوړ او منځ يې له وانښو څخه ډک شوی وو، سلام مې ورته وويلو... (له څه تفصيل وروسته وايي) ما يې کور تر نظر تېر کړ، په الله قسم! په ټول کور کې يې داسې کوم شی نه وو چې سترګې ور واوړي، يوازې د پوستکي (چرم) درې ټوټې پرتې وې. ما ورته وويل: ای د الله ﷻ رسوله ﷺ! دعا وکړئ چې الله ﷻ ستا په امت باندې پراخي را ولي، ايرانيان او روميان خو د الله ﷻ عبادت هم نه کوي مګر بيا هم د دنيا ښه نعمتونه ور په برخه دي، رسو الله ﷺ د دې خبرو په اورېدلو سره را کېناست او وويل: ای د خطاب زويه! ته هم داسې فکر کوې؟ دا خو هغه خلک دي چې د خپلو نعمتونو ټول حساب يې په دنيا کې ترلاسه کړی دی.[1]

د نبوت د مدرسې طالبان او د هغوی اخلاق او کړنې

کوم شخص چې د نبوت په دغه مدرسه کې تربيه ترلاسه کړې وه، په دې رنګ کې رنګ شوی وو د هغه په ذهن او دماغ کې به تل د اخرت سوچ او فکر ګرځېدلو بلکې دغه فکر د هغه له روح او زړه سره نښتی او په وينه کې ګډ شوی وو، د دې پايله دا وه چې داسې شخص به هېڅکله د اخرت له فکر څخه نه غافل کېدو او د اخرت په بدل کې به د هېڅ شي اخيستلو ته تيار نه وو. د نبوت د مدرسې د دغه زده کوونکو او فاضلانو د هغه روح پېژندلو لپاره چې د هغوی په زړونو او دماغونو باندې مسلط او په رګونو کې يې د وينې په څېر جاري وو يوازې د علي رضي الله عنه د صفاتو او کيفياتو مطالعه کول

[1] دغه حديث صحيح بخاري په ۲ ټوک کتاب النکاح کې را نقل کړی دی.

بسنه کوي او دا د هغه انساني ښېلګې او فکري طرز یو ویاند انځور دی چې د نبوت په مدرسه او د رسول الله ﷺ د شفقت په لمن او د رحمت په غېږه کې تربیه شوی دی.

ابو صالح رضي الله عنه روایت کوي چې معاویه ابن ابو سفیان رضي الله عنه له ضرار ابن ضمره رضي الله عنه څخه غوښتنه وکړه څو د علي رضي الله عنه ځینې حالات ورته بیان کړي هغه ورته وویل: ایا ما له دې بیان څخه معاف کولای شئ؟ هغوی وویل: نه! د هغه ځینې حالات او صفتونه بیان کړئ! بیا یې ورته وویل: ایا ما له دې بیان څخه معاف کولای شئ؟ هغوی وویل: نه! له دې څخه د نه معاف کوو ضرار ابن ضمرة رضي الله عنه وویل: ښه نو واورئ! علي رضي الله عنه د ډېر پراخه هدف او ټینګ قوت څښتن وو، خبرې به یې غوڅې او پریکړه به یې په عدل سره کوله، هر لوري ته به یې علم د چینې په څېر بهیدلو او هر طرف ته به یې د حکمت بیان جاري وو له دنیا او د دنیا له ښکلا څخه یې کرکه کوله، له شپې او د شپې له تیارې سره یې مینه لرله. په الله قسم! هغه ډېر ژړېدونکی او ډېر فکر کوونکی انسان وو. لاس به یې واړولو او خپل ځان ته به یې خطاب کولو، ډېل او زیږ لباس یې خوښ وو او له ډېرې عادي ډوډۍ سره یې مینه لرله، زموږ په منځ کې به داسې اوسیدلو لکه له موږ څخه چې یو وي، موږ به چې پوښتنه کوله نو ځواب به یې راکولو، موږ به چې راغلو نو په سلام کې به یې وړاندې والی کولو او ولاړ به شو ښه راغلاست به یې ویل، که به موږ بلنه ورکړه څو به راتللو، خو موږ د هغه له دومره نیږدې والي او ژورو اړیکو سره سره بیا هم له هغه سره د رعب له امله سمې خبرې نه شوای کولای، د هغه د عظمت له امله له هغه څخه نه شوای مخکې کېدلای، چې موسکی به شو غاښونو به یې د ملغلرو د امیل په څېر ځلا کوله. د دیندارو خلکو به یې ډېر تعظیم کولو او له مسکینانو سره یې مینه لرله، قدرتمنو به له هغه څخه د غلطې پرېکړې تمه نه کوله او نا توانه خلک به یې له عدل او انصاف څخه نه مایوسه کېدل. زه الله ﷻ شاهد ګرځوم چې

ما په ځینو ځانګړیو حالاتو کې هغه داسې لیدلی دی چې شپې به خپله توره پرده خوره کړې وه، ستوري به هم بدل شوي وو او دی به په محراب کې ولاړ وو خپله ږیره به یې نیولې وه او داسې به بې قراره وو لکه مار چې چیچلی وي، د یوه غم ځپلي انسان په څېر به یې ژړل او په همدې وخت کې ما داسې الفاظ ورڅخه واورېدل: ای دنیا ایا ته زما لاره بندول غواړې، یا زما لپاره ځان ښایسته کول غواړې؟ ډېر افسوس ستا په حال دی او دا دوکه دې بل چا ته ورکړه، ما خو ته په دریو طلاقو سره طلاقه کړې یې او تر دریو طلاقو وروسته رجوع یا بېرته ور ګرځېدل نشته ستا عمر ډېر لنډ، ژوند دې ډېر خوار او خطر د ډېر زیات دی آه ! د سفر توښه څومره کمه ده او سفر څومره اوږد او لاره څومره وحشتناکه ده.[1]

ستاسې مخ ته یوه بله بېلګه هم وړاندې کېږي، دا د یوه صحابي ﷺ خطبه ده چې په یوه مشهور اسلامي ښار کې یې وړاندې کړې وه.

خالد ابن عمیر العدوي ﷺ روایت کوي چې عتبه ابن غزوان (د بصرې امیر) موږ ته خطبه واوروله، تر حمد او ثنا وروسته یې وویل: بې له شکه دنیا خپل پای ته نیږدې شوې ده، په ډېره چټکۍ سره ځای پرېږدي او روانه ده او د هغې په جام کې اوس یوازې یو څو غوړپه او یا څو څاڅکي پاتې دي او تاسې له دې ځای څخه یوه داسې کور ته تلونکي یاست چې د هغه هېڅ زوال نشته نو غوره شیان مو له ځان سره واخلئ ځکه موږ ته ویل شوي، که یوه ډبره د دوزخ له څنډې څخه ور وغورځول شي، او یا کلونه ورباندې تېر شي هغه یې تل ته نه رسېږي، قسم په الله چې همدغه دوزخ به ډکېږي ایا تاسې تعجب کوئ؟ او موږ ته ویل شوي چې د جنت د دروازې د چوکاټ د دوه څنګ لرګیو تر منځ د څلوېښت کلونو مزل دی او په هغې

[1] صفوة الصفوة لابن جوزي

بانديې داسې يو ه ورځ راځي چې د انسانانو له ازدحام څخه به ډکه وي او په يقين سره چې اوومه ورځ هم پر موږ باندي په داسې حالت کې تېرېدله چې د ونو د پاڼو په خوراک به زموږ گذاره وه، د پاڼو د ډېر خوراک له امله زموږ د خولې څنډې (وينبکي) تپي شوې، ما يو څادر درلود هغه مې دوه ټوټې کړ يوه ټوټه مې خپله لنگ کړه او يوه مې سعيد ابن مالک ﷺ ته ورکړه هغه لنگ ورڅخه جوړ کړ او نن موږ هر يو د يوه لوى ښار امير يا والي يو، او زه په الله ﷻ باندې له هغه حالت څخه پناه غواړم چې په خپل نظر کې لوى او د الله په وړاندې ووړ وم.[۱]

نوى ذهنيت او د اخرت د عقيدې کمزورې ترجماني

کوم ذهنيتونه او کوم خوځښتونه چې له ايمان څخه په پوره ډول سره خړوب شوي نه وي او چا ته چې د رسول الله ﷺ د دغه مدرسې مستقيمه ښوونه او روزنه ور په برخه شوې نه وي، هغوى دا ډول فکر او عقيده او يا داسې ذوق او لومړيتوب (د اخرت فکر) په پوره ډول سره نه شي هضم کولاى او له داسې فکر سره يې ډېره اړيکه نه وي، هغوى تل د داسې شيانو په اړه په کشمکش کې وي او يا د دا ډول عقيدې د يادولو په وخت د هغه په بدن کې د وينې هغه گرمي نه تر سترگو کېږي کومه چې د نبوت له مزاج سره د برابرو او اړيکه لرونکو انسانانو په بدن کې ليدل کېږي، دغه اشخاص له داسې عقيدې څخه تېښته کول غواړي او يا وايي چې دا رنگه خبرې د يوې ځانگړې زمانې او خاص چاپېريال لپاره وې او د هغو لپاره څه ځانگړي اسباب وو، مگر دا يو ښکاره حقيقت دى چې قرآن کريم او نبوي احاديث له دغه روح څخه ډک دي او دا هغه سم اسلامي مزاج يا اسلامي روح دى چې يوازې د نبوت په مدرسه کې ترلاسه کېداى شي. هر کله چې قرآن کريم او

---

۱ صحيح مسلم په ۲ ټوک کتاب الزهد کې را نقل کړى دى.

نبوي سيرت ته په يوه چاپېريال کې د خپلو کړنو د تر سره کولو او يا د يوه داسې نسل برابرولو فرصت ترلاسه شوی چې له بهروني تاثيراتو څخه محفوظ وي، پالنه او روزنه يې يوازې په اسلام سره شوې وي نو د دغه نسل خميره، مزاج، ذهنيت او روح يوازې همدا وي چې له دنيا، د دنيا له ښکلا او تر اړتيا له زياتو شيانو څخه ځان ژغوري، د بسنې او کفايت په اندازه باندې قناعت کوي، د اخرت فکر ورسره وي او له هغه شيانو سره مينه لري چې په اخرت کې گټه رسوي، د الله ﷻ په وړاندې د درېدلو شوق لري، کوم شی چې له الله ﷻ سره دي هغه ته په دنيا باندې ترجيح ورکوي، له ايمان سره د ژوند پای او د الله ﷻ په لاره کې مرگ ته ښه راغلاست وايي. دا د مؤمنانو هغه ټولی او هغه انساني بېلگه ده چې په ژبو يې په ناڅاپي ډول سره اوس هم کله نا کله د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ﷺ او پخوانيو لومړنيو دغه جمله راځي: غَدًا نَلْقَى الْأَحِبَّةَ مُحَمَّدًا وَحِزْبَهُ.[1]

ژباړه: سبا له دوستانو سره ليدنه کېږي، له محمد ﷺ او د هغه له ډلې سره.

د نبوي دعوت او اصلاحي دعوتونو تر منځ تو پير

ځينې خوځښتونه او بلنې په اخرت باندې د ايمان لرلو ترجماني او تشريح په ډېر ښه ډول سره کوي، په پوره تفصيل او په ډېره زړه راښکونکې بڼه سره د هغه حکمتونه، گټې او په ژوند باندې يې ښه او خوندور تاثيرات او په اخلاقي نظام کې يې د اهميت يادونه کوي خو هر ذهين انسان او يوه شخص دا محسوسوي چې په اخرت باندې ايمان لرل يوه پيدا ابينستي اړتيا او اصلاحي حاجت دی چې له دې پرته اسلامي ټولنه خو په خپل ځای پرېږده، بلکې يوه سالمه ټولنه او يو اصلاح شوی ښار هم نه شي را منځته

---

[1] دغه د بلال ابن رباح الحبشي ﷺ جمله ده چې احياء العلوم د ابن ابی الدنيا په روايت سره را نقل کړې ده.

کېدلای، دا ډول کوښښونه که څه هم د ځينو لاملونو له امله د ستايلو وړ دي مګر د انبياؤ عليهم السلام له فکري طرز او کړنلارې، د هغوی له سيرت او د هغوی د خلفاؤ او نائبانو د ژوند له طريقې څخه په ښکاره ډول سره بېل او مختلف دي، په دې دواړو کې توپير او فرق دا دی چې لومړی ډول (د انبياؤ عليهم السلام طريقه) د ايمان، وجدان، احساس، شعور، ذوق او شوق نوم دی، هغه يوه داسې عقيده ده چې د انسان ټول احساسات او جذبې په خپل کنټرول کې راولي، او دويمه تګلاره بيا د دغه عقيدې په قانوني ډول سره د منلو ښکاره بڼه ده، د لومړۍ کړنلارې خلک چې کله د اخرت يادونه کوي نو په خوند، لطف، کيفيت او بې حالۍ سره يې کوي او په ډېر قوت، ګرمې وينې او پوره يقين سره اخرت ته بلنه کوي، خو د دويمې کړنلارې خلک د يوې اخلاقي او ټولنيزې اړتيا تر کچې د اخرت يادونه کوي، د ملي اصلاح او اخلاقي نظم له جذبې څخه اخرت ته بلنه کوي؛ ښکاره خبره ده چې د جذبې، وجدان، ذوق، کيفيت او د منطق او ټولنيزو مصالحو تر منځ ډېر لوی توپير شتون لري چې دلته يې د يادولو اړتيا نه تر ستر ګو کېږي.

د قوت سرچينه او د همت تر ټولو لوی خوځوونکی

په اخرت باندې داسې ژور او قوي ايمان لرلو او اخرت ته په دنيا باندې ترجيح ورکولو، د دنيا او د نيا له ښکلا او د ژوند له خوندونو څخه ځان ژغورلو بيا هم د رسول الله ﷺ ملګري د دنيا او انسانيت له قيادت او لارښوونې څخه لاس اخيستنې او له ژوند څخه ګوښه والي ته اړ او تيار نه کړل، په هغوی کې يې دا جذبه پيدا نه کړه چې د ژوند اسباب ترک کړي او د حق او رينښتينولۍ لپاره له کوښښ کولو څخه لاس په سر شي، د هغوی ايمان د کمزورۍ او ماتې خوړلو باعث نه وو (لکه څنګه يې چې موږ په

وروستیو سلیزو کې گورو) بلکې د هغوی ایمان د قوت منبع، د همت او پرمختگ او د شریرو قوتونو په وړاندې د سرکښۍ بنسټ، د مېړانې، قوت او سوبې له لویو لاملونو څخه وو؛ لکه څنگه چې هغوی له دنیوي معاملو څخه ځان ژغورونکي او له اخرت سره علاقه لرونکي، په یقین کې تازه او د الله ﷻ په وړاندې د حاضرۍ او د هغه په لاره کې د شهادت لپاره ډېر تږي وو، همدا رنگه هغوی تر ټولو ډېر قرباني ورکوونکي، سربښندونکي، شجاع او بهادر وو او د حق لپاره په سربښندنه، جهاد، قربانۍ ورکولو او اسلامي فتوحات کې هم تر بل هرچا د لویې برخې خاوندان وو.

دا په اصل کې د دغه عقیدې ځانگړتیا ده، دغه عقیده په طبیعي ډول سره په خپلو منونکو کې له دې فاني ژوند سره د پریکون، په نفسي غوښتنو باندې د کنټرول، د مېړانې او حق پالنې صفتونه پیدا کوي او په دې کې هېڅ شک نشته چې اسلامي فتوحات او پرمختگونه، د اسلام عاموالی، نشر او ترویج د دغه ایمان او عقیدې د احساناتو مرهون دي.

د ایمان او رهبانیت تر منځ هېڅ اړیکه نشته

دغه عقیده (یعني په اخرت باندې ایمان لرل او د دنیوي ژوند په اړه قراني لید لوری) له هغه رټل شوي او بې خونده رهبانیت سره هېڅ اړیکه نه لري چې قرآن کریم یې ډېره بدي بیان کړې ده او له هغه رهبانیت سره هم هېڅ کومه اړیکه نه لري چې په اسلامي نړۍ کې د اسلامي تعلیماتو تر کمزورتیا او له لومړیو غوره قرونو څخه د اسلامي امت د لیرې والي او همدا رنگه د راندې لیدلوري او بهرنیو فلسفو لکه مسیحیت، بودېزم، برهمېزم او نوي افلاطونیت له اثر څخه را پیدا شوی دی.

دغه عقیده د دنیا د حق له تلف کولو او د هغې له سم ارزښت څخه له

انکار کولو پرته د اخرت په ترجیح او غوراوي باندې ولاړه ده، د دغه عقیدې بنسټ د اخرت لپاره هڅه او زیار ایستل دي، د حق او صداقت لپاره مسلسل کوښښ کول دي، د تل پاتې ژوند د ترلاسه کولو لپاره د عارضي او پناه کېدونکو خواهشاتو او غوښتنو په قرباني کولو او د الله ﷻ د رضا حاصلولو لپاره په هڅه کولو باندې ولاړه ده او په دې کې هېڅ شک نشته چې مسلمانان د دغه عقیدې د کمزورۍ له امله کمزوري شوي دي، د مسلمانانو نوی نسل چې نن په هوس او خواهشاتو کې را گیر دی، د هغوی لپاره د دغه عقیدې تجدید او له سره نوي کول او په مسلمانانو کې يې د خورولو ډېره او تر هر وخت زیاته اړتیا ده، د مسلمانانو ترازو تر هغه وخته پورې نه برابرېږي او د مسلمانانو ایمان تر هغه وخته پورې نه پوره کېږي ترڅو چې هغوی خپل ژوند د قران په هېنداره کې ونه گوري او دا هغه نقطه ده چې مادي فکري لید لوری په سخت ټکر کې ورسره واقع دی، کوم خلک چې په مادي فلسله او د هغې په پالنه کې گرفتار دي، نفس او خواهشاتو مهار کړي دي او یوازې د دنیا د خوښیو، ترقیو، ارام او راحت غوښتونکي دي او له دې پرته نور هېڅ نه غواړي، هغوی دغه ډول فکري لید لوری په هېڅ ډول سره نه شي منلای او له دې فکر سره په هېڅ صورت کې سولې او جوړ جاړي کولو ته تیار نه دي.

د کهف سورت د دغه ماده پال فکري لید لوري تردید کړی او په دغه مادي مذهب او د هغه په بیرغ وړونکو يې سخت گذار ونه کړي دي، د کهف سورت د دغه ژوند هغه یوازینی انځور وړاندې کړی دی چې سم او له حقیقت سره برابر دی، که څه هم ډېر خلک به ورباندې خوښ نه وي

د موسی او خضر علیهما السلام کیسه

اوس موږ دریمه کیسه پیل کوو چې د موسی ﷺ او خضر ﷺ کیسه بلل کېږي او دا په اصل کې د دغه ژوند او دغه نړۍ کیسه ده چې موږ ټول پکې اوسېږو. له دې کیسې څخه په ډېر عملي ډول، پوره وضاحت او په غیر عادي توګه سره دا خبره ثابتېږي چې د دې نړۍ تر ټولو مالوماتو او کشفیاتو هاخوا نور ډېر نا مالوم څیزونه هم شتون لري او د هر انسان (که څه هم ډېر لوی عالم وي) تر مالوماتو یا پېژندل شویو شیانو، مجهولات ډېر دي. انسان تل په خپل لید او حواسو باندې خپله رایه جوړوي او له همدې امله له هغه څخه ډېر ځله تېروتنې تکرارېږي او تکرې خوري که همدې انسان ته د ژوند رازونه ښکاره شي، د رمزونو، اسرارو او باطني معاملاتو علم ولري نو په رایه کې به یې تر لوړې کچې بدلون راشي او له خپلو ډېرو پرېکړو څخه به شاتګ غوره کړي. له دې کیسې څخه موږ ته د دې خبرې ثبوت ترلاسه کېږي چې د انسان رایه، پرېکړه، د مسلک غوراوی، احساس او خیال یې هېڅ یو هم د تکیې او ډاډ وړ نه دي او پردې سربېره په دغه کائناتو او مخلوقاتو باندې احاطه کول هم ممکن نه دي او په اړه یې د خپلې رایې په ښکاره کولو او پرېکړه کولو کې له تلوار څخه کار اخیستل، په خپله رایه او احساساتو باندې ټینګار کول مناسب نه دي دا ژوند ډېر مبهم، پیچلی او یو تربل لاندې دی، کائنات ډېر لوی او پراخه دي، ځای په ځای د هغوی پټ له ښکاره او پای له پیل څخه جلا دی، په دې ژوند کې دومره لویې لویې معماګانې، چیستانونه او پیچلي سوالونه پراته دي چې انسان یې له خپل ټول ذهن، علم، هڅو او ارزو ګانو سره سره لا تر اوسه د حل کولو توان نه لري، ډېرې داسې غوټې شته دي چې له خپل ټول پرمختګ او ترقۍ سره سره یې بیا هم انساني علم له خلاصولو څخه عاجز دی، که ورځني ژوند ته فکر وکړو نو هغه هم په لویو تېروتنو، چټکو پرېکړو، جذباتي او ګړندیو اقداماتو او سرسري افکارو او خیالاتو باندې

چټل تر سترګو کېږي، که د دغه لويو او پراخه کائناتو علم او په هغو کې پوره ازادي او مکمل اختيار انسان ته ورکړل شي نو په ټوله نړۍ کې به فساد خور کړي، د نسل او زراعت د تباهۍ او هلاکت لامل به شي، د دې علت يوازې دا دی چې د انسان ليد لوری لنډ او کړنې يې محدودې دي، تلوار او عجله يې په خميره کې ګډ او بې صبري يې له وينې سره خلط ده.

د موسی او خضر عليهما السلام تر منځ

د دغه لوی او مهم حقيقت د ثابتولو او ښکاره کولو لپاره (چې په ټولو اديانو او په غيب باندې د ايمان لرلو بنسټ دی) الله ﷻ د خپلې زمانې تر ټولو لوی شخصيت غوره کړ چې نه يوازې د علم بلکې د خير او اصلاح د لويې برخې څښتن هم وو، دا هغه موسی ﷺ دی چې د اولو العزم انبياؤ عليهم السلام له ډلې څخه دی، هغه يو ځل د بني اسرائيلو په وړاندې د تقرير کولو لپاره ولاړ وو چې ورڅخه وپوښتل شول: تر ټولو د ډېر علم څښتن څوک دی؟ هغه ځواب ورکړ چې: زه! الله ﷻ د هغه دغه ځواب خوښ نه کړ؛ ځکه چې علم يې د الله ﷻ په ځای خپل ځان ته منسوب کړی وو، هماغه وو چې الله ﷻ وحې ورته را ولېږله او ورته وويل: په مجمع البحرين کې يو بنده له تا څخه د ډېر علم څښتن دی.[1]

عجيب او غريب حالات

اوس د موسی ﷺ سفر له داسې يوه انسان سره پيل کېږي چې الله ﷻ په خپل ځانګړي رحمت سره نازولی او خپل خاص علم يې ورپه برخه کړی وو، د موسی ﷺ علم او فهم له حقيقت او رايه يې (چې تائيد يې په ظاهر سره کېږي) له واقعيت سره په دريو ځايونو کې ټکر کوي.

---

[1] صحيح بخاري ۲ ټوک (کتاب التفسير)

په کومه کښتۍ کې چې دوی سفر کوي او د کښتۍ مالک یې په وړیا ډول سره انتقالوي، خضر همدغه کښتۍ ماته کړه او موسی علیه السلام د خضر له دې کړنې سره خپل مخالفت ښکاره کوي او د خپل علم او ظاهري حالت له غوښتنو سره سم له هغه څخه د دغه کړنې لامل غواړي، خضر داسې یو بېګناه انسان وژني چې معصوم ماشوم دی او مور او پلار یې هم له هغه سره کوم بد چلند او بده معامله نه ده ترسره کړې، همدا رنګه په داسې یوه کلي کې چې کلیوال د هغوی له مېلمستیا څخه انکار کوي خو خضر یو غورځېدلی دېوال له مزد اخیستلو پرته ترمیموي، دا د خضر هغه عجیبې او غریبې کړنې او په فکر کې نه راتلونکې خبرې وې چې د موسی علیه السلام په زړه کې یې حیرت او تعجب را پیدا کړی وو او هغه یې په تکراري ډول سره په سوال کولو باندې اړ کړی وو.

هغې کښتۍ چې په سفر کې یې د دوی مرسته کړې وه د هغې حق دا وو چې ساتنه یې وشي نه دا چې ماته کړل شي، همدا رنګه د کښتۍ مالک چې له دوی سره کوم چلند کړی وو د هغه غوښتنه دا وه چې باید په احسان سره د هغه یادونه وشي او هغه ته د ښېګڼې او خیر رسولو هڅه وشي، د دغه معصوم ماشوم حق دا وو چې له هغه سره د شفقت او مینې چلند وشي او د هغه روزنه او پالنه ترسره شي، د کوم کلي خلکو چې له دوی سره تر هغه کچې د ناځوانۍ او زړه تنګۍ ښکارندویي کړې وه چې د خپلې زیاتې ډوډۍ او ابو لوره یې هم په دوی نه درلوده د هغوی حق دا وو چې له هغوی سره دا ډول د مرستې او تعاون چلند ونه کړل شي، خو خضر په ښکاره ډول سره د هرې معقولې خبرې او هر رسم او رواج مخالف تر سترګو کېږي او په دغه درې واړو حالاتو کې یې داسې رویه غوره کړې ده چې عقل یې نه شي تائیدولی، منطق یې نه مني، ذوق او وجدان ورڅخه انکار کوي موسی علیه السلام چې د الله جل جلاله نبي او د نورو خلکو په پرتله ډېر غیرتمن او حساس انسان وو او هیڅ ډول غلطه کړنه یې نه شوای زغملای، نو له فهم

څخه د دغه لیرې خبرو او کړنو په ورانديې پټه خوله نه شوای پاتې کېدلای هغه به خپله کړې ژمنه هېره کړه او په پای کې به یې د خپل مخالفت او حیرت په ښکاره کولو سره وویل: لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا.[1]

ژباړه: په رښتیا چې ډېر بد او نا منلی کار دې وکړ.

څومره جالب وي حقیقتونه چې ښکاره شي

خضر د موسی ﷺ د پوښتنو ځوابونه بل وخت ته پرېږدي او هغه ته له ځواب ویلو پرته په پوره صبر او لوی دادٍ سره خپلو کړنو ته تر هغه وخته ادامه ورکوي څو سفر په بریا سره خپل منزل ته رسېږي، په دې وخت کې بیا له ټولو هغه رازونو څخه پرده پورته کوي چې په دغه پېښو کې نغښتي وو او د موسی ﷺ لپاره ډېر حیرانوونکي او د پام وړ وو، چا چې یو ځل هم په قرآن کریم کې دغه کیسه لوستې وي نو هغه ته په پوره ډول سره دا خبره ثابتېږي چې خضر په حقه وو او هغه چې هرڅه وکړل سم یې وکړل هغه په دغه دریو ځایونو کې د لوی حکمت او اوچتې هوښیارۍ ثبوت وړاندې کړ، هغه د نیکۍ په ځای کې بدي او د بدۍ په ځای کې نیکي نه ده کړې، د کښتۍ په ماتولو سره یې دا احسان وکړ چې کښتۍ یې له غصب کېدلو څخه خلاصه کړه، د دې لامل دا وو چې د وخت پادشاه د کښتیو په هڅه کې وو او هره جوړه کښتۍ یې غصب کوله، خضر په کښتۍ کې د وړیا سپرلۍ بدله داسې ورکړه چې کښتۍ یې د پادشاه له ظالمانه تصرف څخه وژغورله

د ماشوم له مور او پلار سره د خضر احسان دا وو چې دغه ماشوم د هغوی لپاره په راتلونکي کې فتنه جوړېدونکی وو، که هغه ژوندی پاتې شوی وای نو مور او پلار یې د سرکښۍ او کفر تر پولې رسول، خضر فکر

[1] د کهف سورت ۷۴ ایت.

وکړ چې د یوه ساعت ژړا د ټول ژوند له ژړا او تر مرګ وروسته له ژړا څخه غوره ده، د ماشوم بدل ممکن دی مګر د ایمان بدل او عوض ممکن نه دی، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا (٨٠) فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا.[١]

ژباړه: او د کوچني خبره داسې وه چې د هغه مور او پلار ښه مؤمنان وو. مونږ وډار شوو چې څوی به یې په سرغړونه او کفر کې وغورځوي. نو څکه مونږ وغوښتل چې د هغوی رب، د څوی په بدل کې بل داسې اولاد ورکړي چې په اخلاقو کې له هغه غوره او د مهربانۍ هیله ورته ډېره وي.

مات او نړېدلی دیوال یې ځکه سم کړ چې هغه د یتیم ماشوم ملکیت وو او تر همدې دیوال لاندې د یتیم خزانه او شتمني خښه وه، که دیوال غورځېدلی وای نو د خزانې راز افشاء کېدلو، غله راتلل او دغه شتمني یې لوټ کوله او هغه یتیم چې د دې خزانې اصلي مالک او ریښتنی وارث وو هغه محروم او بې برخې پاتې کېدلو، او همدا رانګه دا خبره په پوره وضاحت سره ورڅخه ثابتېږي چې پاکې کړنې په ژوند کې هم ګټه رسوي او تر مرګ وروسته هم، کله چې الله ﷻ د یوه صالح انسان اولاد نه ضائع کوي نو په خپله صالح انسان به څنګه ضائع کړي او څنګه به یې له ملګري او مرسته کوونکي پرته یوازې پرېږدي، په دې اړه قرآن کریم وایي: فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ.[٢]

ژباړه: نو الله پاک د دا ډول نیکو کارانو بدل نه ضائع کوي.

---

[١] د کهف سورت ۸۰ او ۸۱ ایتونه

[٢] د یوسف سورت ۹۰ ایت.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى.[۱]

ژباړه: رب يې غوښتنې ومنلې چې زه ستاسې د هېڅ کړونکي نر وي او که ښځه کړنه نه ضائع کوم.

لکه څنګه چې د خراب او فاسد تخم پايله ښکاره کېږي همدا ډول د سم او صالح تخم پايله هم ښکاره کېږي، په اړه يې قرآن کريم وايي: وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا.[۲]

ژباړه: او ديوال د ښار د دوه يتيمو کوچنيانو ملکيت وو. لاندې ترې د هغوی خزانه وه، پلار يې صالح سړی وو، نو ستا رب وغوښتل چې دواړه يتيمان پاخه زلميان او بيا خپله خزانه را وباسي. دا ستا د رب له لوري مهرباني وه. ما په خپل سر يو کار هم نه دی کړی. هو! همدا وه د هغو خبرو اصلي بڼه چې تا پرې صبر ونه شو کړای.

بشري علم کمال او د شيانو حقيقت ته نه شي رسېدلای

د پردې تر شا حقيقتونه څومره عجيب او غريب وي، د صورت او حقيقت، د ظاهر او باطن تر منځ څومره اختلاف وي، دا ژوند څومره پېچلې او څومره لوړې او ژورې لري، دا کائنات څومره مبهم او د ژوند معماګانې څومره ستونزمنې او مشکلې دي، او انسان په خپله دې دعوه کې چې علم يې په هر څه احاطه کړې او د هرې مسئلې تر حقيقت پورې رسېدلی دی

[۱] د ال عمران سورت ۱۹۵ ايت.

[۲] د کهف سورت ۸۲ ايت.

ځومره بې باکه دی، له اول نظر څخه مالومېږي چې خضر له حقیقت څخه ځومره لیرې دی او د هغه کړنه له توازن او اعتدال څخه ځومره مخالفه ده، مګر په پایله کې د هغه فهم او رایه ځومره سمه او له حقیقت سره برابره ده، له دې څخه دا خبره په پوره وضاحت سره ثابتېږي چې دا ژوند روان او جاري دی او له همدې ژوند سره د هرې زمانې لپاره نوي وسائل او نوي عجائب شتون لري او هره ورځ خپل نوی راز پرانیزي او نوي اسرار ښکاره کوي، له دې څخه دا هم مالومېږي چې علم هېڅ پای او اخر نه لري او د علم وروستۍ پوله زموږ له لاس رسي څخه ډېره لیرې ده، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ.[1]

ژباړه: او د هر لوی عالم نه پورته بل لوی عالم شته

د مادي فکر ننګونه

دغه کیسه د خپلو ټولو مضامینو او مانا وو په مټ هغه مادي فلسفه ننګوي چې وایي: ژوند یوازې هغه څه دی چې انسانان وربان‌دې پوهېږي او د کائناتو پوره علم موږ ترلاسه کړی دی او حقیقت یوازې هغه شی دی چې په سترګو لیدل کیږي په ژوند او کائناتو کې معیار یوازې [ظاهر] دی، او په همدې ظاهر باندې له ډار او خطر پرته حکم کېدای او رایه ورکول کېدای شي او انسان د دې حق او وړتیا لري چې د نړۍ او کائناتو د انتظام چارې ور وسپارل شي، د قانون جوړولو حق ور په برخه دی ځکه چې انسان په علم، عقل، مطالعه، څېړنه او هر شي کې پوره او کامل دی، تر واقعیت، د علم تر ژورو او د کائناتو تر حقیقت پورې رسېدلی دی.

[1] د یوسف سورت ۷۶ ایت

د تل لپاره د ټولو مادي فلسفو بنسټ همدغه شی دی، نوی او معاصر تمدن هم په همدغه فکر او عقيده باندې ولاړ دی، د کهف سورت (په خپلو مضامينو او ايتونو کې) په عام ډول سره او د موسی او خضر عليهما السلام کيسه په ځانګړي ډول سره په دغه بنسټ باندې سخت ګوذار کوي او له منځه يې وړي او دا کيسه د خضر ؈ په هغو ورستيو الفاظو باندې پای ته رسېږي چې وايي: ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا.[1]

ژباړه: هو! همدا وه د هغو خبرو اصلي بڼه چې تا پرې صبر ونه شو کړای.

د قران په اصطلاح کې تاويل حقيقت[2] ته ويل کېږي، همدا رنګه انسان بيړه، انکار او تېروتنه کوي ترڅو په پای کې حقيقت ورته ښکاره او [تاويل] يې مخې ته راشي.

څلورمه کيسه چې په هغه باندې دغه لړۍ پای ته رسېږي د يوه داسې شخص کيسه ده چې ايمان، صلاح او تر ټولو اوچت قوت، طبيعي وسائل او د انسانانو لپاره د پيدا کړل شويو طاقتونو تسخير يې سره يو ځای کړي دي او دغه ټول وسائل يې د سرکښو مفسدينو، ظالمو فاتحانو او جابرو پادشاهانو په خلاف يوازې د انسانيت د فلاح او نجات او د انسانيت د خدمت او سالم تهذيب د را منځته کولو لپاره کارولي دي.

---

[1] د کهف سورت ۸۲ ايت.

[2] د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله د اخلاص سورت تفسير وګورئ!

د ذوالقرنین کیسه

د ذوالقرنین د شخصیت په اړه مفسرین په یوه خوله نه دي، مشهور قول دا دی چې هغه سکندر مقدوني وو، امام رازي هم د دغه رایې تائیدوونکی او بلونکی دی او د عامو اسلامي علماوو ډېره ترجیح هم همداسې وه، مګر په حقیقت کې د دغه قول د منلو لپاره هېڅ قوي دلیل نشته ځکه په سکندر مقدوني کې هغه صفتونه بلکل نه تر سترګو کېږي کوم چې په قرآن کریم کې د ذوالقرنین لپاره بیان شوي دي، د بېلګې په ډول په الله ﷻ باندې ایمان، له الله ﷻ څخه وېره، عدل او له فتحه شویو ولسونو سره د رحم او انصاف چلند کول او د هغه لوی بند جوړلو کارنامه، دا فکر غالبا د سکندر مقدوني له تاریخ او د هغه له جنګي اخلاقو، کړنو او کارنامو څخه د بې خبرۍ له امله را پیدا شوی دی.

د ځینو معاصرو [1]فضلاوو او د علم د خاوندانو رایه دا ده چې دا هغه

---

[1] په ځانګړي ډول سره مولانا ابو الکلام ازاد د ترجمان القران په ۲ ټوک کې په دغه مسئله باندې په پوره تفصیل سره رڼا اچولې ده، د تاریخ یادونې او د یهودو د دیني کتابونو په حوالو سره یې خپله نظریه ثابته کړې ده، هغه چې څه لیکلي دي لنډیز یې په لاندې ډول دی:

تر میلاد مخکې په ۵۵۹ کال کې یو غیر عادي شخص (سائرس) په غیر عادي حالاتو کې ناڅاپه را څرګند شو او د ټولې نړۍ سترګې د هغه په لور شوې، په پیل کې د ایران پادشاهي په دوه مملکتونو ویشل شوې وه جنوبي برخې ته یې پارس ویل کېدل او شمال مغربي برخې ته یې میدیا (دا هغه برخه ده چې عرب مؤرخین یې [ماهات] بولي) ویل کېده، د سائرس د هڅو په پایله کې دغه دوه ملکونه سره یو شول او یوه لویه امپراطوري یې جوړه کړه، بیا وروسته د هغوی د فتوحاتو لړۍ پیل شوه، دا هغه فتوحات نه وو چې د ظلم، قهر او وینې توییدنې په پایله کې را منځته کېږي، بلکې دا د انسانیت او عدالت فتوحات وو چې ټوله موخه یې دا وه څو له مظلومو ملتونو سره مرسته وشي او د ځپل شویو ملکونو لاس نیوی وشي. لا ۱۲ کلونه نه وو تېر شوي چې له تورې بحیرې څخه واخله تر بکټریا (BACTRIA) (باختر) پورې د اسیا ټول لوی ملکونه د هغه په وړاندې سر په سجده شول.

په تخت تر کېناسو وروسته تر ټولو لومړی جنګ چې را منځته شو هغه د لیډیا (LYDIA) له پادشاه کرونسیس (CROESUS) سره وو، له لیډیا څخه مطلب د وړې اسیا غربي او شمالي برخه ده چې د یوناني تمدن اسیایي مرکز جوړ شوی وو او پای تخت یې سارډیس (SARDIS) وو، په دې جنګ کې

فتح د سائرس په برخه شوه، اوس نو د وړې اسیا د شام له بحر څخه واخله تر توري بحیرې پورې ټولې علاقې د هغه تر سیوري لاندې وې، هغه همدا سې په مخ روان وو ان چې تر غربي ساحل پورې ورسېد، په طبیعي ډول سره د هغه قدم دغه ځای ته له رسېدو سره سم ودرېدو ځکه د سمندر په موجونو باندې له هغه سره د سواری او تېرېدلو کومه وسیله نه وه.
کله چې سائرس د سارډیس له تسخیر وروسته په مخ روان وو نو بې له شکه چې د ایجین بحر (AEGEAN SEA) هغه ساحلي برخې ته رسېدلو چې له سمرنا سره په ګاونډ کې پرته وه، دلته هغوی ولیدل چې بحر د یوې بحیرې شکل غوره کړی دی، د بحر له څنډو څخه چټلې اوبه ورځي او هلته غونډېږي او داسې تر سترګو کېږي چې د ماښام په وخت لمر په همدغه چټله چینه یا ډنډ کې ډوبېږي.
دغه حالت قران کریم په داسې الفاظو سره بیان کړی دی: وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ. د کهف سورت ۸۶ ایت. ژباړه: لمر یې ولید چې په تورو اوبو کې ډوبېږي.
په دویم ځل یې د شرق لوري ته جګړه پیل کړه او په دې لړۍ کې مکران او بلخ ته ورسېد او هغه قبائل یې تسلیم کړل چې له ښار څخه د لیرې والي له امله یې له لمر څخه وقایه او دفاع نه لرله لکه چې په اړه یې قران وایي: وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا. د کهف سورت ۹۰ ایت. ژباړه: هلته یې ولیدل چې لمر په داسې یوه قوم راخېژي چې موږ هغوی ته له لمر پټېدلو هېڅ بندوبست نه وو ورکړی.
بیا بابل ته لاړ او په ډېر محفوظ او خوندي پایتخت کې یې یهودو (بني اسرائیلو) ته د بابل د پادشاه (بخت نصر) له ظلم او تشدد څخه نجات ورکړ نو په دې توګه د یهودو ناجي او ژغورونکی شو.
یهودو د هغه په یادونه او ستاینه پیل وکړ، له هغه څخه به یې سوالونه کول او په همدې توګه یې هغه وړاندوینې ثابتې کړې چې په دې اړه په تورات کې راغلې وې.
دریمه حمله او لښکر ایستنه یې داسې یوې علاقې ته وکړه چې د خزر بحر (Caspian Sea) یې ښي لوري ته پرېښود او د کاکیشیا (CAUCASUS) قفقاز د غرونو لړۍ ته ورسېد او هلته یې داسې یوه دره وموندله چې د دوه دیوالي غرونو تر منځ وه، او له همدې لارې څخه به یاجوج او ماجوج راتلل او خلک به یې لوټول نو همدلته یې بند (سد) جوړ کړ.
په دې خبره ټول مؤرخین په یوه خوله دي چې سائرس تر میلاد مخکې په ۵۲۹ کال کې مړ شوی دی، په ۱۸۳۸ زیږدیز کال کې د اصطخر (Passar Cadae) په کنډوالو کې د مرمرینو ډبرو یوه مجسمه تر لاسه شوه چې په سر کې یې د سیرلي په څېر دوه ښکر درلودل او دغه ښکر د میډیا او پارس د هغه دوه ملکونو رمز وو چې سائرس یو ځای کړي او د هغه تر سیوري لاندې وو او له همدې امله د هغه نوم ذوالقرنین شو، نویو مؤرخینو د سائرس حوصله او د هغه د انصاف پالونکي شخصیت او غوره اوصافو ډېره ستاینه کړې ده، په دې اړه د نور تفصیل لپاره د پروفیسور (B. GRUNDI) مقاله مرسته کولای شي. د (J.A Hammerton) لیکلي کتاب Universal History of the World دویم ټوک د وکتل شي.

شخص دی چا ته چې يونانيان سائرس (CYRUS) وايي، يهود يې [خورس] او عرب مؤرخين يې [کيخسرو] بولي.

خو زموږ په اند تر ټولو غوره رايه د شهيد سيد قطب ده، مناسب خبره ده چې په دې تړاو د هغه پوره عبارت را نقل کړل شي، هغه په [ظلال القرآن] کې ليکلي دي: له نص څخه د ذوالقرنين د شخصيت او د هغه د ځای او وخت په اړه کوم علم نه شي ترلاسه کېدای او همدا د قراني کيسو عام طرز او د پيژندلو ننبه ده، تاريخي تړاو او ټينګښت يې موخه نه وي بلکې په قراني کيسو کې له کيسې څخه ترلاسه کېدونکی پند او عبرت يوازنی هدف وي او دا خبره ډېر ځله د زماني او ځای له تعين پرته ترلاسه کېږي، زموږ په ليکل شوي تاريخ کې د يوه سړي نوم هرو مرو يادېږي چې هغه ته سکندر ذوالقرنين ويل شوی دی، خو يقيني خبره دا ده چې دغه شخص په هېڅ صورت سره هغه د قرآن کريم ياد کړی ذوالقرنين نه دی، ځکه چې دغه يوناني سکندر مشرک او بت پرست وو او په قرآن کريم کې چې د کوم يوه يادونه شوې ده هغه مؤمن، موحد، د حشر او نشر او د اخرت د ورځې منونکی وو.

ابو ريحان البيروني په خپل کتاب [الاثار الباقية عن القرون الخالية] کې ليکلي دي: په قرآن کريم کې چې د کوم ذوالقرنين يادونه شوې ده د هغه تړاو له حمير سره دی او د دې مالومات د هغه له نامه څخه کېږي ځکه د حمير پادشاهانو به له خپلو نومونو سره د [ذو] لفظ هرو مرو زياتولو، لکه [ذونواس]، [ذونيرن]، د هغه نوم ابو بکر ابن افريقش وو، هغه د منځني بحر الابيض تر څنډو پورې لښکر کشي وکړه، له تونس، مراکش او نورو ملکونو څخه هم تېر شو او هغه د افريقيه په نامه سره يو ښار جوړ کړ چې بيا وروسته د ټولې قارې نوم شو، هغه ته ذوالقرنين ځکه ويل کېږي چې د لمر تر دواړو ښکرونو پورې ورسېد.

کېدای شي دا خبره سمه وي خو د دې خبرې د سپیناوي لپاره نن له موږ سره کوم وسائل نشته، ځکه څو مره تاریخونه چې تر نن پورې لیکل شوي دي په هغو کې د ذوالقرنین پلټنه بې ګټې ده، قرآن کریم چې د هغه کوم سیرت او د ژوند حالات بیان کړي دي هغه هم د نوح ﷺ د قوم، هود ﷺ د قوم او صالح ﷺ د قوم د حالاتو د بیان په څېر دي، او د دې لامل دا دی چې د تاریخ ژوند د بشر له ژوند څخه ډېر لنډ دی، له دغه مدون او ترتیب شوي تاریخ څخه مخکې ډېر داسې واقعات شته چې تاریخ د هغو په اړه هېڅ مالومات نه لري؛ نو ځکه په دې اړه د مؤرخ فتوی د منلو وړ نه ده.

که تورات له لاسوهنو او زیاتونو څخه بچ پاتې وای نو هغه د دا ډول واقعاتو لپاره سند جوړېدای شوای، خو په هغه کې هم داسې کیسې ورګډې کړل شوې دي چې په خیالیتوب او افسانه کې یې هېڅ شک او تردد نشته په هغه کې ډېر روایات ور زیات شوي او له الهي وحې سره ګډ شوي دي، نو له همدې امله تورات هم په تاریخي پېښو کې د یقیني مرجع په توګه نه دی پاتې شوی.

اوس یوازې قرآن کریم پاتې شو چې له تحریف او تغیراتو څخه محفوظ دی، نو قرآن کریم د ټولو هغه تاریخي کیسو یوازنی سند او مرجع ده چې په قرآن کریم کې بیان شوې دي او ډېره ښکاره خبره ده چې د قرآن کریم محاکمه په تاریخ سره نه شي تر سره کېدای او دا ځکه:

الف: تاریخ تازه زېږېدلی او تنکی دی، د بشریت تاریخ د بې شمېره پېښو په اړه مالومات نه لري او قرآن کریم هماغه واقعات ذکر کوي چې په اړه یې تاریخ نه پوهېږي.

ب: تاریخ (که د ځینو پېښو او واقعاتو یادونه کړې هم وي بیا هم) یو بشري عمل دی، په بشري کړنو او اعمالو کې چې د تېروتنې، تحریف او لنډ فکرۍ کومه چټلي شتون لري هغه په طبیعي ډول سره په تاریخ کې هم

شته ده، موږ په خپله موجوده زمانه کې (چې د اړیکو او لیدنو وسائل او د تحقیق او څېړنو اسانتیاوې هم ډېرې دي) وینو چې د دغه ټولو اسانتیاوو تر څنګ بیا هم یوه پېښه په مختلفو ډولونو سره بیانېږي، همدغې یوې پیښې ته له مختلفو زاویو څخه کتل کېږي، په اړه یې تشریحات یو له بل سره په ټکر کې وړاندې کېږي چې پایلې یې هم مختلفې را وزي، په اصل کې همدغه یوه پیښه هغه حقیقي ستړه ده چې تاریخ جوړوي او په راتلونکي کې به ډېر کم د دغه پیښې په اړه بیا بحث او څېړنه تر سره شي او یا به یې معیارونه په نظر کې ونیول شي.

نو د قراني کیسو په اړه د تاریخ فتوی تر لاسه کول او ضروري بلل له ټولو هغه علمي قواعدو څخه خلاف دي چې عام انسانان پرې متفق دي، بل خوا دا خبره له هغه عقیدې سره هم په پوره ټکر کې ده چې د قرآن کریم پریکړه وروستۍ او غوڅوونکې بولي، د قراني کیسو په اړه د تاریخ د فتوی تر لاسه کولو خبره نه د قرآن کریم د منونکیو او نه هم د وسائلو په مټ د علمي څېړونکیو لپاره د منلو وړ ده، بلکې دا ډول خبرې یوازې اټکلونه قیاس او خیالات دي.

خلکو له رسول الله ﷺ څخه د ذوالقرنین په اړه پوښتنه کړې وه او الله جَلَّ جَلالُه رسول الله ﷺ ته داسې وحې وکړه چې د ذوالقرنین د سیرت په اړه ځینې ښکاره اشارې لري او له قرآن کریم پرته د ذوالقرنین د سیرت په اړه له موږ سره کوم بل ماخذ نشته، نو ځکه موږ په هغې کې له علم پرته د پراخۍ توان نه لرو او په تفاسیرو کې په دې اړه ډېر اقوال را نقل شوي دي خو په یقین سره اعتماد کول ورباندې ګران دي، مناسب خبره دا ده چې د دغه اقوالو په را نقل کولو کې له پوره احتیاط څخه کار واخیستل شي؛ په دې کې ډېر اسرائیلیات او کیسې ور ګډې شوې دي.[1]

---

[1] د سید قطب (فی ظلال القران) ۱۲ ټوک، پنځم چاپ ۸، ۹، ۱۰ مخونه

صالح او مصلح پادشاه

په هر صورت که موږ ته په ځانګړي ډول د داسې یوه شخصیت مالومات وشي او که ونه شي چې موږ هغه ته ذوالقرنین ویلای شو او ټول هغه تفصیلات ورباندې برابرولای شو چې په قرآن کریم کې راغلي دي او همدا رنګه دغه ناقص او ګونګ تاریخ چې په ډېر وروسته وخت کې ترتیب شوی دی او په پوره ډاډ سره یقین کول او د رایې ښکاره کول هم ورباندې ستونزمن دي که زموږ لارښوونه وکړي او که یې ونه کړي له دې څخه د قرآن کریم طالب او زده کوونکي ته کوم نقصان نه رسېږي ځکه د ذوالقرنین ټول اړین صفتونه زموږ مخې ته پراته دي، هغه ته الله ﷻ طاقت، وسائل، لوړ همت، حوصله او لوړ استعداد ورکړی وو، لکه چې وايي: وَآتَيْنَاهُ مِن كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا (٨٤) فَأَتْبَعَ سَبَبًا.[1]

ژباړه: او هر ډول وسائل مو ور بښلي وو. نو هغه څه وسائل ترمخه کړل

د دغه فتوحاتو دائره ډېره پراخه وه، یوې خوا ته د شرق تر اخري څنډې او بلې خوا ته د غرب تر پایه رسېدلي وو، چې په قرآن کریم کې په مطلع الشمس او مغرب الشمس سره تعبیر شوي دي، هغه تل په خپلو دغه فتوحاتو او کړنو کې صالح او مصلح، د حق پلوی، د کمزوریو غمخور او مینه کوونکی، د سرکښانو او ظالمانو لپاره د عبرت قمچینه پاتې شوی دی. د تل لپاره یې اصول او کړنلاره هغه وو کوم چې قرآن کریم د ده له ژبې څخه بیان کړي دي: قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُّكْرًا (٨٧) وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا.[2]

---

[1] د کهف سورت ۸۴ او ۸۵ ایتونه.

[2] د کهف سورت ۸۷ او ۸۸ ایتونه.

ژباړه: ذوالقرنین وویل: څوک چې د ظلم لیار ونیسي نو مونږ به یې له درنګه هغه ورېروو او بیا به د خپل رب په لور وګرځول شي او په نا اشنا عذاب به یې وربروي. او هر چا چې ایمان راوړی او نیک کارونه یې کړي نو د هغه لپاره غوره بدله ده او مونږ به هم اسان حکمونه ورکړو.

په دغه اصولو کې چې کوم پاکوالی او صداقت، په دغه پروګرام کې چې کوم کمال او اعتدال او په دغه چلند کې چې کوم د اخلاقو لوړوالی او ښه سیرت ښکاره دي د هغو تشریح او توضیح ته کومه اړتیا نه لیدل کیږي.

د خپلو پرمختګونو او فتوحاتو په زمانه کې هغه په یوه داسې قوم باندې تېر شو چې هغوی د غرونو په منځ کې اوسېدل، همېشه په خطرونو کې راګیر او د تشویشونو ښکار وو او تل به د یوه ځنګلي او وحشي قوم (چې د غرونو تر شا اوسېدل) له لوري په ننبه کېدل، په قرآن کریم او نورو اسماني صحیفو کې دغه قوم ته یاجوج او ماجوج ویل شوي دي.[1]

---

[1] په دې مسئله کې چې سید قطب کومه رایه خپله کړې ده، مونږ په پوره ډول ور سره موافق یو او هغه ویلي دي : مونږ په یقین او قاطعیت سره هغه ځای نه شو مالومولای چېرته چې د دوه درو تر منځ ذوالقرنین تیر شوی وو، او نه په ډاډ سره ویلای شو چې دا دوه درې څه وې او څنګه وې؟ له نص څخه چې کوم شی مالومېږي هغه دا دي چې ذوالقرنین یوه داسې خوړ ته ورسېد چې د طبیعي یا مصنوعي درو په منځ کې واقع وو او په هغه کې یو وروسته پاتې او کمزوری قوم اوسېدلو: لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا. ژباړه: چې په خبره پوهېدل ورته ډېر ګران وو. د کهف سورت ۹۳ ایت. (۱۳ ټوک ۱۳ مخ)

د یاجوج او ماجوج خبره، د هغوی د قوم او وطن مالومول او د هغوی د راوتلو د وخت او د بند د خرابېدو او ړنګېدو د مسئلې بحث ډېر اوږد دی او دا بحث د تفاسیرو او احادیثو په کتابونو کې د قیامت د نیږدې والي د ننبو او جنګونو د یادونې په بابونو کې بیان شوی دی، خو په پوره ډول او په یقین سره کومې پایلې ته رسېدل اسانه نه دي، له همدې امله په دې اړه چې متقدمینو او متاخرینو علماؤ کومې خبرې کړې دي (که څه هم د دغو علماوو اندازه او د کتابونو شمېر یې هم ډېر نه دی) هغه لوري ته ورتلل پکار دي، او د احادیثو د کتابونو هغه برخې په کومو کې چې د فتنو، جګړو او د قیامت د نیږدې والي تفصیلات او واقعات بیان شوي دي اوس هم د داسې یوه لوړ همت لرونکي، د

دا قوم یو له بل سره لاس او گریوان او د کورنۍ جگړې ښکار وو او د دوی ځوانان یو له بل سره په جگړه کې ښکیل وو، لکه چې قران وايي:
وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ.[1]

ژباړه: په هغه ورځ به مونږ پرېږدو چې خلک د سمندر د څپو په شان یو له بل سره موجونه ووهي.

هغوی وپتیله چې دا د هغوی لپاره یو ښه طلايي فرصت دی او الله ﷻ د هغوی لپاره د یوه قدرتمن او صالح پادشاه له غیبه چاره کړې ده، هغوی له دغه پادشاه څخه وغوښتل چې له هغه وحشي انسانانو، ظالمانو او مفسدینو څخه د دوي د ژغورنې څه لاره چاره وسنجوي او د خپلو لویو وسائلو او ډېر فوځ په ملتیا یو داسې بند او دېوال جوړ کړي چې د یاجوج او ماجوج لاره بنده شي، هغوی دا وړاندیز هم کړی وو چې په مالي ډول سره به هغوی هم په دې کار کې برخه واخلي.

دغه صالح انسان د هغوی دا وړاندیز ومنلو او له هغوی سره یې د دغه بند د جوړولو وعده وکړه او د ډېرو حریصو او تمه لرونکو پادشاهانو او حاکمانو په خلاف د هغوی مالي مرسته یې ونه منله بلکې کوم شی چې الله ﷻ ورکړي وو هغه یې مصرف کړل او له هغوی څخه یې وغوښتل چې له دې سره یوازې د بشري ځواک او هغه او سپنې او فولادو مرسته وکړي چې د هغوی په وطن کې ترلاسه کېږي، لکه چې په اړه یې قران وايي: قَالَ مَا مَكَّنِّي

دیني علومو د جوهر پېژندونکي او د تاریخ ماهر شخص ته د انتظار شپې شمېرې چې له صبر، بحث، تحقیق، پلټنې او مطالعې څخه کار واخلي او په دغه موضوعاتو باندې غور وکړي، مخلص او د سمې عقیدې ښتن وي ځکه چې دا ډېره مهمه موضوع ده، دقیقه او پراخه ده، ډېر احتیاط او زحمت ایستلو ته اړتیا لري.

[1] د کهف سورت ۹۹ ایت

فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا (٩٥) آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ[1]

ژباړه: ذوالقرنين وويل: هغه څه چې ما ته خپل رب راکړي د ډېر غوره دي نو تاسې ماته يوازې بشري قوه راکړئ زه به ستاسې او هغوى ترمنځ يو کلک ديوال جوړ کړم. د اوسپنو غټې ټوټې راوړئ.

ټول سره يو ځاى شول او د دغه مبارک او په درد خوړونکي بند په جوړولو کې يې برخه واخيسته، يوې خوا ته د دغه صالح پادشاه حکمت او صناعت وو او بلې خوا ته محنت، مزدوري او اړين توکي او فولاد موجود وو، لکه چې په اړه يې قران وايي: حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا.[2]

ژباړه: او کله چې هغه د دواړو غرونو ترمينځ د غرونو په اندازه له اوسپنې ډکه کړه نو ويې ويل: اوس اور بل او تېز يې کړئ. او چې نوى ديوال د اور په شان سور شو نو خلکو ته يې وويل: ماته ويلې مس راوړئ چې پر ديوال يې وڅځوم.

په پايله کې دغه بند جوړ شو او د همدې بند له امله ټول قوم د غرونو تر شا له اوسيدونکي دښمن څخه بچ شو، په اړه يې قرآن کريم وايي: فَمَا اسْطَاعُوا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا.[3]

ژباړه: نو ياجوج او ماجوج ونه شو کولاى چې پر ديوال را واوړي او يا يې سورى کړي.

---

[1] د کهف سورت ۹۵ او ۹۶ ايتونه
[2] د کهف سورت ۹۶ ايت
[3] د کهف سورت ۹۷ ايت

د یوه مؤمن خیر کتیا

دا هغه وخت دی چې د دغه زورور پادشاه چې د قومونو فاتح او جهان نیوونکی وو، په زړه کې ایمان خپل نور وشیندلو، د هغه په زړه کې د ځان غوښتنې او غفلت څرک پیدا نه شو او تکبر هم هغه تر خپلو سیوري لاندې نه کړای شو او هغه داسې هم ونه ویل: إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِي.[1]

ژباړه: دا مال ما ته زما د پوهې له برکته راکړای شوی دی.

بلکې هغه د دغه ټولو شیانو نسبت الله ﷻ ته وکړ او هغسې دوکه نه شو چې دغه کړنې تل پاتې او دغه بند نه ماتېدونکی وبولي هغه د فراست لرونکي او بصیرت لرونکي یوه مؤمن په توګه چې په اخرت باور لري او له انساني کمزورتیا، عاجزۍ او د زماني له لوړو او ژورو ښه خبر دی. یوازې داسې وویل: قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا.[2]

ژباړه: ذوالقرنین وویل: دا زما د رب مهرباني ده، او کله چې زما د رب وعده راغله نو دیوال به اوار کړي، هو ! زما د رب وعده حقه ده.

دا د هغه قدرتمن او یوه انسان کړنه ده چې طبیعي قوتونه او مادي وسائل مسخر کوي او د اسبابو او وسائلو واګې د هغه په لاس کې راځي، د هغه د فتوحاتو او کړنو دائره ورځ تر بلې پراخه کېږي خو د خپل مادي قوت، قدرت او پادشاهۍ د لوړوالي او پراخوالي په وروستي پړاو کې هم هغه خپل رب نه هیروي، د رب په وړاندې یې تل سر ټیټ او غاړه کږه وي، اخرت یې په یاد وي او هر وخت د اخرت لپاره هڅه او له عذاب څخه یې په ویره کې وي، د

---

[1] د قصص سورت ۷۸ ایت.

[2] د کهف سورت ۹۸ ایت.

خپل ضعف او عاجزۍ اقرار کوي، له انسانیت او کمزوریو قومونو سره د رحم چلند کوي، د حق پلوي کوي، خپل ټول قوت، استعداد، هڅه او کوښښ، اسباب او وسائل د انسانیت په خدمت، د سالمې ټولنې په جوړولو او د الله ﷻ د کلمې په اوچتولو، انسانان له تاریکیو څخه رڼا ته په را ایستلو او د مادې د بنده ګۍ په بدل کې د الله ﷻ په بنده ګۍ کې په شاملولو مصرفوي، دا هغه سیرت او کړنې دي چې سلیمان ؑ په خپله زمانه، ذوالقرنین په خپله زمانه، راشده خلفاؤ په خپله زمانه او د اسلام امامانو په خپلو زمانو او خپلو ملکونو کې تر سره کړې دي.

د کائناتو له خالق څخه سر غړونه د غربي تهذیب طبیعت دی

د تاریخ له ډېرو دردوونکو پېښو څخه یوه خورا دردوونکې او د انسانیت لویه بدبختي دا ده چې غربي تهذیب په داسې یوه زمانه کې را پیدا او پرمخ لاړو چې له دین څخه بغاوت او په غیب باندې له ایمان لرلو څخه انکار کول عام شوي وو او په داسې یوه قوم کې را پیدا شو چې د دین دعوه لرونکو یې دین د خپلو نفساني خواهشاتو، ځان غوښتنې او خپلو ګټو د پوره کولو لپاره کارولو، د هغوی تېروتنو، تعصب، وحشت، له پرمختګ څخه کرکې، د عقل او علم تر منځ فاصلې جوړولو خلک تر پوزې راوستلي وو او زیات نفرت یې ورڅخه کولو.[1] د دې پایله دا شوه چې د تمدن او صنعت، ترقۍ او پرمختګ او د ژوند نوی تنظیم یوازې په مادي بنسټونو باندې ودرېد، د ټولنې او انساني وګړو اړیکه د هغوی له پیدا کوونکي او د کائناتو له خالق سره وشلېده او دا ټول د یوې لړۍ اسبابو پایله وه په کوم کې چې طبیعت، د طبیعت پېښو الی، د حالاتو

[1] د زیات تفصیل لپاره زموږ بل کتاب [په انساني نړۍ د مسلمانانو د عروج او زوال اثر] لومړی فصل څلورم باب وګورئ.

غوښتنه او د اروپايي ملکونو د ژوند ځانګړی نظام دخل لري، د دغه تهذیب ارتقا لوی والی او پرمختګ له الحاد او اخلاقي فساد سره یو ځای شو، بل لوري ته د اسبابو او وسائلو تسخیر، د صنعت ترقي او په طبیعي علومو کې د هغوی تر پایه رسېدلو واټنونه او مسافې ورک کړل او انسان تر فضاء ور هاخوا په سپوږمۍ باندې هم قدم کېښود، علاوه پر دې هغوی د طبعیاتو او فلکیاتو په میدان کې نور هم ډېر فتوحات ترلاسه کړل

د دې پایله دا شوه چې تر اندازه زیات مادي طاقت، د طبیعي قوتونو تسخیر، په کائناتو باندې قدرت چلول له کفر او ماده پرستۍ سره بلکل خلط او یو ځای شول، او دا د غربي تهذیب ځانګړې علامه، د هغه امتیازي خصوصیت او د پېژندلو ښکاره نښه ده، موږ د داسې کوم تهذیب او تمدن په اړه هېڅ مالومات نه لرو چې په دغه اندازه د مادي قوت د درلودلو ترڅنګ دې له دینونو او اخلاقو سره تر دې کچې په جګړه کې وي، د کائناتو له خالق او د هغه له جوړ کړي شریعت او لارښود قانون څخه دې دا ډول باغي او منکر وي، د مادې په پالنه او د نفس په غلامۍ او د خدايۍ په دعوه کې دې دا ډول ښکیل وي لکه څنګه چې دا غربي تهذیب دی ! !

د مادي تمدن د پای ټکی

موږ همدا اوس یادونه وکړه چې د غربي تهذیب راټوکېدل او لویېدل په داسې ډول سره وشول چې د کائناتو اقتدار ور په برخه دی خو له الله ﷻ څخه منکر او د عادت بندیان دي، د هغوی مشران او استازي تر خپل قوت او صنعت هاخوا په بل هېڅ شي یقین نه لري، او تر خپلې ګټې او موخې هاخوا بل لوري ته نظر نه کوي، د دغه تهذیب لوی مرکز امریکا، اروپا او روس کله د اعلان په بڼه او کله هم له اعلان پرته له غیبي حقیقتونو، روحانیت، اخلاقو او اسماني نظام سره په مستقل ډول په کشمکش او

جګړه کې دي او اوس هغه وخت را نیږدې شوی دی چې د غه تهذیب د مادیت او صنعتي ترقی د پای ټکي ته ورسیږي او د هغوی هغه تر ټولو لوی مسئول او نماینده را ښکاره شي چا ته چې د نبوت په ژبه د دجال[1] خطاب شوی دی او هغه په مادي او صنعتي عروج، کفر، مادیت او الحاد ته په بلنه، د طبیعي قوتونو په عبادت او د دغه قوتونو د مسخر کوونکو په غلامۍ او بنده ګۍ کې تر ټولو وړاندې او وروستي پړاو ته رسېدلی دی او همدغه د وروستي زماني تر ټولو لویه فتنه، د دنیا تر ټولو لوی مصیبت او د هغه مادي تهذیب د عروج یا ختم وروستی نقطه ده کوم چې څو سوه کلونه مخکې په اروپا کې را ښکاره شوی دی.

[1] په کومو احادیثو کې چې د دجال یادونه شوې او د هغه اوصاف او نښې بیان شوې دي هغه د معنوي تواتر کچې ته رسېدلي دي، په هغو کې ښکاره د دې خبرې وضاحت دی چې دجال به یو خانګړی ما لوم شخص وي او خپنې خانګړي صفتونه به لري او په یوه خانګړې او معینه زمانه کې به را ښکاره کېږي (له سم تاریخ او وخت څخه یې موږ نه یو خبر کړل شوي) همدا رنګه په یوه مالوم قوم کې به را ښکاره کېږي چې هغه یهود دي. له همدې امله د دغه ټولو وضاحتونو په شتون کې نه له هغه څخه د انکار ځای شته او نه یې اړتیا. په احادیثو کې د دې تعین هم شوی دی چې دجال به په فلسطین کې را ښکاره کېږي او له هغه ځای څخه به د ده عروج او غلبه را منځته کېږي، په اصل کې فلسطین هغه وروستی پړاو دی چې د ایمان او مادیت او حق او باطل د غه کشمکش پکې جاري او عام منظر ته راتلونکی دی. یوه لور ته اخلاقي او قانوني حق لرونکی قوم دی چې تر ټولو لویه وسله او تر ټولو غټ دلیل یې دا دی چې هغوی دین او الله ﷻ ته بلونکي دي، د انسانیت د نجات او برابری بلونکي دي، بل لوري ته هغه قوم دی چې د یوه خانګړي نسل او وینې د تقدس او لوړوالي منونکي او قائل دي، او د ټولې نړۍ او پوره انسانیت ټول وسائل د همدغه نسل او عنصر تر اقتدار او سیادت لاندې را وستل غواړي، د فني استعدادونو او طبیعي علومو د وسائلو او ذرائعو تر ټولو لویه زېرمه د هغوی په اختیار کې ده، د انسانیت د دغه حقیقي او پرېکړه کوونکې جګړې نښې د عربي مشرق او اسلامي مشرق په افق او د اسمان په څنډو باندې اوس را ښکاره شوې دي، حالات او پېښې هغه مناسبه فضا او چاپېریال برابروي چېرته به چې د غه کیسې د خپلو رېښتینو اتلانو په لاس انځور او را ښکاره شي.

کفر او فساد دې دجال نښه ده

مخکې چې څه بیان شول دا ټول د دغه مادي، صنعتي او ماشیني تهذیب انځور دی چې بالاخره خپل وروستي پړاو ته رسېدونکی دی او په پای کې به یې بیرغ د دجال په لاس کې وي، خو یوازې همدا خبره د هغه د دجال جوړولو لپاره بسنه نه کوي؛ د نبوت په ژبه چې د دجال کوم تفصیل او په ډېر اهتمام او ټینګار سره چې د هغه کومه بدي بیان شوې ده، د هغه له فتنې او ازمېښت څخه چې څنګه ډارونه ورکړل شوي ده له هغه څخه مالومېږي چې د دجال خبره ډېره مهمه ده. اسباب، وسائل او مادي قوت سلیمان ﷺ ته هم ور په برخه وو او ذوالقرنین ته هم او قرآن کریم د دواړو د قوت، اسبابو او وسائلو د تسخیر، همدا رنګه د سرعت او چټکتیا یادونه کړې ده، نو ځکه موږ ته دا فکر کول پکار دي چې هغه بېلوونکی خط څه دی چې هغوی له دجال څخه جلا کوي، هغه کوم نری تار دی چې د یوه صالح، پاک نفسه، باخبره او قدرتمن پادشاه چې په ستاینه کې یې قرآن کریم داسې الفاظ راوړي دي: نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ.[1]

ژباړه: هغه غوره او الله ته پوره پنا وړونکی بنده وو.

او د یوه فتنه خورورونکي او په نړیواله کچه مفسد شخص تر منځ توپیر او ځانګړتیا پیدا کوي، له کوم څخه چې رسول الله ﷺ په مکرر ډول سره خبرداری ورکړی، خپل امت یې په څو څو ځله له هغه څخه ډارولی او په پوره اهتمام سره یې د هغه تشریح، وضاحت او تاکید کړی دی.

دغه جلا کوونکی او سرحدي خط دا دی چې سلیمان ﷺ او ذوالقرنین (او همدا رنګه د اسلام په لومړنیو پېړیو کې چې دا ډول څو مره نمونې په انفرادي یا اجتماعي ډول سره رامنځته شوې دي) د قوت له لوړوالي، د ملک

[1] د ص سورت ۳۰ ایت.

له پراخۍ او تېنګښت، له غير عادي او حيرانوونکي حکمت، فراست، علم او استعداد سره ټينګ ايمان او نيک عمل يوځای کړل او دا ټول يې د غوره او لوړو اهدافو د ترلاسه کولو، د الله ﷻ لور ته په بلنه، د انسانيت د هدايت، نجات، عدل او انصاف د پلي کولو لپاره وکارول چې الله ﷻ دې دا ډول خلکو صفتونه داسې بيان کړي دي: الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ.[1]

ژباړه: دا همغه خلک دي چې که مونږ يې په ځمکه کې شته کړو نو لمونځ دروي، زکات ورکوي، په نيکۍ امر کوي او د بدۍ مخه نيسي. او د ټولو کارونو پای الله ته دی.

په بل ځای کې وايي: تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ.[2]

ژباړه: دا د اخرت کور مونږ يوازې هغو خلکو ته ورکوو چې په ځمکه کې د لويي او فساد هڅې نه کوي او اخرنۍ بری د پرهېزګارانو په برخه دی.

او د دې په عکس د دجال پېژند ګلوي، نښه او خصوصيت چې رسول الله ﷺ خپل امت ته بيان کړی هغه [کفر] دی چې په خپلو پراخه ماناګانو باندې مشتمل دی، په صحيح حديث کې راغلي دي: إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر يَقْرَؤُهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ كَاتِبٌ او غَيْرُ كَاتِبٍ.[3]

ژباړه: د هغه د دواړو سترګو تر منځ به ک ف ر ليکلي وي، او هر لوستی او نالوستی مؤمن به يې لوستلای شي!

---

[1] د حج سورت ۴۱ ايت.
[2] د قصص سورت ۸۳ ايت.
[3] صحيح البخاري.

په ژوند او ټولنه باندې دې دجال اغېز

له احاديثو څخه مالومېږي چې دجال به ډېر بلونکی، هڅوونکی، چست، چالاکه او د اديانو په مقابل کې د کفر او بغاوت ستر بيرغ وړونکی وي، په يو بل حديث کې راځي: فَوَاللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ وَهُوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَيَتَّبِعُهُ مِمَّا يُبْعَثُ بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ.[1]

ژباړه: په الله قسم! سړی به دجال ته ورځي او خيال به يې دا وي چې مؤمن يم، وروسته به د هغو شکونو له امله چې د ده په زړه کې يې ور پيدا کړي د دجال پيروي کوي.

د دجال معامله به دومره لويه او بلنه او به يې دومره خوره شي چې هېڅ کورنۍ به له هغه څخه بچ پاتې نه شي، ښځې او نجونې به د هغه له اغيز او سحر څخه ازادې نه وي، د کور لويان او مسئولين به د خپلې کورنۍ په غړيو، خپلو ښځو او نجونو باندې هېڅ کنترول نه لري او ټول به بې مهاره اوښان شي، په حديث کې راغلي دي: يَنْزِلُ الدَّجَّالُ فِي هَذِهِ السَّبَخَةِ بِمَرَّقَنَاةَ فَيَكُونُ اخر مَنْ يَخْرُجُ إِلَيْهِ النِّسَاءُ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيَرْجِعُ إِلَى أُمِّهِ وَابْنَتِهِ وَأُخْتِهِ وَعَمَّتِهِ فَيُوثِقُهَا رِبَاطًا مَخَافَةَ أَنْ تَخْرُجَ إِلَيْهِ.[2]

ژباړه: دجال د ځمکې په دغه تروه ټوټه [مرقناة] باندې راکوزېږي، هغه ته به ښځې له کورونو څخه ور وزي ان تر دې چې سړی به خپلې مور لور، خور او عمه ته ورځي او هغوی به دجال ته د ور وتلو له وېرې څخه ښې ټينګې تړي.

د ټولنې د فساد او اخلاقي ټيټوالي او زوال حالت به تر هغه کچې

---

[1] دغه حديث سنن ابو داود را نقل کړی دی.

[2] دغه حديث طبراني د ابن عمر ﷺ په روايت سره را نقل کړی دی.

ورسېږي کوم چې د حديث په الفاظو کې بيان شوی دی: فَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ فِي خِفَّةِ الطَّيْرِ وَأَحْلَامِ السِّبَاعِ لَا يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا وَلَا يُنْكِرُونَ مُنْكَرًا. [1]

ژباړه: يوازې بد خلک به پاتې شي، سپک والی به يې د مرغانو په څېر وي او عقلونه به يې د درنده ګانو په شان، ښو ته به ښه نه وايي او بدو ته به بد نه وايي.

دا د موجوده ماده پالونکي او کفري تهذيب هغه بليغ تعبير او ژوندی انځور دی چې د دغه تهذيب د عروج د نقطې نقشه يې وړاندې کړې ده او په ډېر واضح ډول سره يې د هغه مهم مرکزونه او کلاګانې په نښه کړې دي، دا په اصل کې د نبوت د هغه نه فنا کېدونکو معجزو له ډلې څخه يوه معجزه او د رسول الله ﷺ د هغه جامع او مانع خبرو يوه بېلګه ده چې عجائبات او کمالات يې هېڅکله نه ختمېږي او په تازه والي او ښېنګښت کې يې هېڅکله کوم توپير نه رامنځته کېږي، په دې کې هېڅ شک نشته چې په موجوده تهذيب کې يوې خوا ته د مرغانو په څېر سپکوالی شتون لري او هغوی په فضا کې الوتنې کوي او هوا يې مسخره کړې ده او نوی انسان يې له مرغه څخه تيز او سپک ګرځولی دی، بلې خوا ته په هغوی کې حيوانيت او وينه تويول او د انسانانو ازارول هغه صفتونه دي چې د پوره پوره ملکونو په رنګولو او له منځه وړلو کې د هېڅ ستونزې او تکليف احساس هم نه کوي، هغوی نه يوازې شنه فصلونه او ګل ګلزار باغونه بلکې انساني باغ داسې له منځه وړي چې بېلګه يې په تاريخ کې نه تر سترګو کېږي او دا ټول د عيش او ارام، د رزق د پراخۍ، د راحت او اسانتياوو، د حسن او ښکلا د هغه اسبابو او وسائلو په شتون کې تر سره کوي چې شايد د تاريخ په هېڅ پړاو کې په دومره کثرت او عاموالي سره نه وي تيار شوي،

[1] دغه حديث صحيح مسلم د عبد الله ابن عمرو ابن العاص رضي الله عنه په روايت سره را نقل کړی

په حدیث کې راغلي: وَهُمْ فِي ذَلِكَ دَارٌ رِزْقُهُمْ حَسَنٌ عَيْشُهُمْ. [۱]

ژباړه: په دغه حالت کې به د هغوی رزق پراخه او ژوند ښکلی وي.

فکر یې داوي چې ښې چارې ترسره کوي

دغه تهذیب لکه څنګه چې مخکې بیان شوي دي له مادي عالم او دنیوي ژوند پرته له بل هر شي څخه منکر دی او خپل ټول توان او استعداد د همدغه ژوند په ترقۍ، خوشحالۍ، تفریح او خوش طبعۍ باندې متمرکز کوي، له همدې امله الله ﷻ د دغه سورت د ورستیو ایتونو په څنګ کې په پوره صراحت سره دغه موضوع بیان کړې ده او د دغه مادي تهذیب ټول مسئولین او بیرغ وړونکي او په اسلامي نړۍ کې د دغه مادي تهذیب وفا لرونکي شاګردان یې په ښه وضاحت سره مخاطب کړي دي او د هغوی یې داسې دقیق او ریښتینی انځور وړاندې کړی دی چې څېره او د مخ هره برخه یې ښه دقیق ښکاره کوي، دا هغه ایتونه دي چې د ملحدې ماده پالنې او د هغې د دجالي ښوونکو پرده یې څېرې کړې ده او د هغوی اصلي مکروه کړنې یې ښکاره کړې دي، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ. [۲]

ژباړه: او کله چې هغوی ته وویل شول چې: په ځمکه کې فساد مه کوئ هغوی وویل چې یقینا مونږ اصلاح کوونکي یو.

دغه انځور په هغو یهودو باندې خو مره ښه برابر دی چې له دومره خبرداریو او قمچینو څخه ډک او اوږده تاریخ سره سره یې بیا هم اخرت هېر

[۱] دغه حدیث صحیح مسلم د عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما په روایت سره را نقل کړی دی.
[۲] د البقره سورت ۱۱ ایت

کړی او خپلو نړیوالو کړنو ته یې زور ورکړی دی، هغوی د عقل، حکمت، صنعت، ساینس، سیاست، د حکومتونو په بدلون او بغاوتونو کې مهم رول لوبولی او خپل غیر عادي ذکاوت، فکري او علمي استعدادونه یې یوازې په تخریبي او منفي موخو، ګډوډۍ رامنځته کولو، نفرت خورولو او یوازې د یوه توکم یعني مقدس اسرائیلي توکم لپاره او یوازې د یوه قوم یعنې د الله ﷻ [غوره کړي امت] لپاره د مشرۍ او سیادت په ترلاسه کولو باندې متمرکز کړی دی، لکه چې په اړه یې قرآن کریم وایي: قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا (۱۰۳) الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا (۱۰۴) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا.[۱]

ژباړه: ای محمده ! ووایه چې هغه څوک در په ګوته کړو چې تولې کړنې یې زیانمنې دي؟ هغه خلک دي چې د دنیوي ژوند ټولې هلې ځلې یې بابېزه او بیا هم ګومان کوي په ښو کړنو اخته دي. دا همغه کسان دي چې د الله په ایتونو کافر او د هغه له ملاقات نه منکر دي نو ټولې کړنې یې بابېزه او مونږ به د قیامت په ورځ هېڅ ارزښت ور نه کړو.

د انساني علم او عقل کمښت

قرآن کریم د کائناتو په اړه د انسان په هغه محدود تصور او کم علم باندې بیا ځلي وار کوي چې د دومره پراخه کائناتو د علم دعوه لري، ځمکه او اسمان، مخلوقات او موجودات، ستوري او سیارې، وچه او بحر، فضاء او بسیطه خلا او همدا رنګه د الله ﷻ له علم سره تړلي نور ټول شیان

---

[۱] د کهف سورت ۱۰۳-۱۰۵ ایتونه

له خپل علم سره تړلي بولي او دغه د علم نوم غوښتونکي د کائناتو علم ته ښه شهرت ورکوي او په داسې حال کې ډېر ورباندې نازېږي چې د هغوی مالومات د سمندر له یوه څاڅکي او د دښتې له یوې ذرې سره هم نه شي برابرېدلای، دا ځان غوښتنه، فخر او غرور، په خپلو مالوماتو او تحقیقاتو او په هر هغه شي باندې تر اندازه ډېر اعتماد کول چې په یوه ځانګړي وخت کې انساني علم ور رسېدلی وي او له هغه پرته له هر شي څخه انکار، دا تکبر، ځان منل او ځان غوښتل، د فکر تنګي او د نظر ټیټوالی هغه لومړنی [جرثومه] یا ماده ده چې ماده پرستي یې په ټولو مانااوو او له ټولو شرونو او مفاسدو سره یو ځای زېږولې ده.

دا هغه بشري منحرفه اروا ده چې کله یې انسان د ظلم او سر کښۍ لپاره تیار کړی او کله یې د الوهیت او ربوبیت دعوا کولو ته اړ کړی دی او کله یې په هغو خلکو باندې ظلمونه او تیری کول تر سره کړي چې الله ﷻ په ریښتیني معرفت سره نازولي او د پراخه او ژور فکر خاوندان دي، لکه د اصحاب کهف په کیسه کې چې راغلي دي، یوازې په حاضر او موجود شي باندې ایمان، له عارضي او دوکه کوونکې متاع سره مینه، په دنیا کې د تل پاتې کېدو او د راحت د وسائلو د تل پاتې کېدو یقین ساتل، همدا رنګه د هغه اشخاصو په تحقیر او ذلت باندې یې اماده کړي چې د دغه ښکاره اسبابو له پلوه کم زوري او نیستمن دي، لکه د دوه باغونو د څښتن په کیسه کې چې تېر شول، او کله دغه محدود انساني علم په هغه شي باندې حیرانتیا او تعجب را پیدا کوي چې په لومړي نظر کې غلط یا د عقل په معیار، د مشاهدې او احساس په ترازو کې برابر مالوم نه شي، لکه د موسی علیه السلام او خضر په کیسه کې چې بیان شول.

کله نا کله دغه محدود، عاجز او لنډ نظر تېروتنه کوي لیرې شی نیږدې او مجاز حقیقت بولي لکه ذوالقرنین چې د لمر په اړه داسې احساس کولو

چې لمر په چټله چینه کې ډوبېږي: حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ.[۱]

ژباړه: او تر هغو ولاړ چې د لمر پرېوتلو تر پولې ورسېد. لمر يې وليد چې په تورو اوبو کې ډوبېږي.

او يا لکه د سبا ملکه چې قصر ته د ور داخلېدو په وخت کې په شيشه باندې دوکه شوه او فکر يې وکړ چې د قصر په غولي باندې اوبه روانې دي هماغه وو چې په چټکۍ سره يې خپلې پايڅې ورټولې وهلې او پنډۍ يې لوڅې کړې، لکه چې په اړه يې قرآن کريم وايي: قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ.[۲]

ژباړه: هغې ته وويل شو چې ماڼۍ ته ننوځه، هغې چې وکتل نو گمان يې وکړ چې د اوبو حوض دی او د ښکته کېدلو لپاره يې پونډۍ لوڅې کړې. سليمان ورته وويل: دا د ښيښې روڼ هوار فرش دی.

د دغه سورت پای د سورت په پيل باندې دليل دی او داسې استدلال کوي چې د الله ﷻ علم د بشر تر علم ډېر لوی دی او بل دا چې کائنات تر هغه ډېر لوی او پراخه دي د کومو په اړه چې انسان مالومات لري، او د الله ﷻ د کلماتو په پراخه مانا[۳] باندې د انسان علم احاطه نه شي کولای، که ټولې ونې قلمونه او ټول سمندرونه رنگ شي بيا هم د دغه کلماتو د ليکلو

---

[۱] د کهف سورت ۸۶ ايت.

[۲] د نمل سورت ۴۴ ايت، د دغه کيسې تفصيل د نمل په سورت کې بيان شوی دی.

[۳] علامه الوسي په روح المعاني تفسير کې ليکلي چې له کلماتو څخه مراد د الله ﷻ علم او حکمت دی، دا هم ويل شوي چې له کلماتو څخه مراد د الله ﷻ قدرت او د هغه عجائبات او اسرار دي، کله يې چې هغه ښکاره کول وغواړي نو د [کن] په يوه کلمه سره يې ښکاره کوي.

لپاره بسنه نه کوي.[1]

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا.[2]

ژباړه: ای محمده ! ووایه که ټول بحرونه رنګ شي چې زما د رب خبرې پرې ولیکل شي، نو بحرونه به پخوا لدې چې زما د رب د خبرو لیکل خلاص شي وچ شي. هو ! که څه هم همدومره نور بحرونه او سیندونه ور زیات هم شي.

د لقمان په سورت کې راغلي دي: وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.[3]

ژباړه: او که د ځمکې ټولې ونې قلمونه او بحر یې رنګ شي او د دې بحر له پاسه اووه (۷) نور بحرونه هم ور سره یوځای شي بیا به هم د الله خبرې په

---

[1] نوي علم چې د کائناتو په پراخۍ، د ستوریو تر منځ په واټن، له ځمکې څخه د ستوریو په لیرې والي، د نور د سفر، او په یوه یوه سیاره کې د ستورو د شمېر، د لمریز نظام د شمېر، د لمرونو او ستوریو د حجم او وزن، د هغه عجیب، غریب، نازک او د فطرت د لطیفو قوانینو او د جاذبیت د هغه اسبابو په اړه چې په دغه لویو کائناتو او بسیطه خلاء کې جریان لري او د هغوی تر منځ یې سم تناسب او اړین توازن ساتلی دی او په دغه ځمکه د ژوند تېرولو د بقا ضمانت کوي، همدا رنګه د وچوالي او لندوالي تناسب او د هغو په اغیزو او ګټو باندې یې چې کومه رڼا اچولې ده تر دې مخکې هغه د چا په خیال او فکر کې هم نه شوای راتلای د فلکیاتو نور علوم او حقائق، د ژوند علم، د تشریح علم، د حیوان علم، د نبات علم او نور علوم او فنون تر دې علاوه هغه علوم دي چې تصور او خوب لیدل یې هم په پخوا زمانه کې ستونزمن وو، د علم د یوه یوه شاخ په اړه پوره پوره کتابتونونه رامنځته شوي دي او د ازمویلو لپاره یې د بر غوره تجربه ځایونه جوړ کړل شوي دي او دا ټول مالومات تر هغو مجهولاتو هاخوا دي د کومو اندازه چې تر مالوماتو څو برابره زیاته ده بلکې حقیقت دا دی چې د مالوماتو او مجهولاتو تر منځ هېڅ تناسب شتون نه لري.

[2] د کهف سورت ۱۰۹ ایت.

[3] د لقمان سورت ۲۷ ایت.

لیک پای ته ونه رسېږي. بې له شکه چې الله په هرڅه برلاسی او د حکمت څښتن دی.

د نبوت اړتیا او د نبي د غوراوي راز

دلته دا سې یوه پوښتنه را منځته کېږي چې که دغه کائنات د خپلې پراخۍ او موجوداتو د ډېروالي له امله له انساني طاقت او بشري استعداد څخه بهر دي، او که د الله ﷻ د کلماتو د لیکلو لپاره د ځمکې په مخ د ټولو ونو قلم او د اوو سمندرونو رنګ بسنه نه کوي او دا ټول شیان له انساني عقل او انساني علم څخه لوړ او هاخوا دي، نو بیا د الله ﷻ د پېژندلو او د هغه د صفتونو او ایتونو د علم، د ژوند د معما د حل، د نجات او بریا لارې ته د لارښوونې وروستۍ چاره به څه وي؟ او نبي چې په خپله هم یو بشر دی په نورو خلکو باندې به څه امتیاز ولري او موږ وار د مخه لا دا خبره منلې ده چې د انسان عقل لنډ او علم یې محدود دی، د دغه ټولو پوښتنو او اشکالاتو ځواب دغه ایت ورکوي چې د رسول الله ﷺ له ژبې څخه یې دا سې مبارک بیان رانقل کړی دی: قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ.[1]

ژباړه: او ای محمده ! ووایه چې زه ستاسې په څېر یو انسان یم ما ته وحې کېږي چې ستاسې معبود یوازې یو الله دی.

دغه ایت موږ ته دا خبره را په ګوته کوي چې د دغه امتیاز او خصوصیت راز او د سم معرفت، ایمان او عرفان سر چینه چې له هغه پرته د انسان د نجات او بریا تصور هم ممکن نه دی هغه یوازې الهي وحې ده: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ.

[1] د کهف سورت ۱۱۰ ایت.

مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ.[1]

ژباړه: زه ستاسې په څېر یو انسان یم ماته وحې کېږي.

وروستۍ خبره

الله ﷻ دغه سورت د اخرت په یاد ، د اخرت د اهمیت په ښکاره کولو او د اخرت لپاره په هغه بلنه چې د دغه ژوند لپاره اساس او د هرې نیکۍ کړنې لپاره بنسټ شي، پای ته رسولی دی، دلته هم پای له پیل سره په اړیکه کې دی او له هغه روح سره همغږی او همرنګی دی چې په ټول سورت کې جاري او روان دی.

فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا.[2]

ژباړه: نو که څوک د خپل رب د لیدنې هیله من وي نو باید چې نېک کارونه وکړي او د خپل رب په عبادت کې هېڅوک شریک نه کړي.

او دا دی د ژباړې دویم ځلي کتنه د الله جل جلاله په لوی فضل سره د ۱۴۳۷ کال د ذوالحجې په ۲۱مه نېټه د جمعې په ورځ د سهار په ۱۰:۲۵ پای ته ورسېده.

فلک الحمد یا رب!

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

---

[1] د کهف سورت ۱۱۰ ایت.

[2] د کهف سورت ۱۱۰ ایت.